

Emigracija: Moram da pobegnem iz Jugoslavije

MODERNI SRPSKI NEDELJNIK

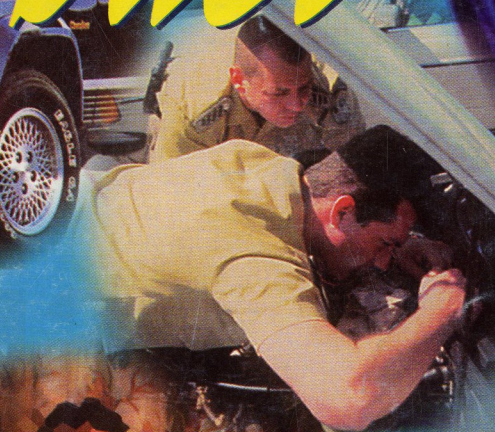
EVROPLJANIN

Broj 7 30. jul 1998. 10 DIN / 500 GRD

**Seksualno
zlostavljanje:
Kažnjivo
namigivanje**

Auto-mafija:

KUPI DŽIP *baci* PASOŠ

PRIŠTINA:
Užasno dosadan rat
Možeš i glavu da izgubiš, a
nemaš šta da snimiš

Baštenski roštilji

EDILKAMIN

Beograd, Tadeuša Koščuška 56. Telefon: 011/639 500

DNEVNIK

Glavni i odgovorni urednik Dragan Bujošević

Devojko mala

PONEDELJAK

Ljudi koji sebe smatraju jedinom predstavnicima opozicije u Srbiji otišli su u Hag da se vide, rukuju i razgovaraju sa Ričardom Gelbardom, specijalnim izaslanikom za Balkan američkog predsednika Bila Klintonu. Izabrali su za mesto sastanka grad koji je onoliko popularan među Srbima.

Nikako ne mogu da shvatim razlog kome je i zašto trebao Haški samit. Gelbard, koga Slobodan Milošević očigledno ne želi da vidi u Beogradu, izletom u Hag samo je potvrdio lošu reputaciju koju uživa kod predsednika Jugoslavije. A kakav je bio cilj opozicione Srbije, u kojoj se nalazi i predsednik Demohrišćanske stranke (prva takva u istoriji Srba), koji u portu manastira Gračanica ulazi s rukama u džepovima i kome ne pada na pamet da kroči u njenu crkvu? Njihov susret s Gelbardom, u Srbima tako dragocenom Hagu, imao bi smisla jedino ako bi u nekoj bližjoj budućnosti Klintonov predstavnik za Balkan u Srbiji na izborima brojao glasove kao što ih je prebrojavao i u Bosni.

UTORAK

U „Politici“ objavljen *in memoriam* Darku Kraljiću. Da je komponovao samo „Devojko mala“, bilo bi dovoljno za jedan ljudski život.

Negde u drugom razredu osnovne škole nas nekolicina odlučili smo da zaradimo ki-

ntu. Bila je zima, uzeli smo lopate u ruke i krenuli da se nudimo kao čistači snega. Iako smo kao ugovarača posla isturili najkрупnijeg među nama, niko nas nije shvatio ozbiljno. Kada nas je napustila nada, dobili smo posao. Pošto smo kao mačka repom sklonili sneg sa trotara pred zgradom, šef naše ekipe Darko otišao je po pare, čija nas je količina učinila toliko srećnim da smo odmah odustali od daljeg rada. Ali, našoj sreći nije bilo kraja kada nam je „šef“ rekao: „Ej, čistili smo sneg Darku Kraljiću!“. Čoveče, niko srećniji od nas. Svima i svakome smo to pričali do besvesti. Eto, sa posebnom radošću i danas se sećam tog događaja iz 1962. godine. Malo li je to čistiti sneg pred kućom u kojoj je stanovao Darko Kraljić, pa još dobiti i kintu za to!

DILEMA: Zašto baš u Hagu

SREDA

Grupa novih biznismena ruča u „Portu“. Dvojicu od njih, bivše političare levičare, dobro poznajem. Obojica su u odnosu na svoje kolege političare pokazivali višak inteligencije, duhovitosti, pronicljivosti i temperamenta. Očigledno da ih je taj višak koštao izletanja iz politike koje su obojica teško podnela. Ali, kako vreme odmiče, čini se da im uletanje u biznis, na visine i u oblasti koje su posledica njihovog prethodnog bavljenja politikom, prčinjava sve veće zadovoljstvo.

Ipak, ne sumnjam da bi i oni, kada bi ih neko pitao, kao onomad pokojni Zoran Todorović Kundak, rekli da bi se svakog biznisa namah manuli samo da mogu da odrade jedan veliki politički posao. A politička čaršija tvrdi da je Kundakova poslednja velika politička ideja bila savez sa radikalima. Upućeni tvrde da je Kundak, kada je video prve rezultate prošlogodišnjih septembarskih izbora, rekao: „Odlično, imaćemo patriotski blok“.

Valjda političari provučeni kroz biznis nauče da novac ne smrdi. Onda to primene i na političke saveznike i protivnike.

ČETVRTAK

Napao me JUL. Upalim TV, a tamo gde mi je bio Treći kanal, sada veseli tonovi Košave, na nekadašnjem Drugom kanalu, JRT besomučno ponavlja budvanski festival lakih nota, Pink je upravo bio u svom punom i pravom turbo maniru.

Na julovskim televizijama samo lake note. Aleksandar Vulin, momak čija je zvezda potamnela kada se suprotstavio savezu sa Sešeljem i koji je na Prvom kongresu JUL doživeo ovacije, voleo je u kolumni u „Svetu“ da citira svog omiljenog Branimira Džonija Štulića. Citiraću ga i ja: „... jeftina mjuza, teška cuga, užas je naša furka...“

BURAZERU, HIK, DOBIO SAM
1527. SINA, I TO, HIK, MORA
DA SE ŽALIJE...

Crta i piše: Vladislav Filipović

ZEČEVI NEMAJU MNOGO
IZBORA: ILI KONTRACENCIJA,
ILI CIROZA JETRE...

Vrućeee !

Preko dana 37 stepeni Celzijusa. U ponoć 27 stepeni Celzijusa. U šest sati ujutro 23 stepena Celzijusa. Dnevno bar tri stotine ljudi zatraži hitnu lekarsku intervenciju: ne može da izdrži vrućinu.

I tako danima, ne zna se gde završavaju donovi sandala, papuča, patika, apostolki, a gde počinje asfalt. Nova parola glasi: jedi led, diši led, pij led.

10 Kupi džip, baci pasoš

Ako bi Jugoslavija ponovo postala članica Interpola, **dve trećine skupih i novih automobila** otišlo bi iz Beograda

18 Moram da pobegnem

Želim da radim, da budem pristojno plaćena, **da mi dete raste u miru** i u normalnoj atmosferi, a ovde to nije moguće

26 Užasno dosadan rat

To je najgore - možeš glavu da izgubiš, a nemaš šta da snimiš. **Pucaju na tebe**, ne vidiš ni ko, ni odakle

50 Porše

Kupovinom automobila iz Štutgarta dobija se **glamur stvaran pola veka** i osećanje da sedite za volanom rasnog sportskog automobila

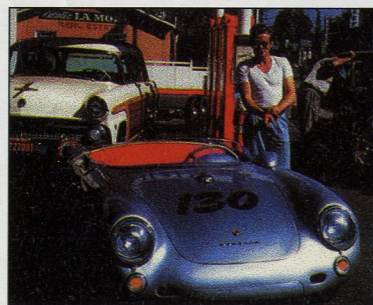

68 Seksualno zlostavljanje

Tri stotine radnica Micubišija, koje su tvrdile da ih kolege **pipkaju i predlažu im seks**, dobile su odštetu od 34 miliona dolara

32 Ko koga zakolje

Sliku su u jednoj galeriji procenili na 500 nemačkih maraka, u drugoj na 3.500. To je samo **detalj iz haosa** koji vlada u prodaji slika u Beogradu

Tema broja

- ▶ **10 Auto-mafija:** Kupi džip, baci pasoš
- ▶ **12 Surčin:** Propala akcija policije
- ▶ **13 Tajne:** Šta sadrže nemačke diskete
- ▶ **17 Crnogorska veza:** Sve je legalno

Jugoslavija

- ▶ **18 Emigracija:** Moram da pobegnem
- ▶ **23 Cement:** Prašnjavi bogati momci

Reportaža

- ▶ **26 Priština:** Užasno dosadan rat na Kosmetu

Kultura

- ▶ **32 Tržište slika:** Ko koga zakolje
- ▶ **38 Željko Đukić:** Kao da propovedam hrišćanstvo u Amazoniji

Nauka i tehnika

- ▶ **40 Vitamini:** Nevidljivi zaštitnici života
- ▶ **48 Komarci:** Krivi za pad Rima

Moderni život

- ▶ **50 Pola veka poršea:** I Darvina bi fascinirala prilagodljivost automobila iz Štutgarta

56 Moda:

Po diktatu džepa i šanera

60 Sećanje: Darko Kraljić

Svet

- ▶ **62 Rusija:** U MMF velike oči
- ▶ **68 Amerika:** Seksualno zlostavljanje
- ▶ **73 Avganistan:** Smrt televizorima!

Rubrike

- ▶ **3 Dnevnik • 4 Foto nedelje • 7 Periskop • 37 Liste • 39 Galerija • 47 Računari • 49 Poligon • 61 Reflektor • 67 Evropa • 73 Impresum • 74 Kalendar**

PERISKOP

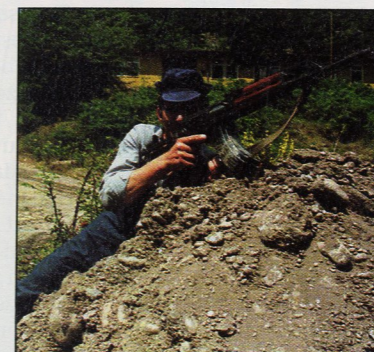
VESTI / ČINJENICE / OTKRIĆA

KOSMET

Sedam hiljada posmatrača

Američka šatl diplomatija svim silama nastoji da izdejstvuje prekid vatre na Kosovu, ali bezuspešno. Kosovskog Holbruka igra američki ambasador u Makedoniji Kris Hil, čije neumorno krsarenje između Beograda i Prištine zasad nije proizvelo niti jedan od dva željena američka cilja.

Na Kosovu Hil nije uspeo da nađe sagovornika koji zadovoljava dva ključna kriterijuma: da ima politički i vojni autoritet među kosovskim Albancima i da je spreman da razgovara o primirju. U Beogradu je Hil u Slobodanu Miloševiću našao partnera koji želi obustavu vatre, ali njega ne može da nagovori da prihvati sledeći u redosledu američkih poteza - dolazak vojnika NATO koji bi nadgledali obustavu vatre. Kako se saznaje, Amerikanci u vojnim planovima NATO operišu s brojem od

Rudar kod Kosovske Mitrovice: Slobodan Milošević se protivi dolasku vojnika NATO

kanca učestvuju u ovoj misiji.

Robert Gelbard se ovih dana, inače, požalio američkom Kongresu da srpske vlasti ometaju delovanje KDOM tako što ne dopuštaju da u Beograd slete četiri američka aviona koja nose specijalna vozila, komunikacionu i drugu opremu potrebnu misiji.

7.000 posmatrača koji bi, pod punom ratnom opremom, primenili mogući srpsko-albanski sporazum o obustavi neprijateljstva.

Prethodnica posmatrača su pripadnici KDOM (Kosovo Diplomatic Observer Mission, Kosovska diplomatska posmatračka misija), među kojima se već nalazi šest američkih vojnih službenika koji su pridodati uredu vojnog atašea američke ambasade u Beogradu. Vašington je, inače, odredio da ukupno 23 Ameri-

PRAVDA

Barbalići protiv Šešelja

Više od godinu dana nakon nasilnog proterivanja iz stana sud je doneo rešenje prema kome se porodica Barbalić, koju su deložirale opštinske vlasti srpskih radikala, mora vratiti u svoj dom u Zemunu.

Takvu odluku, kako je rekao advokat Barbalićevih Nikola Barović, sud je doneo nakon što je saslušao troje komšija iz zgrade u kojoj Barbalići stanuju. Sud je smatrao da su dovoljna tri iskaza da već nekoliko generacija Barbalićevih u kontinuitetu živi u tom stanu.

Ljiljana Mioković, koja se sa svojim nevenčanim suprugom odlukom opštine Zemun usešla u stan Barbalićevih, ima pravo žalbe na ovu odluku.

„Četvrti opštinski sud je još septembra prošle godine doneo privremeno rešenje prema kojem se Barbalići imaju vratiti u stan do okončanja spora, ali je policija jednostavno odbila da tu odluku sprovede, iako je za to imala nalog od suda“, kaže Barović.

S obzirom na sva odugovlačenja, advokat Barbalićevih smatra da bi se pravosnažno rešenje Okružnog suda koji je nadležan u višem stepenu moglo očekivati u septembru. Neizvesno je kako će se ponašati policija i hoće li sprovesti sudsku odluku.

Ivan i Danica Barbalić sa porodicom, kako je rekao njihov advokat, tokom ovih godinu dana živeli su u stanovima svojih rođaka. Trenutno su u iznajmljenom stanu u Zemunu.

Godinu dana kasnije: Radikali su izgubili spor na sudu

Foto: Rojters

REKLAME

Televizijski prenos Svetskog prvenstva u fudbalu koštali su Radio-televiziju Srbije oko 850.000

Rizik: RTS je igrala nasigurno

švajcarskih franaka. Da bi isplatila troškove, RTS je UFA mediji prodala 15 minuta po utakmici ekskluzivnog reklamnog prostora za jedan milion švajcarskih franaka (oko 1.160.000 maraka). Prosečna cena jednog sekunda reklamnog vremena bila je 60-80 maraka, najniža 25 maraka, najviša 125 maraka.

U UFA mediji tvrde da su prodali reklamno vreme u potpunosti, što znači da su zaradili oko 4,5 miliona maraka.

U marketingu RTS kažu da su u ovom poslu išli nasigurno. Po njima, UFA medija bi zaradila te pare da je prodala čitav reklamni prostor. UFA je ili na nuli, ili u blagom minusu, tvrde u RTS, opravdavajući svoj potez. Prema broju reklama koji je emitovan u poluvremenu, kao i između njih, kada su u nedostatku reklama emitovani muzički spotovi, u RTS procenjuju da je UFA medija prodala samo jednu četvrtinu ukupnog vremena za oko 1.125.000 maraka.

EVROPLJANIN PITA

Slušanost radio-stanica

Beograd 1	34.14%
ANEM mreža	18.4%
Radio 101	16.54%
Radio Košava	13.43%
Beograd 202	13.31%
Radio Pink	12.28%
Radio S	7.34%
Radio 100	5.94%

Istraživanje sprovedeno od 13. do 19. maja 1998. Uzorak: 5.053 ispitanika Izvor: IREX - Pro Media / Strategic Marketing

NA KRILIMA JATA

Kontroverzni dekan Filološkog fakulteta, slavista Radmilo Marojević, u lingvističkim krugovima poznat je odranije i kao čovek koji je pre nekoliko godina predložio da se reformiše srpska cirilica.

U svom radu „Ijekavica i srpski jezik sa ortografskog i ortoepskog aspekta“ Marojević se zalaže da se u našu cirilicu uvedu tri nova znaka: 1) „Ispravlja se Vukovo latinično j Mrkaljevim slovom za taj glas i (deseteričko i bez tačke, naravno, nije slovo današnje turske abecede, nego slovo klasične staroslovenske azbuke, cirilična verzija grčke jote)“, piše Marojević u svom radu iz 1994. godine, objavljenom 1995. u zborniku sa Naučnog sastanka slavista u Vukove dane.

Pored ove zamene, Marojević predlaže i uvođenje dva nova slova: **ш**, koje bi se, prema Marojeviću, upotrebljavalo u slučajevima „mekog š“, kao u rečima **шшцелшца** ili „u ličnim nadimcima tipa **шшца**“ (!?); zatim, u cirilicu bi se uvelo i slovo **ш**, koje bi došlo na mesto gde se nalazio nekadašnji glas jat, a čitanje bi zavisilo od izgovora: **ш** bi se čitalo kao mleko ili kao mljeko, već kako ko govori.

Marojević se zalaže za afirmaciju ijekavice kao izvornog srpskog izgovora, smatrajući da su među onima koji su se osećali Hrvatima u trenutku uspostavljanja zajedničkog jezika i pisma - dakle polovinom prošlog veka - preovlađivali oni koji su govorili „lepo“, „cvet“ i „lipo“, „cvit“, a da su na pisanje „lijepo, cvijet“ prešli iz političkih razloga, jer se preko ijekavske verzije srpskog jezika i pisma vršilo širenje hrvatskog imena duž srpskih (štokavskih) zemalja, a uz hrvatsko ime išao je i ide proces pokatoličenja i polatinjenja srpskog naroda.

U ovom nedugom radu (desetak strana) Marojević se povodom ovog pitanja razišao s mnogim jezikoslovcima - s Vladom Đukanovićem, Branislavom Brborićem (koji, doduše, zastupa istu stvar, samo što se zalaže da se umesto **ш**, piše **š** ili **ë**), zatim Pavlom Ivićem, Dragoljubom Petrovićem, Lazom Čurčićem i Slavkom Vukomanovićem.

Poslednje poglavlje „Srpski pravopis: naučno izdanje“, Marojević je napisao sopstvenom azbukom koja bi se, ubuduće,

PERISKOP

BIZNIS

Deset najbogatijih

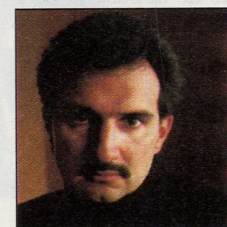
Vodeći svetski finansijski magazin „Forbs“ i ove je godine sastavio rang-listu 200 najbogatijih milijardera sveta. Prvih deset, na čelu s vlasnikom Majkrosofta Bilom Gejtsom, nazvao je i „najpametnijim poslovnim ljudima sveta“. Gejts je i prošle godine bio najbogatiji čovek na svetu, ali je danas „težak“ 51 milijardu dolara, a pre 12 meseci vredeo je „samo“ 36 milijardi. Poređenja radi, 1987. godine, kada je „Forbs“ počeo s rang-listom milijardera, najbogatiji čovek sveta bio je Japanac Tošijaki Cucumi sa 20 milijardi (danas vredi šest milijardi).

Od 200 najbogatijih, 70 je Amerikanaca, 52 Evropljanina, a 44 je s azijskog kontinenta.

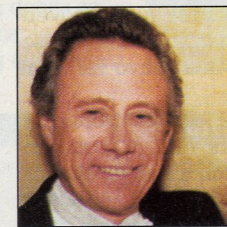
Drugi na listi „najpametnijih preduzimača“ je četrdesetjednogodišnji saudijski princ Alvalid bin Tala bin Abdulaziz al Saud, „težak“ 13,3 milijardi. Saud je kraljev nećak, a ove godine se uglavnom bavio kupovinom akcija posrnulih azijskih giganta. Proslavio se kada je 1991. godine investirao 590 miliona dolara u deonice Sitikorpa - ta investicija donela mu je preko šest milijardi.

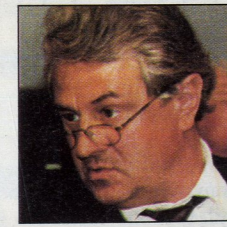
Bil Gejts

Princ Alvalid bin Tala bin Abdulaziz al Saud

Filip Anšuc

Haso Platner

Australijanac, pretvorio je svoj mali udeo u jednom australijskom listu u najveću medijsku imperiju sveta. Težak je 5,3 milijarde dolara, vlasnik je londonskog „Tajmsa“ i njujorškog „Posta“, televizije Foks i bejzbol tima LA dodžersi. Voli da jedri.

Najstariji među desetoricom je sedamdesetpetogodišnji Malezijac Robert Kuok, vlasnik lanca hotela, nekretnina i medijskih kuća. Kaže da se najlepše rasonodi kad sluša biznismene pametnije od sebe.

Meksikanac Lorenzo Zambrano ima 54 godine i 2,9 milijardi dolara. Njegova kompanija Cemex treća je po veličini kompanija cementa na svetu. Kolekcionar je sportskih automobila i moderne meksičke umetnosti.

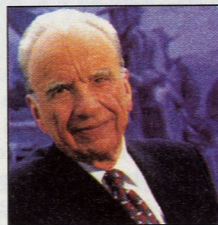
Četrdesetodišnji Japanac Masajoši Son „vredi“ 2,2 milijarde dolara. Mlad je za japanskog poslovnog magnata. Izgradio je Softbank, vodećeg japanskog distributera softvera. Pre dve godine platio je 86 miliona dolara za 29 procenata akcija Jahu, glavnog searchera na Internetu. Sad su te akcije vredne 1,6 milijardi.

Nekadašnji zlatni dečko ruske diplomatije, tridesetsedmogodišnji Vladimir Potanin danas je 1,6 milijardi dolara težak industrijalac i bankar. Posедуje deo Gasproma i predstavlja se kao reformista u projektu rekonstrukcije ruskog kapitalizma. Strastveni je ljubitelj fudbala.

Rupert Mardok, šezdesetsedmogodišnji

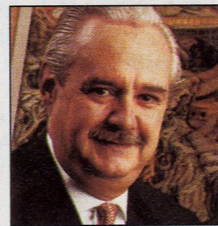
Fransoa Pino

Rupert Mardok

Robert Kuok

Lorenzo Zambrano

Masajoši Son

Vladimir Potanin

INTERVJU

Samo smo mi verovali u uspeh

EVROPLJANIN: Jugoslovenska košarkaška reprezentacija do 22 godine osvojila je zlatnu medalju na Evropskom prvenstvu u Palermu izuzetno ubedljivo. Izuzimajući američke drim timove, nijedna selekcija na košarkaškim takmičenjima nije tako lako ostvarila trijumf kao „plavi“ u Palermu. Kakvo je vaše mišljenje o tome?

Rakočević: Potpuno se slažem s tom konstatacijom. Pobede od desetak-petnaest razlike u kvalifikacionoj grupi, a zatim i u završnim borabama, potvrđuju da smo zaista odlično igrali i da je ova zlatna medalja osvojena ubedljivo.

EVROPLJANIN: Pred odlazak na prvenstvo mnogi su sumnjali u vaše mogućnosti. Pričalo se da je u ekipi nezdrava atmosfera, da nemate kvalitet koji su imali vaši prethodnici... Kako sada gledate na sve to?

Rakočević: Niko nije očekivao ovakav uspeh osim nas igrača. Verovali smo u sebe, igrali hrabro i znali da moramo da osvojimo neku

Igor Rakočević, najbolji strelac „plavih“

od medalja kako bismo demantovali glasine da Jugoslavija nema košarkašku budućnost, da nema naslednike Divca, Paspalja, Đorđevića... Mislim da svi u našoj selekciji, nas 12, a i oni koji nisu putovali u Italiju, imaju veliki potencijal i da će za dve-tri godine biti veliki igrači.

EVROPLJANIN: U trenutku kada mnogi sportisti izbegavaju da na velikim takmičenjima pevaju jugoslovensku himnu, vi ste je na pobeđničkom postolju u Palermu opevali

bez muzike, jer je organizator nije imao snimljenu. Zbog čega?

Rakočević: Znali smo da je na takvim takmičenjima uvek nešto malo okrenuto protiv nas Jugoslovena. Naša zastava bila je naopako okačena, plakat na kome je na srpskom trebalo da piše „Dobro došli“ nije bio dobro napisan, organizator nije imao snimljenu himnu... Ništa od toga nije nas povredilo, zapevali smo svi iz sveg glasa.

TENDENCIOMETAR

Miljan Miljanić

Još nije ni smenio svog pulena Santrača, a već lobira za svoju novu žrtvu - Radomira Antića

Željko Ražnatović Arkan

Pohvalio Hrvate da su hrabriji i bolji vojnici i fudbaleri od Srba

Dobrića Stojanović

Već mesecima nema značajniju ulogu u svom Narodnom pozorištu, ali je dobila poziv da gostuje u pozorištu La Mama u Italiji

Aleksandar Vulin

Doživeo ovacije i izabran u glavni odbor JUL, pošto je jesenas ražalovan

UMETNOST NA INTERNETU?

Jugoslovenska kultura na Internetu je skromno predstavljena jer je za prezentaciju koja se obraća određenoj ciljnoj grupi mesečno potrebno i 50.000 dolara. Pri tome država ne vodi računa o plasmanu naše umetnosti na ovoj međunarodnoj mreži, saznaje „Evropljanin“ od domaćih provajdera.

„Biti predstavljen na stručnom inostranom sajtu koji koristi veliki broj ljudi za nas je potpuno nedostižno. Svojevremeno je Prudnikov želeo da svoje slike predstavi na Aklerveru CNN, ali kada je saznao da mu za to treba 20.000 dolara mesečno, odustao je. Zato se cela stvar uglavnom svodi na prezentacije preko domaćih provajdera, za koje treba izdvojiti simboličnu svotu, što, naravno, ne garantuje da ćete biti i zapaženi napolju“, kažu za „Evropljanin“ u Bitsu.

Nešto povoljniji varijantu nude svetski pretraživači poput Alta viste, na kojima je uz razne druge sadržaje najviše zastupljena umetnost. Ove usluge koštaju oko 5.000 dolara mesečno, ali našim provajderima nije poznato da li se neki naš umetnik, ili institucija kulture, predstavio preko ovog pretraživača.

„Nije tačno da domaći promoteri ne doprinose zapaženosti naše umetnosti u svetu. Reklama je glavni adut i veliku ulogu u našem slučaju igraju baneri. To su trake koje se postavljaju na nečijoj Internet prezentaciji da bi materale korisnika da konzumira proizvod“, kažu u Eunetu.

„Pozorišna predstava ‘Čekajući nebo’ gostovala je u Engleskoj, jer je kod nas bila odlično reklamirana. Dnevno jednu našu reklamu vidi oko 4.000 korisnika. To populariše provajdera i omogućava da njihove usluge koristi više ljudi u drugim zemljama, pa je potpuno neshvatljivo zašto država ne ulaže u ovakve prezentacije na Internetu. Veliku ulogu u tome ima naša dijaspora koja je mnogo učinila za plasiranje kulturnog blaga Jugoslavije. Mi sponzoriramo jugoslovensku kulturu i predstavljamo poznate umetnike, recimo, književnika Milorada Pavića, grafičara Bogdana Kršića, Prudnikov je priredio aukciju slika, a predstavljen je i Muzej grada Beograda“, kažu u Eunetu.

[Krađa] ----> KAZNE

Krađa automobila regulisana je u Krivičnom zakonu Republike Srbije 166. članom, u kome se kaže da će se „onaj ko obijanjem ili provaljivanjem pribavi protivpravnu korist kazniti zatvorskom kaznom u trajanju od jedne do pet godina, i to ukoliko je vrednost veća od 5.000 dinara“.

Ukoliko je vrednost, na ovaj način ukradene stvari veća od 15.000 dinara, počilnicac će prema KZ RS biti kažnjen zatvorom u trajanju od najmanje tri godine.

Dobar automobil u Nemačkoj košta oko 5.000 nemačkih maraka, sređivanje dokumenata i registracija dobija se uz mito od dve-tri biljade, a takav automobil se prodaje za oko 12.000 maraka

VEZA: U Kanadi je nedavno uhapšena velika grupa za koju se sumnja da je krala i poslala u Evropu oko 200 najskupljih džipova, od kojih su neki preko Italije stigli i ovde posredstvom naših ljudi, nekadašnjih predstavnika jugoslovenskih društvenih preduzeća u inostranstvu

AUTO-MAFIJA

Kupi džip i baci pasoš

Ako Jugoslavija ponovo postane članica Interpola, dve trećine skupih i novih automobila otići će iz Beograda

Šta je, kako radi, sa kim saraduje auto-mafija? Jedan od njenih članova govori za „Evropljanin“.

Krađa: U Gospodar-Jovanovoj ulici u Beogradu ispred zgrade broj 23 ukraden je novi automobil BMW, čiji je vlasnik, naš gasterbajter, upravo doputovao iz Švajcarske. Ušao je u stan svoga brata pozivajući ga da mu pomogne da iznese stvari. Kad su posle dva-tri minuta izašli na ulicu, automobila nije bilo.

Ništa čudno. Taj automobil, najverovatnije praćen još od granice, gde god da je stao, bio bi plen lopova. Jer, dobrom majstoru kradljivcu automobila dovoljno je tridesetak sekundi da otvori zaključana vrata, pokrene motor i pobegne ako je vozilo bez alarmnih uređaja, mada i za one sa alarmom postoji metoda, malo komplikovanija.

Obijanje: Mercedesi i BMW otvaraju se isključivo „lomilicom“, takozvanim blanko-ključem načinjenim od visokolegirano čelika ili titanijuma, što znači od veoma čvrstog, tvrdog materijala. Na takvom ključu nema nikakvih zareza, uzdužnih kanala ili ispupčenja. Ničeg. Dovoljno je da glatko uđe u ležište, zatim se jakim kleštima u-

vati za spoljni deo ključa, okrene i izlomi brava čiji su coldumi, odnosno štiftovi, od mesinga te pucaju i lome se pod snagom i ključem. Vrata se otvaraju brzo kao originalnim ključem. Isti princip važi i za stavljanje motora u pokret, lomljenjem kontakt-brave. Za razliku od mercedesa i BMW, folksvagenova vozila se malo drugačije otvaraju. Čelični šraf, onaj poput burgije, zavari se gornjim delom za neko čvrsto, obično pljosnato parče gvožđa da bi se mogao rukom okretati, zavrtnuti u bravi i iščupati. Kao vadičepom. Tako se izvadi ceo cilindar brave iz ležišta i vrata lako otvore.

Skrovište: Ukradeni automobili se obično potom voze u štek, neko skrovište, a kad je frka, u iznajmljenu garažu čijem vlasniku se plati zakupnina i po godinu dana unapred. Vlasnik ne sme da zna pravo ime korisnika, niti njegovu adresu, tako da policija ne može da zna ko se koristi garažom i kad otkrije ukradeni automobil. Kradljivci automobila su zapravo kooperanti u poslovima auto-mafije. Njihovo je da ukradu automobil i dovezu ga na dogovoreno mesto. Za taj deo posla dobijaju po hiljadu maraka i nemaju više nikakve veze sa daljim postupkom.

[Surčin] ----> PROPALA AKCIJA

Više od dve stotine policajaca učestvovalo je u aprilskom opkoljavanju „legla srpske auto-mafije“ Surčina i u hapšenju surčinskog klana na čelu sa kik-bokserom Zoranom Šijanom, za koje je policija sumnjala da su šampioni preprodaje, pre svega ukradenih automobila. Akcija o kojoj se nekoliko nedelja naširoko pisalo, a koju je policiji naredila Vlada Srbije, najblaže rečeno, propala je.

Iako je pronađeno trideset automobila za koje je kasnijom proverom utvrđeno da su ukradeni u inostranstvu, Šijan i još nekoliko momaka odgovaraće zbog nedozvoljenog posedovanja oružja, jer je u njihovim kućama pronađeno nekoliko pištolja za koje nisu imali papire.

Svi luksuzni automobili koji su pronađeni u Surčinu nosili su legalne tablice, posedovali su saobraćajne dozvole i veći deo je bio registrovan u policijskom terminalu. Policija je sa mnogo kola i sa dva autobusa puna snajperista upala u naselje i nije našla nikakve dokaze da su Šijan i prijatelji ukradeni automobile. Ona je pronašla čak nekoliko automobila, kako se nezvanično moglo čuti, kupljenih u beogradskim auto-kućama. Rezultat akcije: policija je utvrdila da su automobili ukradeni, ali nije našla dokaze da

su ih ukrali Šijan i drugovi.

Međutim, automobili su, kako to zakon nalaže, oduzeti i neće im biti vraćeni. Gde će završiti? Policija kaže da će biti vraćeni pravim vlasnicima, ali nije objavila ko su ti pravi vlasnici.

Sve ovo govori da će policiji teško poći za rukom da otkrije mnogo krupnije organizatore najunosnijeg posla u Srbiji posle trgovine narkoticima, ali svakako bezbednijim. O ovome govori činjenica da su Surčinci dan pre policijske racije bili obavješteni o akciji.

Koliki je bio strah jednog dela policijskog vrha da „akcija Surčin“ ne bude bilo čime ometena, to jest opstruirana od nekoga „odozgo“, svedoče reči pomoćnika načelnika kriminalističke policije pukovnika Bogoljuba Lazića na konferenciji za štampu održanoj istog dana, gde je, nevezano za temu konferencije, rekao: „Naše ekipe su jutros bile u Surčinu zbog saznanja da se tamo skladište ukradeni automobili. Akcija je bila uspešna, nekoliko lica je privedeno i zaplenjeno je desetak automobila, o čemu ćemo govoriti kad istraga bude završena“.

Posle ove skromne informacije, beogradski mediji su od policajaca napravili heroje, a policija je obezbedila sebi miran rad, koji, doduše, nije dao željeni rezultat.

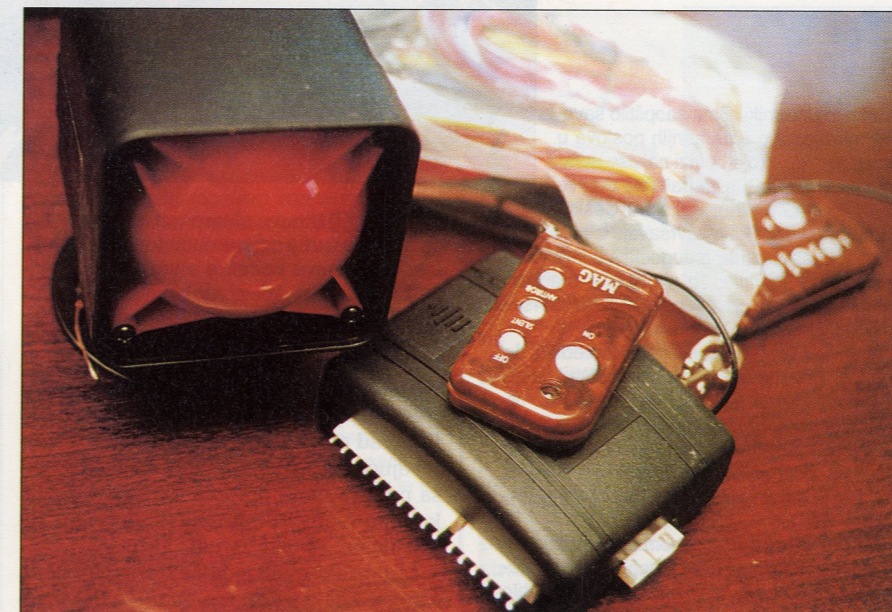

LAKOĆA: Dobrom majstoru kradljivcu automobila dovoljno je tridesetak sekundi da otvori zaključana vrata, pokrene motor i pobegne ako je vozilo bez alarmnih uređaja

Prepakivanje: Na scenu tada stupaju trgovci, naručioc i krađe, to jest glavne ličnosti auto-mafije. Ukoliko su unapred našli kupca, posao se brzo završava, a ako ne, čeka se kupac koji ima oštećeni ili dotrajalni automobil istog tipa, tako da se ukradeni prepakuje, odnosno rastavi na delove i upakuje u stari. Postoje uhodani putevi kojim, uglavnom novi i skupi automobili, stižu do kupaca u inostranstvu, najviše u Rusiju i na Bliski istok. Naravno, u tom slučaju se menjaju registarske tablice, uradi se saobraćajna dozvola. Kako? Sve se može kupiti, pa i uredno izdata saobraćajna dozvola iako je vozilo ukradeno. Za tri-četiri hiljade maraka svaki automobil, bez obzira na poreklo, može se ure-

dno registrovati, naročito u Crnoj Gori, i voziti preko granice, ali samo nekih susednih zemalja. Kada je neko video, na primer, da u sezoni godišnjih odmora naši i strani policajci ili carinici proveravaju broj motora ili šasije? Nikad.

Bar-kod: Ipak, poslovi auto-mafije postaju prošlost. U novim modelima skupih automobila ne postoje više klasični brojevi motora ili šasije, već takozvani bar-kod, odnosno urezane crtice kao na artiklima u boljim prodavnicama, koje kasirke očitavaju onim elektronskim nazovipištoljem i

ZASTITA: Danas se u Srbiji upotrebljavaju alarmni uređaji s daljinskom kontrolom, koji blokiraju motor i presecaju dovod goriva čak na tri mesta

kucaju cenu na kasi. E, sad, na granicama zemalja članica Interpola, a to su gotovo sve, pa i Bugarska, Mađarska i Rumunija, policija sve sumnjive automobile, prvenstveno skupe i najnovije modele, pregleda očitavajući bar-kod i na ekranu dobija kompletne podatke: kad je vozilo proizvedeno, koje je boje, ko je prvi kupac i, što je najvažnije, da li je (i kad) ukradeno. Ako jeste, odmah ga oduzima.

Tržište: Ne treba zaboraviti da je Bugarska glavna tranzitna zemlja za automobile ukradene u Zapadnoj Evropi. Međutim, još se može preko Bugarske, ali se ne isplati, jer se moraju podmititi i naši i bugarski

[Nemačke] ----> DISKETE

Velika akcija otkrivanja i zaplene ukradenih automobila, čemu bi prethodila detaljna provera, bila bi jedna od najskupljih u istoriji srpske kriminalistike, a republički i savezni budžet teško da bi je mogli izdržati, smatraju analitičari. S druge strane, postavlja se pitanje kolika će biti korist, pre svega materijalna, ukoliko se akcija uspešno okonča.

Kada su 1992. godine Jugoslaviji, to jest Srbiji i Crnoj Gori, uvedene ekonomske sankcije, srpska policija je izbrisana sa spiska članova internacionalne policije i zatvorila je Interpolov nacionalni biro u Beogradu. U isto vreme, u Nemačkoj su počele krađe automobila koji su završavali na ruskom ili jugoslovenskom tržištu. Nemačka policija je prošle godine, kada sankcije nisu bile na snazi, poslala MUP Srbije diskete sa spiskom od desetak hiljada automobila za koje sumnja da se nalaze na teritoriji Jugoslavije. Kutije s disketama do danas nisu otvorene.

Poznavaoi prilika tvrde da je neodazivanje naše policije na nemački apel da vozila budu pronađena i vraćena glavni i jedini razlog zbog kojeg srpska policija neće biti primljena u Interpol, a ne ponovno uvođenje ekonomske blokade zbog situacije na Kosovu i Metohiji. Vraćanju naše policije u Interpol najviše se protivi upravo Nemačka.

ZASTOJ: Poslovi auto-mafije su stali, izgubljeno je tržište, izolovani smo i sve se svelo na krađu i prepakivanje na domaćem terenu. Tržište je ograničeno na Bosnu, Crnu Goru i Albaniju

carinici ili policajci. Zato su poslovi auto-mafije stali, izgubljeno je tržište, izolovani smo i sve se svelo na krađu i prepakivanje na domaćem terenu, što ni izdaleka ne donosi nekadašnje prihode. Tržište se svelo na Bosnu, Crnu Goru i Albaniju, u koju se preko Skadarskog jezera prevoze automobili ukradeni u Evropi. Garantujem vam da će, ako SR Jugoslavija ponovo postane čla-

nica Interpola, a to izgleda u ovoj zemlji mnogima ne odgovara, biti oduzeto dve trećine ovih skupih i novih automobila u Beogradu. O Crnoj Gori da i ne govorim. ▶

Foto: N. Marinković

SLIKA IZ KALENDARA: Zoran Šijan, šef surčinske grupe za koju je dokazano da je posedovala ukradena vozila, ali nije dokazano i da ih je ona ukrala

SIĆA: Za tri-četiri hiljade maraka svaki automobil, bez obzira na poreklo, može se uredno registrovati, naročito u Crnoj Gori, i voziti preko granice, ali samo nekih susednih zemalja

[Nemačka] ----> ČITANJE O JUGOSLAVIJI

Broj krađa automobila u SR Nemačkoj u prošloj i prethodnoj godini drastično je opao. Prema podacima Saveznog biroa za suzbijanje kriminala (BKA), prošle godine je bilo 138.098 slučajeva „krađa automobila s neovlašćenim korišćenjem“. To je u odnosu na 1996. pad za 19,2 procenta. Istovremeno je opao i broj krađa iz automobila (za osam odsto na 595.293 slučaja u 1997).

Policijски stručnjaci ocenjuju da je smanjenje kriminala u ovoj oblasti povezano s usavršavanjem i sistema za obezbeđivanje vozila od krađe i promenama u sistemu osiguranja (sve češće, kasko-osiguranje se sklupa s klauzulom o takozvanom sopstvenom učešću). Zato se ne događa da se kao ukradeni prijavljuju i oni automobili koji to faktički nisu, to jest oni koji su ukradeni u dogovoru s lopovima.

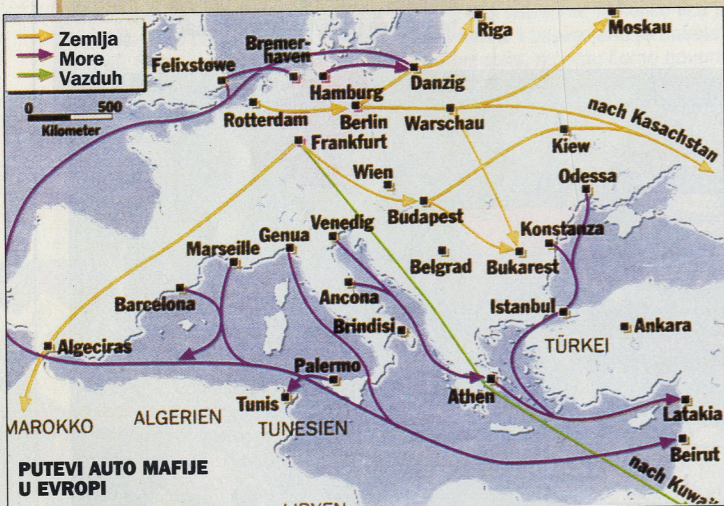
Zlatno doba krađe automobila u Nemačkoj bilo je početkom devedesetih. Tada su, sa slomom socijalizma, otvaranjem granica i porastom potrošačkih želja na istoku Evrope, Nemačkom počele da haraju bande kradljivaca automobila. Uveliko su bili ugroženi i nemački turisti koji su svojim automobilima išli u susedne istočnoevropske zemlje.

Kako je dopisniku Bete saopštio savezno ministarstvo unutrašnjih poslova u Bonu, zemlje u koje odlazi najviše ukradenih vozila su Rusija, baltičke države (pre svega Litvanija), Poljska i Češka. Tačan broj vozila koja završavaju u pojedinim zemljama se ne zna, a Jugoslavija se u ovoj statistici ne pominje. To nikako ne znači da preko ovih država veliki broj vozila ne završava baš u Srbiji i Crnoj Gori.

Svaki građanin Jugoslavije koji se odluči da kupi polovni automobil iz inostranstva i posumnja da je ovaj možda nelegalno stigao do prodavca, lako može da proveru da li je reč o ukradenom vozilu: potrebno je da se neko od njegovih poznanika u Nemačkoj, navodeći broj šasije automobila, obrati najbližoj policijskoj stanici.

Ukoliko je reč o ukradenom autu, broj je registrovan u policijskom kompjuteru. Nemačkoj policiji se s ovakvim molbama obratilo mnogo jugoslovenskih građana, naročito prošle godine.

SNEŽANA BOGAVAC (BETA)

CRNA RUPA: U nemačkom nedeljniku „Fokus“ objavljena je karta puteva auto-mafije, koji potpuno mimoilaze Jugoslaviju

[Carina] ----> GLEDA „KRPE“

Savezna uprava carina tvrdi da jugoslovenski carinici nisu obavezni da na graničnim prelazima traže i pregledaju dokumenta o vozilu koje ulazi u zemlju. Njih zanima samo roba koju prevoze.

Policija povremeno proverava dokumentaciju vozila, ali kad je gužva, niko je ne traži. To praktično znači da svaki kradljivac iz inostranstva može da dovede ukradeni automobil, doduše s rizikom da ga saobraćajna policija negde na putu zaustavi i oduzme mu ga ukoliko nema saobraćajnu dozvolu.

Sve su to ukradena vozila, iako svi vlasnici imaju legalno izdata uredna dokumenta, s tim što znaju da ne mogu preko granice. Svaki drugi blistavi novi model BMW ukraden je napolju, mada su ih ovi mladi i nervozni čelavci za upravljačima skupih kabrioleta BMW kupili zahvaljujući uspešnoj trgovini drogom.

Nemci: Da je sve što pričam tačno, potvrđuje i nedavna poseta predstavnika nemačkih osiguravajućih društava, koji su, u saradnji sa našom policijom, nekoliko dana proveravali sumnjiva vozila, uglavnom nova i skupa, parkirana ispred beograds-kih luksuznih hotela. Utvrdili su očitava-

KONTROLA: U nove skupe automobile upisuje se bar-kod, pomoću koga carinici lako utvrde sve podatke o vozilu

njem bar-koda da su neka ukradena u SR Nemačkoj i da su za njima raspisane poternice, što je samo potvrdilo sumnju da je Beograd pun automobila za kojima osiguravajuća društva tragaju kao nestalim. Naša policija im je predala ukradena vozila koja su Nemci otpremili osiguravajućim društvima u svojoj zemlji.

Lizing: Posebna je priča o automobilima kupljenim na lizing u mnogim evropskim zemljama u kojima naša auto-mafija ima svoje predstavnike, poverljive ljude, to jest državljane tih zemalja koji angažuju svoje sunarodnike da učestvuju u prevari. Reč je o veoma prosto mahinaciji. Vrbovani stranac kupi na lizing automobil, plati dve-tri rate, a potom ga predaje nekom drugom sa ovlašćenjem da ga može koristiti u inostranstvu. Taj čovek doputuje automobilom u Jugoslaviju, preda ga kome treba i vrati se, a vlasnik prijavi krađu u matičnoj zemlji i od osiguravajućeg društva naplati punu štetu. Naravno, obojicu učesnika bogato nagrađuju organizatori posla - auto-mafija. Osiguravajuća društva, u crno zavijena, ne znaju šta da rade zbog ogromnih gubitaka. Sve više povećavaju cene osiguranja, što nije dovoljno da nadokna-

[Mađarska] ----> PROVERA

Kupovina automobila na našim auto-pijacama ili putem oglasa veoma je rizična. Uprkos tvrdnji prodavaca da je vozilo „čisto“ i da je dokumentacija uredno registrovana, da ga je prvi vlasnik kupio u inostranstvu, platio carinu i legalno uvezao, veoma je verovatno da je ukradeno.

Zato obazriviji kupci često odlaze do graničnog prelaza Horgoš, ostavljaju automobil na našoj strani i mađarskog carinika, kojeg časte sa 50-100 maraka, mole da im u kompjuteru proveru da li je automobil s određenim brojevima motora i šasije na listi traženih.

Međutim, događalo se da i tako proverena vozila kasnije budu zaplenjena prilikom prelaska neke granice, što znači da je onog mađarskog carinika, koji je tobože proveravao da li je vozilo ukradeno, jednostavno mrzelo da se bakće s kompjuterom.

[Komplikovano] ----> OSIGURANJE

Među privatnim i društvenim preduzećima koja se bave osiguranjem imovine, odnosno osiguranjem automobila, u Srbiji vlada potpuna konfuzija. Ukoliko je vlasnik ukradenog automobila osigurao svoje vozilo samo obaveznom osiguranjem, pošto ostane bez automobila, neće dobiti nikakvu odštetu jer obavezno osiguranje ne podrazumeva krađu. Međutim, vlasnici automobila mogu da zaštite svoj automobil od krađe posebnim ugovorom, to jest da im posle nestanka vozila šteta bude nadoknađena.

Po tom ugovoru, svaki deo automobila (stakla, limarija, motor...) može da bude osiguran, kao što je moguć ugovor o osiguranju vozila od krađe. Što je više delova i načina na koji će automobil biti osiguran, veća je i cena godišnjeg osiguranja.

Po istom principu rade i privatna osiguravajuća društva, čiji su ugovori toliko komplikovani da u najvećem broju slučajeva isplati odštete vlasniku vozila prethodi dugotrajna parnica na sudu.

Po nemačkom zakonu, automobil koji je kupljen na nemačkom tlu automatski je osiguran od krađe u bilo kojoj evropskoj zemlji - osim u Jugoslaviji i Rusiji. Nemački zakon garantuje da će kupac dobiti nov automobil ukoliko mu stari bude ukraden, ali upozoravaju da ovo ne važi za Rusiju i našu zemlju.

SIGURNOST: Alarmni sistemi montirani kod najboljeg majstora u Beogradu devedeset procentno osiguravaju automobil od krađe

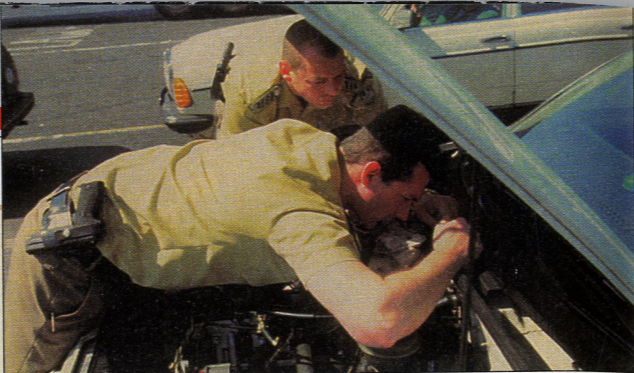

[I alarm] ----> I ŠIPKA

Alarmni sistemi za vozila koji su 1992. godine ušli na jugoslovensko tržište i postali modni detalj novopečenih bogataša, takozvanih tajkuna, montirani kod najboljeg majstora u Beogradu, devedesetprocentno osiguravaju automobil od krađe. Kako su za „Evropljanin“ rekli neki od najpoznatijih srpskih dobavljača i serviseru za montiranje sigurnosnih sistema, stoprocentna zaštita od lopova nije moguća.

Danas, kako kažu, alarmni i ostali zaštitni sistemi ne treba da spreče lopova da pokuša da ukrade vozilo, već da mu pri obijanju i deaktiviranju alarma oduzmu što više vremena i da ga prisile da odustane od krađe. Zbog toga se postavlja i sigurnosna šipka na volan, koju majstori zovu sekundara, jer se demontira za svega desetak sekundi ili za kraće vreme ukoliko se seče volan, koji se zatim savija i šipka vadi. Kao što se može videti, ova šipka nije nikakva zaštita, ali ima vizuelni efekat, naročito kad pored nje trepti alarmno svetlo. U ovakvim situacijama lopov odmah odustaje od obijanja jer će mu „rad“ na automobilu oduzeti previše vremena, a i povećaće se

Foto: N. Marinković

OBAVEZA: U Saveznoj upravi carina tvrde da carinici nisu obavezni da na graničnim prelazima pregledaju dokumenta vozila koja ulaze u zemlju

de štetu. Ispostavilo se da zabrana prodaje automobila na lizing našim ljudima u inostranstvu, ma koliko oni bili situirani, i napomena osiguravajućih društava da neće isplatiti štetu ni svojim državljanima ukoliko im automobil nestane u našoj zemlji, za auto-mafiju nije ozbiljan problem.

Kanadska veza: Jedna stvar je organizovana grupa u kojoj radi na desetine ljudi koji krađu automobile po narudžbi, a druga kad to čine dvojica-trojica individualaca. U Kanadi je, na primer, nedavno uhapšena velika grupa za koju se sumnja da je krala i poslala u Evropu oko 200 na-

jskupljih džipova, od kojih su neki preko Italije stigli i ovde posredstvom naših ljudi, nekadašnjih predstavnika jugoslovenskih društvenih preduzeća u inostranstvu, koji su posle raspada zemlje tamo ostali i od svojih „uštedevina“ osnovali sopstvene firme (od Afrike do Australije) Jedan od njih, da ne pominjem ime, bivši predstavnik Energoprojekta u jednoj afričkoj zemlji, bio je svojom firmom povezan i sa našom i sa kalifornijskom auto-mafijom. Međutim, otkrili su ga, uhapsili i ispitivali, te je morao da pobegne iz Afrike na Novi Zeland. Znam čoveka koji je, na primer, ►

mogućnost da bude uhapšen. Danas se u Srbiji najviše upotrebljavaju alarmni uređaji s daljinskom kontrolom koji blokiraju motor i presecaju dovod goriva čak na tri mesta... Obijači i provalnici koji najčešće rade u timu stoje u prikrajku kada vlasnik vozila uključuje daljinsku zaštitu i pomoću elektronskog uređaja veličine daljinskog TV upravljača memoriju kod šifre i na taj način, kada se gazda udalji, otvaraju automobil.

Zbog toga ovakva zaštita nije dovoljna, pa je prema preporuci stručnjaka u automobilu potrebno imati i jedan do dva mehanička sistema zaštite, u šta spadaju šipke za volan, ključ za menjač ili tajni prekidač koji se uključuje pre paljenja vozila. Na ovaj način smanjene su mogućnosti za krađu.

Blokada motora ili presecanje dovoda goriva u motor mogu u nekim slučajevima, naročito ako su montirani nestručno i na brzinu, da budu opasni i po vlasnika vozila: nekoliko puta dogodilo se da se sistem zaštite uključi u vožnji ili u preticanju.

Kada je reč o kradljivcima, prostudirali su najveći broj alarmnih uređaja za zaštitu vozila, pa se lopovi, odnosno inženjeri i elektroničari, na neki način utrkuju da razotkriju sisteme ili da izrade što bolje alarme.

U Jugoslaviji je doskora jedino Fabrika boja u Somboru imala pravo da proizvodi registarske tablice. Sada ih prave i u Crnoj Gori, kao odgovor na ograničenu isporuku iz Kikinde

ZARADA: Jedan od beogradskih šefova kradljivaca automobila za dve godine uštedeo je oko deset miliona maraka

kupio u Nemačkoj mercedes i platio ga sa prevozom do Zimbabvea 15.000 maraka, a tamo ga prodao za 50.000 maraka i kupio kuću sa bazenom. Zanimljivo je kako

[Ukradeno] ----> STO HILJADA

Nabavka, prekucavanje brojeva, izrada novih saobraćajnih dozvola i ubacivanje u policijski terminal ukradenih automobila počeli su kad i rat u SFRJ, to jest 1992. godine. Posle šest godina, ni zvanično ni nezvanično niko ne može da proceni koliko se ukradenih automobila kreće Srbijom, ali se uglavnom svi koji se na bilo koji način bave ovim poslom ili su upućeni u njega, slažu da ih ima više od 100.000. „Zarada auto-mafije u ovom poslu je basnoslovna, a toliki protok novca nije moguće osigurati ni obaviti bez znanja državnih službi. Policija će biti nemoćna u borbi protiv krađe automobila i nelegalne trgovine sve dok neko iz državnog vrha Srbije ne izda nalog da se pretrese svaki automobil pojedinačno. Kad to bude učinjeno, srpski vozni park biće toliko

[Ipak] ----> SVE JE LEGALNO

Nedavno je general-major srpske policije Dragan Ilić, načelnik Uprave za suzbijanje kriminala MUP Srbije, objavio da je u prethodnih šest i po meseci, to jest od početka godine, u Srbiji ukradeno 3.000 automobila, i to pre svega onih luksuznijih, što bi praktično trebalo da znači da dnevno na ulicama nestane 17 vozila. Prema istoj informaciji, zvaničan broj otkrivenih ukradenih automobila iznosi 25 odsto, i to je, prema rečima general-majora Dragana Ilića, najslabiji sektor koji se bavi otkrivanjem krivičnih dela. On je najavio da će se ubuduće policija više baviti ovim problemom. Krađa i preprodaja automobila u Srbiji je već duže od dve godine praktično ozakonjena. Nijedan ukradeni automobil, na koji se montiraju nove tablice, prekucava broj šasije i broj motora i za njega odštampa saobraćajna dozvola (sve to u roku od samo jednog dana),

ne nalazi se u policijskom terminalu pod starijim tablicama, već na neki način postoji u terminalu sa novim tablicama i oznakama, ili uopšte ne postoji. U policijskim terminalima isključivo se nalaze brojevi tablica, šasija i motora automobila za koje postoji prijava da su ukradeni; međutim, tablice tih automobila odavno su bačene. U policiji se s vremena na vreme može čuti da poneki građanin (pogotovo u poslednje vreme) prepozna svoj automobil na ulici po nekim oštećenjima, iako je on prefarban. Policija uredno interveniše na poziv oštećenog, pronalazi novog vlasnika i proverava po terminalu nove tablice, broj šasije i motora, kao i vlasnika. Do sada na ovaj način nije utvrđeno da je ijedan automobil ukraden, ma koliko se stari vlasnik, to jest oštećeni, kleo da prepoznaje svoja kola. Zaključak je jednostavan: koliko god puta bili kradeni i preprodavani, bilo u zemlji ili u inostranstvu, automobili u Srbiji su, prema današnjim standardima, legalni, vlasnici su čisti, validni papiri postoje. Doduše, nije pametno tim automobilom preći granicu, jer će biti automatski oduzet posle detaljnije provere, recimo mađarskih carinika. Ali, za novac za koji može da se nabavi golf, opel, fiat, audi... isplati se voziti samo po Jugoslaviji i Republici Srpskoj.

Bara, košta 2.300 kanadskih dolara. To je bio najbezbedniji put, jer nikakva dokumenta o poreklu džipova i vlasniku nisu potrebna da bi džipovi prešli preko okeana. Tek kada su osiguravajuća društva digla frku, kanadske vlasti su naložile špediterima da pošiljalac mora prethodno da priloži kompletnu dokumentaciju o vozilu. Međutim, taj posao u dilu sa jednim špediterom u Torontu italijanskog porekla još uspešno funkcioniše. Po prispeću kontejnera u Bar, primalac lako sređuje sve potrebne papire, naravno, uz pristojno podmićivanje, što ga čeka i prilikom registra-

PRIZNANJE: Po priznanju ovdašnje policije, otkrije se samo 25 odsto ukradenih automobila, i po tome je ovaj sektor najslabiji

cije. E, to su ovi džipovi sa crnogorskim tablicama, a i beogradskim, što kruže gradom. Prodaju ih za 15.000 do 20.000 maraka, mada im je cena kod ovlašćenih auto-dilera od 40.000 do 70.000 maraka. Džip vođađer u Kanadi staje 22.000 kanadskih dolara, a u Beogradu, ako se kupuje legalnim putem, nije ispod 55.000 DM. Zarade auto-mafije su ogromne, znam da je jedan od beogradskih šefova naše eki-

pe kradljivaca automobila za samo dve godine štekovao oko deset miliona maraka. Ime mu se često pominjalo u našim novinama, baš u kontekstu krađe automobila, ali ništa nije dokazano. U međuvremenu, on i danas fino zarađuje, zahvaljujući pre svega činjenici da se svi mogu podmititi i da će to, izgleda, potrajati. ■

SLOBODAN MILETIĆ/SRDAN JANKOVIĆ

[Crnogorska] ----> VEZA

Crnogorska veza preko koje se na najjeftiniji način dolazi do automobila srednje i visoke klase, u većini slučajeva polovnih i očuvanih, u poslednjih nekoliko meseci nije više sigurna. Po saveznom zakonu, nije dopušteno uvoziti polovne automobile iz inostranstva, a za nov automobil treba platiti carinu i ostale dažbine koje su skoro iste kao i cena vozila. Uvoz u Crnoj Gori funkcioniše prema republičkom zakonu po kome je dozvoljen uvoz polovnih automobila uz neznatnu sumu na ime poreza. Prema zakonu koji je usvojen krajem prošle godine, automobil koji je registrovan u Crnoj Gori može da vozi samo onaj ko ima mesto boravka u toj republici. Beograđanin koji kupi automobil u Crnoj Gori treba da ga registruje na ime bilo kog građanina prijavljenog u Crnoj Gori, a ovaj da ovlasti kupca da vozi automobil sa tablicama TG, CT, IG, HN, KO, BR... U Srbiji će sa tim kolima kupac imati problema samo ako nema prijavu boravka u Crnoj Gori, odnosno ovlašćenje da može da ih vozi. Kako se ovaj unosan posao za Crnu Goru a

i isplativ za ljude u Srbiji proširio, u poslednje vreme se dešava da se za kupljeni automobil u Crnoj Gori kasnije utvrdi da je ukraden u Beogradu, što može da bude krivično delo. Najsigurniji način kupovine automobila jeste da se ode u Nemačku, Češku ili u neku drugu zapadnu zemlju i tamo kupi polovan automobil, a zatim se istog dana telefonom zovu Berane i naruče registarske tablice i saobraćajna dozvola i, naravno, telefonom izdiktira broj šasije i motora. Zajedno sa ovim dobija se i dokument sa uplaćenim osiguranjem, za koje inače niko od novopečenih vozača ne zna da li se isplaćuje ukoliko dođe do nezgode. Pretpostavke su da je to samo fiktivan papir, kojim se zadovoljava reč srpskog zakona. Kao i u Srbiji, ni za vozila koja se kupuju u Crnoj Gori kupac nikada neće biti siguran da li je automobil ukraden u inostranstvu i dovezen preko Hrvatske, Federacije BiH i Republike Srpske. I sa kolima kupljenim u Crnoj Gori najsigurnije je ne prelaziti državnu granicu.

Veliki broj ulaznih linija (33600, K56flex, ISDN) i dvostruki Internet link.

Flat rate - puni pristup Internetu za **95 ili 195 dinara** mesečno.

Besplatno uputstvo za povezivanje i telefonska pomoć.

Bogati sadržaji na **srpskom jeziku**.

160.630 Internet konekcija u poslednjih mesec dana.

MOJ INTERNET

[S]
sezampro
ONLINE

Skadarska 40C/II, 11000 Beograd
011/3227 231
Internet Café
(radno vreme: 10⁰⁰ - 23⁰⁰ osim nedelje)

UZROCI I POSLEDICE:
Razočaranje u demokratiju,
ratni egzodusi, beda...
red pred ambasadam

KANADA

Dobijanje iseljeničke vize podrazumeva proceduru koja uključuje razgovore kako bi se proverilo znanje jezika /engleski, francuski/, obrazovanje, uzrast itd. Čitava procedura može trajati najduže dve godine. Ambasada ni u kome slučaju ne pomaže u pronalazjenju posla u Kanadi.

Za studente važi slično pravilo kao i u ostalim zemljama. Da bi se dobila privremena viza, student mora da ima dokaz o upisu na neki kanadski univerzitet i o plaćenju školari- ni. Oni koji posle diplomiranja žele da ostanu u Kanadi moraju da prođu istu proceduru kao i ostali. Nema nikakvog lakšeg načina za njih da dođu do vize.

PAMET: Ako od 300.000 fakultetski obrazovanih građana Srbije petina ode u inostranstvo, to je katastrofa

EMIGRACIJA

Moram da pobegnem

Ljubav prema Jugoslaviji skupo me je koštala dok sam bio u Americi, ali je povratak u domovinu moja najveća greška u životu

Srbiju je od 1991. godine napustilo preko 200.000 mladih i obrazovanih ljudi. Ovu rečenicu opozicioni prvaci često izgovaraju na mitinzima, konferencijama za novinare ili TV duelima, optužujući vladajuće socijaliste da su svojom politikom „budućnost ove zemlje oterali u inostranstvo“. Vlasti to uporno demantuju, tvrdeći da je broj ljudi koji je spas od rata, bede i nesigurnosti potražio u stranim državama nekoliko puta manji od navedenog.

Zvaničnih podataka nema, jer se nijedno ovdašnje ministarstvo, ili statistički zavod, ne bavi ovom problematikom. U ambasadama onih zapadnih zemalja, koje su i najatraktivnije za potencijalne emigrante, spremni su da ljubazno objasne koje uslove treba ispuniti da bi se dobila iseljenička viza, ali ne i da novinarima daju informaciju (izuzetak je američka ambasada) koliko je ljudi, proteklih šest

godina, uključujući i poslednjih šest meseci, zatražilo iseljenje u te države. Čak i kada bi bilo moguće da se dođe do tih podataka ili do broja izdatih iseljeničkih viza, teško bi bilo precizno izračunati koliko je ljudi otišlo, jer su mnogi u željenu zemlju ušli sa turističkom vizom (uglavnom važi najviše šest meseci), da bi potom pokušali da na legalan ili ilegalan način produže boravak.

No, uprkos nedoumicama, kada su brojevi u pitanju, činjenica je da su mnogi Srbi zamenili američkim, australijskim pa i afričkim kontinentom i da novi potencijalni iseljenici svakodnevno strpljivo čekaju pred ambasadama Kanade, SAD, Nemačke i drugih „obećanih zemalja“.

Sociolog mr Dragan Radulović kaže za „Evropljanin“ da je trend iseljavanja nakon kulminacije dostignute 1993. naglo opao u naredne dve godine, da bi se 1996,

AMERIKA

Prema podacima iz 1996. godine broj legalnih emigranata u SAD iznosio je 915.900. U 1995. godini bilo ih je 720.461, a u 1994. godini oko 800.000. Prema broju legalno useljenih, oblast bivše Jugoslavije je na 22. mestu sa 11.854 legalno useljenih. Procenjuje se da u SAD ima oko pet miliona ilegalno useljenih. Jugoslavija nije među prvih dvadeset zemalja sa najvećim brojem ilegalno useljenih. Oblasti koje emigranti najčešće naseljavaju jesu Kalifornija (oko dva miliona ilegalnih emigranata), Njujork, Florida, Nju Džerzi, Ilinois.

Načini dolaska do viza su slični kao i u drugim zemljama. Viza se može dobiti uz garantno pismo rođaka, za F-1 studentsku vizu potreban je dokaz o plaćenju školari- ni i ona važi najviše jednu godinu. Zgoditkom na lutriji u 1996. godini vizu je dobilo 58.790 useljenika. Selekcija se vrši na osnovu pisama koje šalju zainteresovani. Viza na osnovu zaposlenja dobija se prema vrsti zanimanja, kojoj kategoriji pripada, sposobnosti zainteresovanog /radno iskustvo, stručnost/. Pored onih sa primarnim zanimanjem, vizu na osnovu stručnosti dobilo je dosta fizičara, stručnjaka za prirodne nauke, medicinskih radnika.

u vreme građanskih protesta i nade u promenu režima, mnogi odlučili na povratak. „Pogoršanje ekonomske situacije i vraćanje sankcija našoj zemlji ponovo je izazvalo povećano interesovanje za odlazak u inostranstvo, ali, prema mojim procena-

ma, to nema dramatične razmere“, smatra Radulović.

Oni koji sada pokušavaju da dobiju iseljeničku vizu za zapadne zemlje žale se da je prohodnost mnogo manja nego prethodnih godina, ali i ističu da fakultetski obrazovani ljudi i dalje imaju prednost.

Beograđani Andrija i Maja diplomirali

su u junu na Elektrotehničkom fakultetu, venčali se i podneli zahtev za iseljenje u Kanadu. „Planirali smo da se venčamo na jesen, ali smo to učinili sada jer kao bračni par imamo veće šanse da dobijemo iseljeničku vizu“, kaže Andrija za „Evropljanin“. Maja se nada da će naći posao u svojoj struci, jer su, kako kaže, „elektroničari“ ▶

Foto: P. Mamuzić, Black Spot

NEMAČKA

Useljeničke vize dobijaju se samo u slučaju spajanja porodice. Za školovanje, viza se dobija samo koliko traje školovanje. Ne postoji mogućnost da neko ko je završio studije u Nemačkoj dobije vizu osim u slučaju udabe ili ženidbe.

Do danas u Nemačkoj ima oko 700.000 Srba i 150.000 kosovskih Albanaca. Svakog meseca u Nemačku uđe oko 2.000 izbeglih iz Jugoslavije od kojih su 70-80 odsto Albanci. Mali broj njih dobije azil, dok ostali, prema ugovoru sa Jugoslavijom iz 1995. godine, bivaju deportovani. Turističku vizu od tri meseca može dobiti svako ko ima garantno pismo ili dokaz o novčanoj obezbeđenosti.

Od aprila do juna ove godine, izdato je 140 viza za spajanje porodice. Ukoliko im roditelji žive u Nemačkoj, stalnu vizu mogu dobiti deca koja imaju ispod 18 godina. Bez problema vizu mogu dobiti sportisti profesionalci.

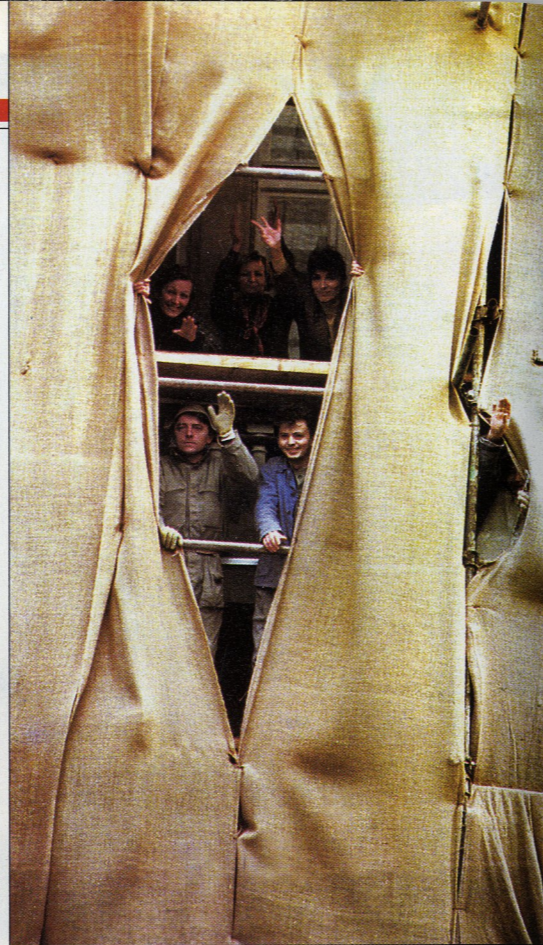
vrlo traženi u Kanadi. „Žao nam je što idemo, ali u ovakvoj zemlji nema smisla ostajati. Želimo da radimo i da za to budemo pristojno plaćeni i da nam deca rastu u miru i normalnoj atmosferi, a ovde je to nemoguće“, tvrdi Maja.

Brak, kao način da se lakše dobije

iseljenička viza, upražnjavaju i oni koji u normalnim okolnostima o tome ne bi ni razmišljali, što se posebno odnosi na izbeglice iz Hrvatske i Bosne.

Jelena iz Sarajeva (27 godina, nezaposleni farmaceut) kaže za „Evropljanin“ da je svog sadašnjeg muža, takođe nekadašnjeg Sarajliju, jedva poznavala. „Sreli smo se krajem prošle godine i brzo se dogovorili da se venčamo, jer i on i ja želimo iseljenje u istu zemlju - Ameriku. Daj bože da tamo dospemo, a onda, ako se budemo slagali, ostaćemo zajedno, u suprotnom - svako na svoju stranu“, kategorično je Jelena.

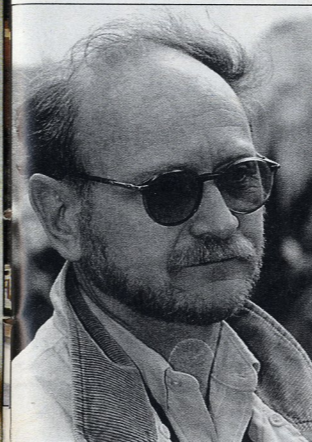
Prema procenama zapadnih stručnjaka za procese migracije, talas iseljenika iz bivše Jugoslavije, koji je zapljusnuo SAD i Evropu, predstavlja najobrazovaniju radnu snagu nakon „ruskog talasa“ u vreme Oktobarske revolucije. Taj trend će se, po svemu sudeći, nastaviti, u zavisnosti od propusne moći razvijenih država. Mr Dragan Radulović smatra da je odlazak visokoobrazovanih ljudi dugoročno pogubniji od samog ekonomskog stanja u zemlji. „U Srbiji ima samo tri do četiri odsto fakultetski obrazovanih stanovnika, što znači oko 300.000 ljudi, i ako u inostranstvo ode samo petina, to je prava katastrofa za zem-

POSLEDNJA NADA: Demonstracije 1996-1997. godine

Foto: D. Danilović, M. Petrović

ŽARKO KORAĆ: Zbog novog zakona o univerzitetu mnogi mladi će otići na strane fakultete. Posledice ćemo videti za deset godina

AUSTRALIJA

Pravo emigriranja u Australiju imaju oni čija su zanimanja u Australiji deficitarna, izbeglice i drugi emigranti.

Pravo emigriranja ne garantuje i nalaženje posla.

Dobar engleski je osnova za zaposlenje u Australiji. Bez dobrog vladanja engleskim ne može se pronaći odgovarajući posao. Proces je težak.

Za muža i ženu obavezno je da su živeli godinu dana u braku pre podnošenja zahteva za vizu. Oni koji nameravaju da se venčaju u Australiji mogu dobiti vizu ukoliko žive zajedno dve godine.

Nije obavezno da supružnici budu različitog pola.

Na osnovu zanimanja može se dobiti viza ukoliko su rezultati bodovanja zadovoljavajući. Bodovanje se vrši na osnovu zanimanja kojim se zainteresovani bavi, za koji prima platu najmanje dve godine pre emigriranja.

Odlično vladanje engleskim nije potrebno za sledeća zanimanja: pekar, zidar, kuvar, čilimar, modni kreator, frizer, građevinar, slikar, dekorater i slično.

lju koja ih je besplatno školovala. To je poklon zapadnim zemljama, koji će nas skućati koštati“, kaže Radulović.

Poseban problem za ovdašnju privredu je masovan odlazak mladih stručnjaka iz takozvanih bazičnih nauka - elektrotehnike, mašinstva, građevine - koji su i najtraženiji u zapadnim zemljama, jer je bez njih privredni i ekonomski oporavak teško ostvarljiv.

Novi talas iseljavanja ljudi visokog obrazovanja mogao bi da podstakne i Zakon o univerzitetu, koji je već počeo da daje „rezultate“, kao što su postavljanje politički podobnih dekana i smenjivanje nepodobnih šefova katedri.

Žarko Korać, psiholog kaže za „Evropljanin“ da će ovaj zakon najpre izazvati odlazak univerzitetskih profesora, koji ne-

će pristati na komesarsku upravu nad fakultetima, a zatim i odlazak studenata, koji neće pristati da ih uče nestručni ljudi. „Lako se može desiti da mnogi osamnaestogodišnjaci odustanu od upisa na naše fakultete i odu na strane univerzitete, a posledice takvog procesa, dakle, nedostataka visokostručnih kadrova, osetićemo tek za desetak godina“, ocenjuje Korać. U zapadne zemlje ne odlaze samo fakultetski obrazovani ljudi već i osobe sa srednjom stručnom spremom, pre svega zanatlije, čija su zanimanja deficitarna u tim državama. Prema nezvaničnim procenama, oko 5.000 zanatlija iz bivše Jugoslavije (uglavnom automehaničara i električara) dobilo je u proteklih pet godina posao u SAD i Kanadi.

Nakon Dejtonskog sporazuma i ukidanja sankcija SR Jugoslaviji, jedan broj ljudi, koji je u inostranstvo otišao početkom devedestih, vratio se u zemlju. Neki od njih već razmišljaju o ponovnom odlasku. Vladimir (38), vlasnik male ali, prema njegovim rečima, uspešne spoljnotrgovinske firme u Americi, kaže za „Evropljanin“ da mu je povratak u domovinu najveća greška u životu.

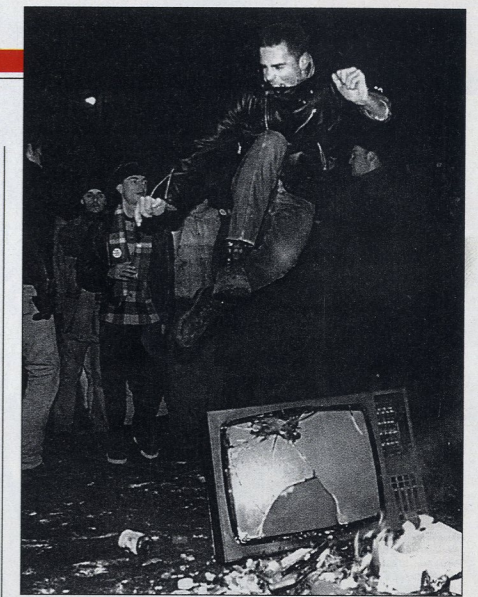
„Želeo sam da obnovim biznis u svojoj zemlji, da moja deca idu u našu školu. Ljubav prema Jugoslaviji skupo me je koštala i u Americi, jer sam u vreme sankcija poslovao sa našim firmama i zbog toga sam platio visoku novčanu kaznu i jedva izbegao zatvaranje firme. Kada mi je krenuo posao, ponovo su nam uveli sankcije; zbog ove glupe vlasti, niko od mojih stranih partnera neće da posluje sa mnom. Vraćicu se u Ameriku, nema ovde hleba za mene“, ogorčen je Vladimir.

Mr Dragan Radulović smatra da ovakvi ili slični slučajevi pokazuju da je masovni povratak nove emigracije nemoguć ukoliko se ne zbudu radikalne političke i ekonomske reforme u zemlji. „Prva godina u emigraciji je najteža, to je period adaptacije, i jedan broj ljudi se odlučuje na povratak jer ne može da se prilagodi novoj sredini. Međutim, oni koji to prođu i izdrže dve ili tri godine, počinju da osećaju blagodeti življenja u uređenoj zemlji - svoj stan, stalan posao, socijalnu sigurnost i oni se teško odlučuju na povratak, pogotovo u zemlju kakva je naša“, zaključuje Radulović.

Teško je verovati da ćemo ikada saznati koliko je ljudi proteklih sedam godine otišlo iz zemlje ili koliko ih se vratilo. No, mnogo je važnije pitanje koliko se ljudi prema da pokuca na vrata stranih ambasada i da li ćemo uskoro svi biti pred njima. ■

ZORAN MAMULA/JELENA SRETENVIĆ

Foto: N. Raus

ŠANSA: Masovniji povratak nove emigracije moguć tek posle političke i ekonomske reforme

AGENCIJE

Većina agencija koja se reklamira da može obezbediti iseljeničke vize za Kanadu, Australiju, Novi Zeland, evropske zemlje, samo obezbeđuje turističke vize.

Agencija koja se bavi obezbeđivanjem izlaznih viza za Kanadu i Australiju mora da traži garantu, a za Novi Zeland potrebno je da se zainteresovani odrekne socijalne pomoći. Konsultacije koštaju oko 300 dinara. Usluge agencije obuhvataju bodovnu listu, nostrifikaciju diplome, polaganje jezika.

Jedna od agencija obezbeđuje iseljeničke vize za Australiju i Kanadu koje koštaju 4.000 dolara, a od avgusta i za SAD (5.000 dolara).

Agencija koja, osim što vadi izlazne vize, obezbeđuje i posao, ne daje informacije za štampu, jer „novine ne prenose prave informacije“.

ZAHTEV: „Želimo da radimo, da budemo pristojno plaćeni, da nam deca rastu u normalnoj atmosferi. Ovde je to nemoguće“, Maja

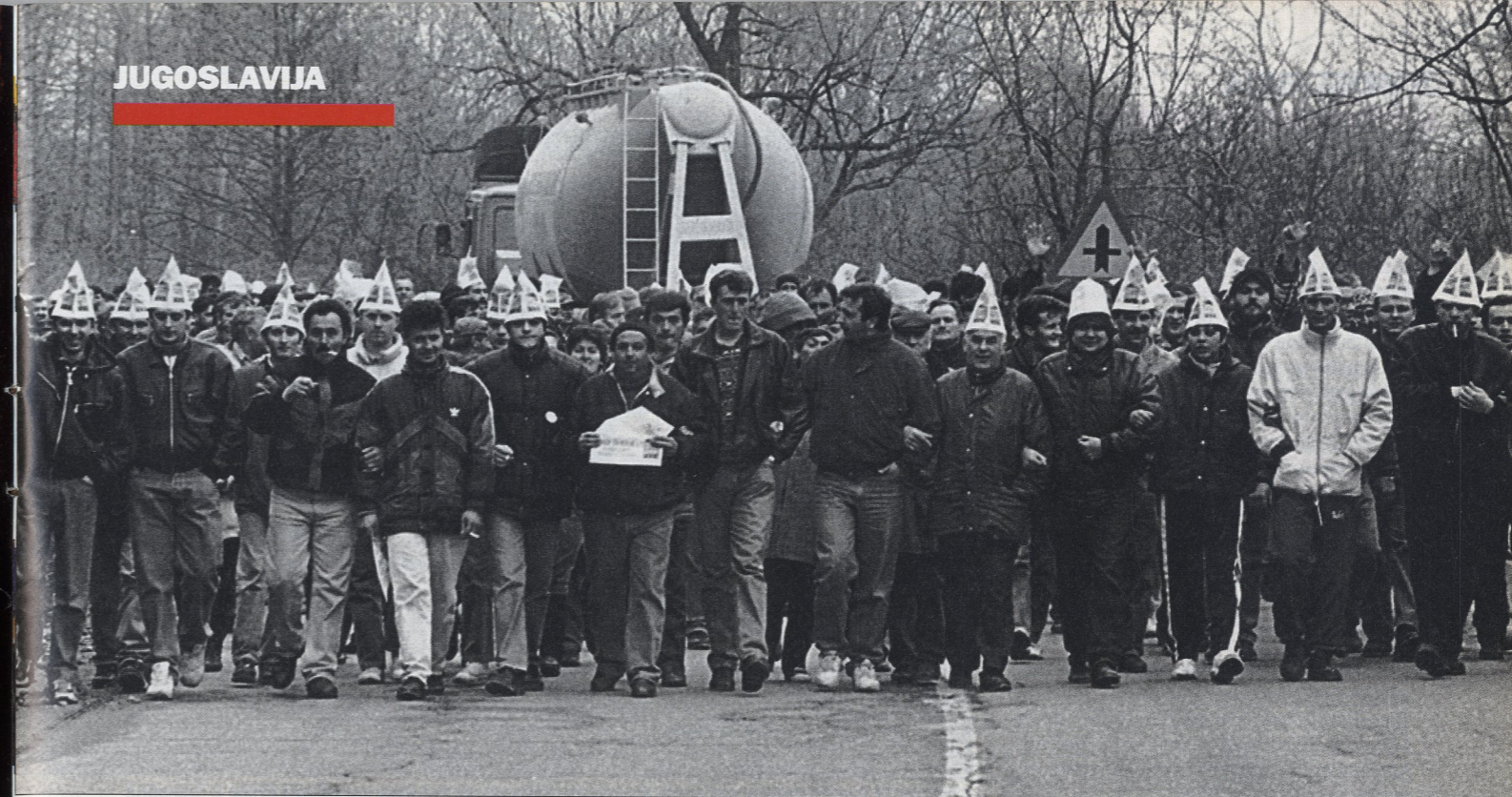

KAZAN

„Pasulj je prste da poličeš“, kao da poručuju klinci koji se mrvaju oko kotlića postavljenog ispred kafane Smederevo u Beogradu. Gurmani pitaju je li prazan ili sa suvim rebarcima.

Stariji prolaznici ga zaobilaze. Podseća ih na vreme zajedničkih kazana. Ko će prvi stati u red? Izbeglice, penzioneri, metalci, prosvetni radnici...? Ko god da stane, neće postavljati gurmanska pitanja.

Foto: D. Danilović

CEMENT

Prašnjavi, bogati momci

Onaj ko kupi cement u krugu fabrike sigurno je jači igrač od njenog direktora, makar on bio i šef lokalnih socijalista

UZROK I POSLEDICA:
Da bi cementara radila u vreme naftnog embarga, mora da dobije naftu ili gas od državne firme, koja onda stiče pravo prioriteta u kupovini cementa

Trgovinu cementom - oni koji se u sve razumeju - poodavno već nazivaju mafijaškim poslom, po obrtu odmah iza trgovine naftom. Ratomiru Munitlaku, direktoru kosjeričke cementare, ukraden je pre nekoliko nedelja službeni mercedes ispred zgrade Skupštine Srbije. Neka neko pokuša da navede sličan događaj iz iskustva bilo kog mafijaškog bosa.

Ratomir Munitlak jedini je član monopolističkog klana zvanog Momci u sivom koji je prihvatio razgovor o ovoj temi. Bez ikakvog kompleksa krivice stečenog zbog besa većeg dela Kosjerića, kao i bez kuknjave zbog niskih cena cementa koje limitira republička vlada, Munitlak zvuči kao čvrst i siguran igrač kada ređa cifre: „Za šest meseci proizveli smo 228.941 tonu cementa, ili sedam odsto više od plana. Profit je evidentan i to je stvar poslovne politike fabrike.“ Nikoga u ovoj priči ne zanima koliko je para Munitlakova fabrika zaradila, jer ljudi rade pa treba i da zarade, ali neka to bude oko 14,5 miliona maraka. Priča je u tome da Munitlakov cement već na izlazu iz Kosjerića vredi oko 20 miliona maraka, a na javnom stovarištu čak 36 miliona maraka. Dakle, onaj ko od Munitla-

PREGLED OSNOVNIH PODATAKA O FABRIKAMA CEMENTA U SRBIJI				
naziv fabrike	godina osnivanja	kapacitet	vrsta tehnologije	vrsta opreme
Beočinska fabrika cementa BEOČIN	1839.	1.600.000	suvi postupak mokri postupak	Polysius/Smidth PEĆI Litostroj/D. Đaković MLINOVI
Novi Popovac POPOVAC	1889.	1.200.000	suvi postupak	Polysius/Smidth PEĆI I MLINOVI
Kosjerić KOSJERIĆ	1976.	440.000	suvi postupak	Polysius PEĆI I MLINOVI
Šar GENERAL JANKOVIĆ	1936.	300.000	suvi postupak	VEB-S.K.E.T. PEĆI VEB-S.K.E.T./Litostroj MLINOVI
Ukupna godišnja proizvodnja cementa merena u tonama iznosi 3.550.000				

ka kupi cement u fabričkom krugu, definitivno je jači igrač i od samog direktora, a ne zaboravimo da je direktor i predsednik kosjeričkog SPS. Ko je taj?

Isto pitanje moglo bi da se postavi i ljudima u Beočinu. Upravo zato jer na pita-

nje da li može da se kupi cement direktno od fabrike, bez posrednika, odgovor glasi: „Nema prodaje, ove godine ne možete da sklopite ugovor sa fabrikom.“ Dalje, strelca vodi do fabričke trgovine koja se, kažu, odvojila od fabrike i prodaje cement po ▶

Foto: M. Petrović

nešto višoj ceni: umesto 383 dinara, koliko je država propisala, fabričko stovarište nudi cement za 600 dinara. Jasno, zato i nema novih ugovora: fabrika mora da zaradi dva puta. Prvi put kada proizvede cement, a drugi put kada ga proda njena maloprodaja. Ukoliko se sasvim slučajno uplete i neki rođak koji je spreman da otkupi cement od maloprodaje, familija je mirna i narednog stoleća. To se u nekim zemljama zove stvaranje monopola i malo je strože sankcionirano od masovnog zločina.

U Beočinu kažu da imaju tri vrste posebnih kupaca: firme koje su učestvovala u izgradnji fabrike još 1977. godine, firme koje su učestvovala u dokapitalizaciji cementare 1990. godine i, na kraju, one koji zimi kupuju fabričke hartije od vrednosti da bi ih zamenile za cement u vreme građevinske sezone. Reč je o ugovorima sklopljenim pre više od 20 godina i stabilnim kupcima, velikim firmama koje cement iznose na slobodno tržište i uzimaju velike profite.

Munitlak o tome kaže: „Ako nam cement ne uzmu stari kupci i ako ga ima dovoljno, onda mogu i ostali.“ A to se, po svojoj prilici, retko dešava.

Priča o „zaslužnim firmama“ ima svoju logiku, ali nema mesta prioritetu, jer, kako kaže bivši direktor kosjeričke fabrike Marko Marković, „fabrika je otplaćena za osam godina“. Pare su vraćene, a prioriteti su ostali. Čak i objašnjenje da sa „velikim kupcima nema rizika - uvek kupuju“, sablasno je jer nema toga ko je propao na cementu. U ovoj zemlji se uvek gradilo, a gradi se i sada (Munitlak: „Prebacili smo plan za sedam odsto.“) kada većina nema ni kraj sa krajem da sastavi.

Najveći broj kosjeričkih trgovinskih fi-

STATUS: U Beočinu imaju tri vrste posebnih kupaca - firme koje su učestvovala u izgradnji fabrike, potom u nenoj dokapitalizaciji i koje su kupile njene hartije od vrednosti

LAFARŽ U BEOČINU TITAN U KOSJERIČU

Sve četiri srpske cementare - kosjerička, beoćinska, popovačka i Sar u Đeneral Jankoviću - na posebnom su spisku vlade za privatizaciju. Sve trenutno procenjuju svoj kapital i sve imaju, manje ili više, kontakte sa inopartnerima. Postoje obostrani interesi, a cementare su za dokapitalizaciju zbog kupovine nove opre-

me, otvaranja novih linija ili proizvodnje dodatnih artikala.

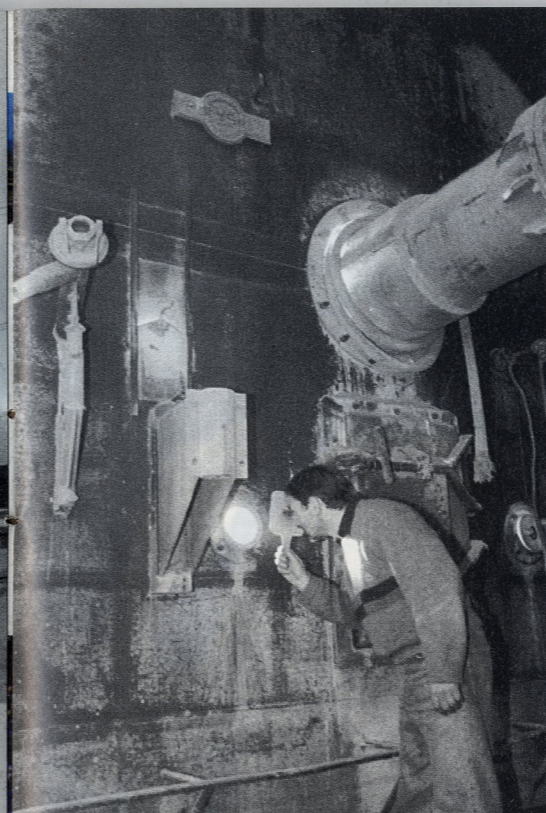
Francuska firma Lafarž već je u fazi pravljenja ponude za Beočin, a grčki Titan za Kosjerić. Sve naše cementare imaju relativno dobru opremu, sirovinsku bazu i prave dobar cement. I produktivnost je blizu svetskoj.

rmi ljut je na direktora Munitlaka jer, kažu, cement se po osnovnoj ceni prodaje uglavnom firmama koje nemaju veze sa Kosjerićem. „Dnevno možete iz njihove

maloprodaje da kupite do pet tona, a o fabričkoj ceni da ne govorimo“, tvrdi jedan od vlasnika građevinske zadruge u Kosjeriću. „Sve ide po partijskoj liniji“, tvrde opet drugi, partijski suparnici. Pri tome podsećaju da je svojevremeno fabrika izgrađena po zamisli bivšeg direktora Marka Markovića da bi se Kosjerić i valjevski region ekonomski unapredili.

„Ne, nema nikave diskriminacije“, odgovara na ovo direktor Munitlak. „U nizu od hiljadu firmi kojima prodajemo cement ima nekoliko iz Kosjerića: Ineks-Kosjerić, Univerzal, Grad-Kosjerić, Povlen...“ Oni drugi kažu da sve to zajedno nije ni blizu isporukama koje uzima, recimo, samo jedna firma iz Nove Varoši u kojoj je zaposlen Munitlakov sin.

Prodaja cementa očigledno je monopolisana ili neformalnim bliskim vezama sa fabrikama, ili starim zaslugama, slično distribuciji uvezene nafte ili ostalih strateških proizvoda kojima država određuje cene. Samo po sebi, određivanje stabilnih kupaca i zaštitne cene dobro je za tržište, jer naoko sprečava špekulacije, a ne umrtvljuje, recimo, građevinarstvo. Cement je

PRIVID: Cement je u slobodnoj prodaji, ali ne možete da ga kupite u fabrici po fabričkoj ceni

CEMENT POTVRDA

Da bi građevinska firma „stala u red za cement“, mora prvo u sudu da dobije potvrdu da se bavi tim poslom i da pokaže dokaz da ima pravo da na tačno određenom zemljištu gradi zgradu precizno navedene površine.

na slobodnoj prodaji, uslovno rečeno, ali ne možete da ga kupite u fabrici po fabričkoj ceni. Kontingenata, dakle, formalno nema, ali ih je komplikovani politički život realno nametnuo. Osnovno pitanje je, zaista, zašto bilo ko od onih koji grade kuću ne može da dobije cement po istoj ceni po kojoj, recimo, „Kopaonik“, nego mora da ga plati dvostruko skuplje.

„Morate da shvatite da je proizvodnja i prodaja cementa živ posao, kao organizam“, objašnjava dilemu direktor Munitlak. „Nekada proizvedemo više, nekada manje, a recite mi šta da radimo kada stvorimo zalihe? Mi imamo samo jednu liniju proizvodnje i moramo biti sigurni da će sve što se proizvede i da se proda“, kaže on. To bi bilo objašnjenje zašto se cement prvo nudi velikim i starijim kupcima. Da baš i nije tako „čupavo“ u proizvodnji cementa, svedoči činjenica da je uvoz cementa na kontingentu. Dakle, teško da bi se ubajatio u fabričkim skladištima.

Jasno je da svako ko proizvodi stratešku sirovinu, ili motore za fabriku koja ne proizvodi automobile, mora da bude blizak vla-

REZULTATI JUGOSLOVENSKIH CEMENTARA U TOKU 1997. GODINE					
elementi	BEOČIN	KOSJERIĆ	POPOVAC	ŠAR	Ukupno
PROIZVODNI TITAN					
cement	1.696.603	601.434	557.389	136.946	2.992.372
klinker	808.463	353.214	317.786	72.018	1.551.463
ostali proizvodi			24.697	14.120	58.827
OPŠTINI TITAN					
cement	1.021.517	479.313	455.707	83.406	2.039.943
ostali proizvodi			28.832	13.948	42.780
ZALJE I TITAN					
cement	51.130	13.032	8.457	1.900	74.509
ostali proizvodi			2.678	600	3.203
klinker	43.642	16.000	12.231	4.000	75.803
Broj zaposlenih	2.384	635	3.678	787	7.484

stima. Kada država drži bar jedan monopol - na uvoz nafte i energenata - nije teško u teškim vremenima da se padne u njevu nemilost. „Kako bi fabrika radila u vreme naftnog embarga da državna firma nije isporučivala mazut“, pita se jedan Kosjeričanin? Ili, kako bi radio Beočin, koji koristi gas, da nije Progres, uvoznika ovog energenta? Otuda sumnja da i dan-danas Jugopetrol, snabdevajući kosjeričku cementaru naftom, uljem i mazutom, uzima u suprotnom smeru cement koji uz maržu od dva i po odsto daje bliskim trgovcima. Pitanje je samo da li su te isporuke cementa Jugopetrolu jednake vrednosti prodatih derivata.

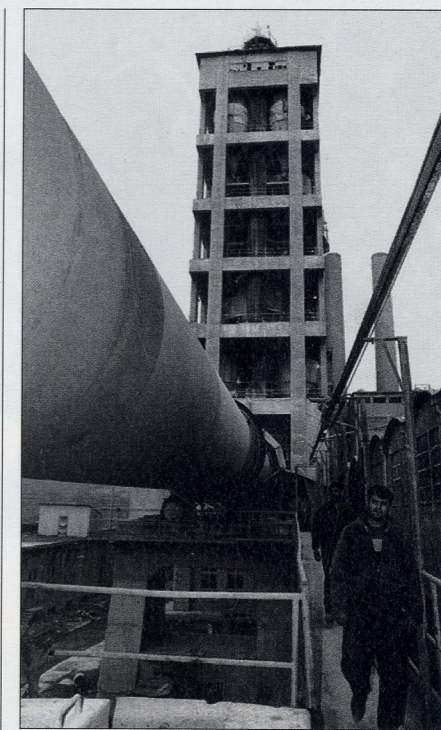
Ratomir Munitlak na to kaže: „Trenutno Jugopetrolu plaćamo nalozima, dakle parama. Ne uzimaju cement.“

U Kosjeriću kažu da je jedno vreme Jugopetrol uzimao i više od polovine proizvodnje cementa i na tome, jasno, lako zarađivao. Naftaši su bili prvi na listi kupaca, jer se bez njih nije mogao proizvesti ni džak cementa.

„Jugopetrol je uzimao cementa koliko mu je potrebno za izgradnju svojih objekata“, kaže direktor Munitlak. Na pitanje da li Jugopetrol i trguje njihovim cementom - što nije nelegalno - on odgovara: „Ne možemo mi da kontrolišemo šta naši kupci rade sa cementom.“

U čitavoj priči sve je legalno i pošteno. Cementara ima pravo da prodaje cement najpre onima od kojih joj zavisi proizvodnja. Naftaš ima pravo da prodaje svoj mazut, takođe i da kupuje šta god hoće i da to prodaje kome god hoće. Problem je samo u tome što u redu za cement naftaš stoji na početku, a onaj koji gradi kuću na kraju. Red je dugačak, treba čekati, a zna se da je vreme, pre svega, novac. ■

LJUBIŠA BENIĆ

OBJAŠNENJE: „Morate da shvatite da je proizvodnja i prodaja cementa živ posao, kao organizam“, kaže direktor kosjeričke cementare Ratomir Munitlak

CEMENT RAZLIKA

Ratomir Munitlak kaže da je plan proizvodnje 442.000 tona cementa.

Bivši direktor Marko Marković tvrdi da je dnevni kapacitet cementare od dve do dve i po hiljade tona. Godišnje bi to bila proizvodnja od oko 550.000.

Razlika između plana i proizvodnje je oko 100.000 tona, čija je vrednost po fabričkoj ceni - oko 6,4 miliona nemačkih maraka.

PRIŠTINA

UŽASNO DOSADAN RAT

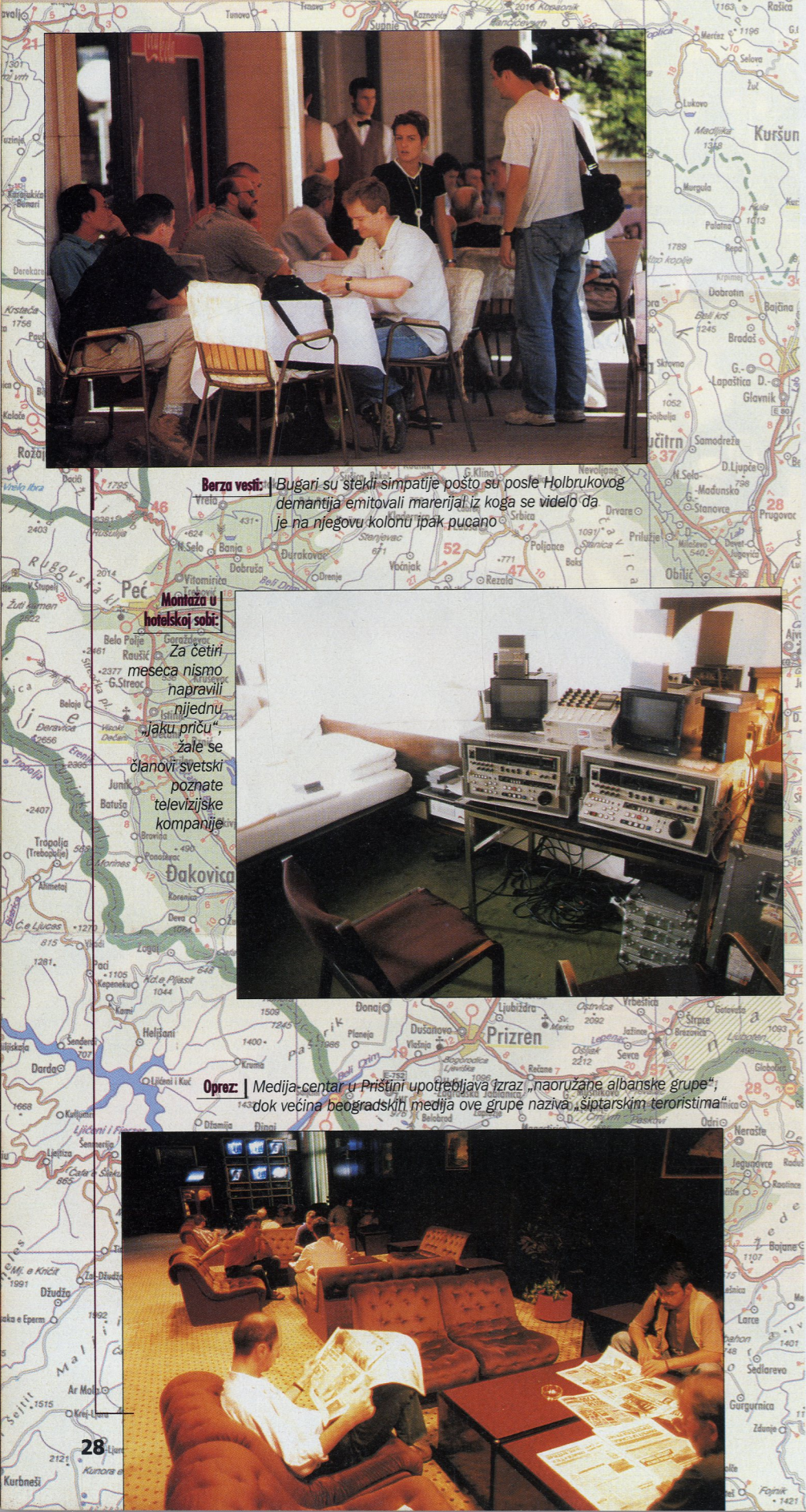
„Nekoliko puta su pucali na džip u kome sam bio, a ni tu nema 'priče'. To je ono najgore - možeš glavu da izgubiš, a nemaš šta da snimiš. Pucaju na tebe, ne vidiš ni ko, ni odakle“

Kada se spusti veče i kada se sve novinarske ekipe vrate u bazu, parking ispred hotela Grand u Prištini liči na vozni park kakvog oklopnog bataljona. *Vehicles designed to most demanding specifications for combat zones*, to jest oklopljeni landroveri, osnovno su sredstvo za prevoženje stranih televizijskih ekipa po Kosovu (i Metohiji). Oklop štiti od pušćanih metaka, gume i motor su nezaštićeni. Ostale karakteristike uobičajene: pogon na četiri točka, klimatizovano. Zainteresovani za kupovinu mogu da se obrate prištinskom Medija-centru, stacioniranom u hotelu Grand, s čije je oglasne table i preuzeta preporuka vozila izvrsnog za ratna područja. Cena - oko 70.000 nemačkih maraka.

Gotovo svi novinari, strani i domaći, te humanitarni aktivisti i ostali koji bilo kakvim poslom borave u Prištini smešteni su u nekada znamenitom Grandu, koji danas, poput gotovo svih hotela u Srbiji, vapije za

renoviranjem. Mada, domaćini su se potrudili da liftovi u hotelu budu u pogonu, što je u druga vremena bila retkost, a uveden je i servis za pranje veša. U glavnom gradu pokrajine postoji još jedan hotel, mnogo manji i komforniji, čijih je dvadesetak soba stalno zauzeto.

Poučeni, valjda, katastrofalnim tretmanom novinara, stranih i domaćih, koji je onoliko koštao Karadžićeve Srbe tokom bosanskog rata, kosovske vlasti su opremile Medija-centar koji je tokom celog dana, subotom i nedeljom, na raspolaganju praktično svima kojima su njegove usluge potrebne. Prostor s nekoliko televizora s kojim se mogu pratiti domaći i jedan satelitski program je klimatizovan, a ima čak i šank. Medija centar o tekućim događajima na dva jezika izdaje saopštenja, koja, razume se, predstavljaju službenu verziju događaja, ali u njima se ne govori o „šiptarskim teroristima“, već o „naoružanim albanskim grupama“. Uvek je na raspolaganju ljuba→

Borba vesti: | Bugari su stekli simpatije pošto su posle Holbrukovog demantija emitovali materijal iz koga se videlo da je na njegovu kolonu ipak pucao

Monika u hotelskoj sobi: | Za četiri meseca nismo napravili nijednu jaku priču, žale se članovi svetski poznate televizijske kompanije

Oprez: | Medija-centar u Prištini upotrebljava izraz „naoružane albanske grupe“; dok većina beogradskih medija ove grupe naziva „siptarskim teroristima“

zna službenica, spremna da na dobrom engleskom pomogne ako zatreba.

Prema podacima iz Medija-centra, u Prištini stalno boravi 30-40 novinarskih ekipa, uglavnom stranih i uglavnom televizijskih, što čini sedamdesetak stalnih i 120-130 povremenih gostiju.

U posadama najvećih i najuglednijih agencija (AP, Rojters, AFP...) pretežno su Jugosloveni, ratni veterani iz rata u BiH. Situacija je, međutim, drukčija nego što je bila u Bosni. Novinari, bili naši ili ne, uglavnom mogu računati na relativnu saradnju lokalnih vlasti i na to da im od policije ne preti opasnost. Međutim, srpsko stanovništvo je (za razliku od albanskog) izrazito neprijateljski nastrojeno.

„Otkako sam ovde izbušili su mi 12 guma. Srbi, naravno“, žali se (jugoslovenski) fotoreporter koji radi za američku kuću.

Ni domaći novinari koji rade za domaće medije ne prolaze bolje: „Incidenti se dešavaju obično posle nekog komentara na RTS ili posle izjave nekog od funkcionera, kao što je bio slučaj s Vučićem“, vajakaju se novinari. „Nije mi strašno to što mogu da poginem, to je rizik na koji svako od nas računa. Strašno je što me mrze na svakom koraku.“

„Došli ste da od nas pravite Bosnu“ i „Jesi li došao da slikaš kako nas bombarduju“, uobičajene su reakcije Srba u susretu s poslenicima javne reči. Naročito su, ne samo profesionalno već i ljudski, pogodeni Jugosloveni koji rade za strane kuće i koji su izloženi još i pogrdama da su se prodali za šaku dolara.

U hotelskoj bašti u kojoj zbog nesporenja s lokalnim stanovništvom novinari često po čitave dane ubijaju vreme, jedan od reportera govori o kolegi Americancu kojem ništa nije jasno:

„Šta da kažem Americancu kada me pita zašto neću da ga povedem kad idem u srpsko selo? Kako da mu objasnim da se i ja odande jedva izvlačim, a njemu bi odsekli jaja da ga vide.“

Dešavaju se i komične situacije. Domaćeg fotoreportera, kosovskog veterana još od 1981, stariji Prištevca tera iz bašte hotela Grand tražeći mu „dozvolu“ za fotografisanje. „Ja dozvolu imam, a imate li vi dozvolu da mi je tražite.“ Nekoliko časaka kasnije kosovski Ilija Čvorović naći će se u šoku kada se reporter, „strani plaćenik i špijun“, bratski pozdravi sa starim poznanikom, jednim od lokalnih policijskih šefova.

Fotoreporteri i snimatelji se, s opremom, nerado udaljavaju iz centra grada, a kada to čine bez opreme, obično skidaju reporterske prsluke koji ih odaju. I niko ne pristaje da se fotografiše, slika u novinama im najmanje treba - može neko da ih prepozna.

A nije da baš sve ekipe imaju unapred izgrađen antisrpski stav i da favorizuju al-

Foto: K. Sulejmanović

bansku stranu. Šef televizijske ekipe jedne slovenske zemlje čak se šali na račun skraćeniце UČK, koja, kaže, znači „uzalud čekaš Kosovo“. Ipak, kada odluči da se ova-ko šali, najpre odabere društvo.

Jednodušna je ocena da vlasti u Beogradu ponovo veoma greše što raspiruju netrpeljivost prema novinarima. Jeste da ima i onih koji dolaze s unapred jasnom slikom situacije na koju se više ne može uticati, ali nije malo ni onih zainteresovanih za razloge obeju strana. A takvima to uskraćuje netrpeljivost Srba kojima se ne može objasniti da je publicitet u njihovom interesu.

„Slikao sam miting Srba u Prištini kada me jedan saleteo da sam špijun i Amerikanac. 'Nisam, bre, kume, Amerikanac!', izvadim pasoš i pokažem mu ga. 'Znam ja, svi vi iz Cije imate po dva pasosa'.“

Koliko je netrpeljivost uzela maha, vidi se i po tome što je jedna ekipa dala da se s džipa skine natpis TV, napisan krupnim slovima. Po gradu je tako bezbednije, van grada nije bezbedno i ovako i onako. Postupak košta 30 nemačkih maraka i autolakirer očekuje dobar posao.

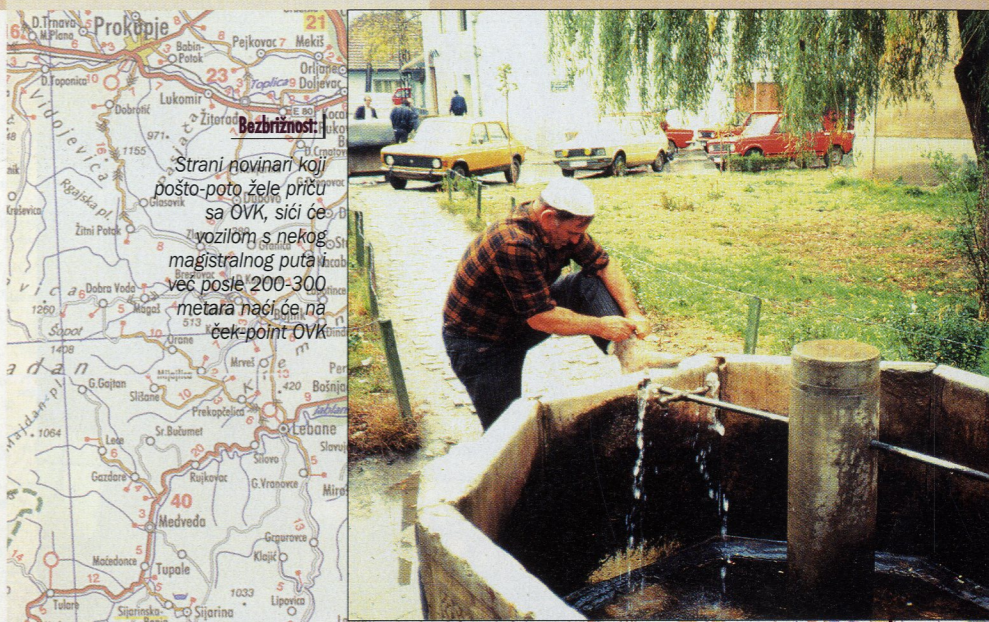
U poslednje vreme, ipak, ima znakova da se ponešto menja. Srbi ponekad iznenade blagonaklonim odnosom prema novinarima, ali zato Albanci znaju da budu nervozni, i, kako izgleda, počeli su da uvode akreditacije za novinare koji operišu na teritoriji pod kontrolom UČK.

Imaocima domaćeg pasosa i domaćeg imena i prezimena zatvoreni su putevi i za kontakte s Albancima tamo gde kontrolu imaju „naoružane albanske grupe“. To važi jednako i za one koji rade za strane poslodavce. Ako naoružani Albanci presretnu vozilo na putu i zateknu makar samo jednog Srbina, vратиće vozilo i putnike natrag, s tim što se ovo može smatrati povoljnim ishodom.

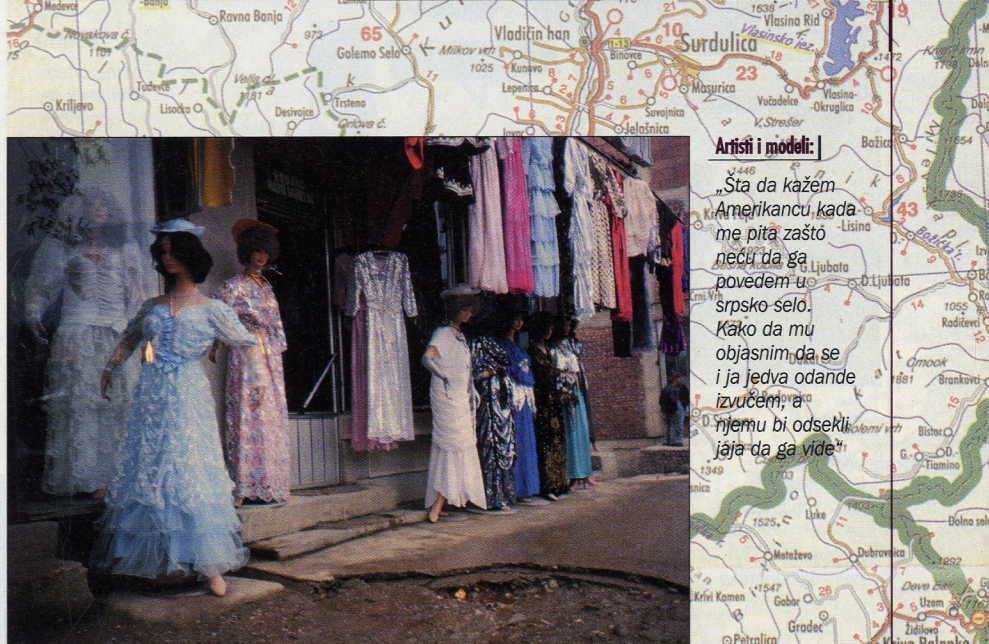
Stranci, koji pošto-poto žele priču o UČK (taj naziv se upotrebljava za OVK), sići će vozilom s nekog magistralnog puta i, kako kažu, već posle 200-300 metara naići će na ček-point UČK. Albanci drže da im je publicitet od koristi, i uz malo sreće novinari će uspostaviti kontakt s nekim lokalnim starešinom, mada to ne ide uvek glatko. Da je ovaj način rizičan, videlo se na primeru ruskog novinara Mitina, koga su istukli i uzeli mu golf, a slična iskustva ranije su imali i jedan Ukrajinac, Japanci...

Kosovski sukob nije televizičan. Pored peripetija oko povezivanja s lokalnim stanovništvom obeju nacija - srpskom naročito, televizijski novinari kubure i s pronalazjenjem odgovarajućih prizora. Članovi ekipe jedne svetski poznate televizijske kuće poverili su se kako ne misle da su za ova tri-četiri meseca napravili ijednu „jaku▶

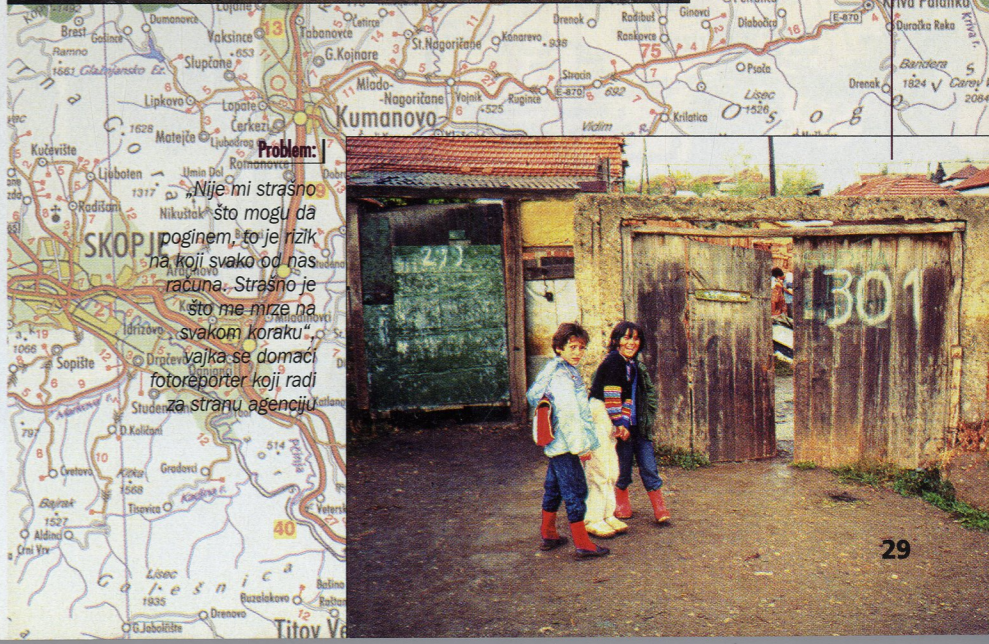
Foto: Ž. Badinović

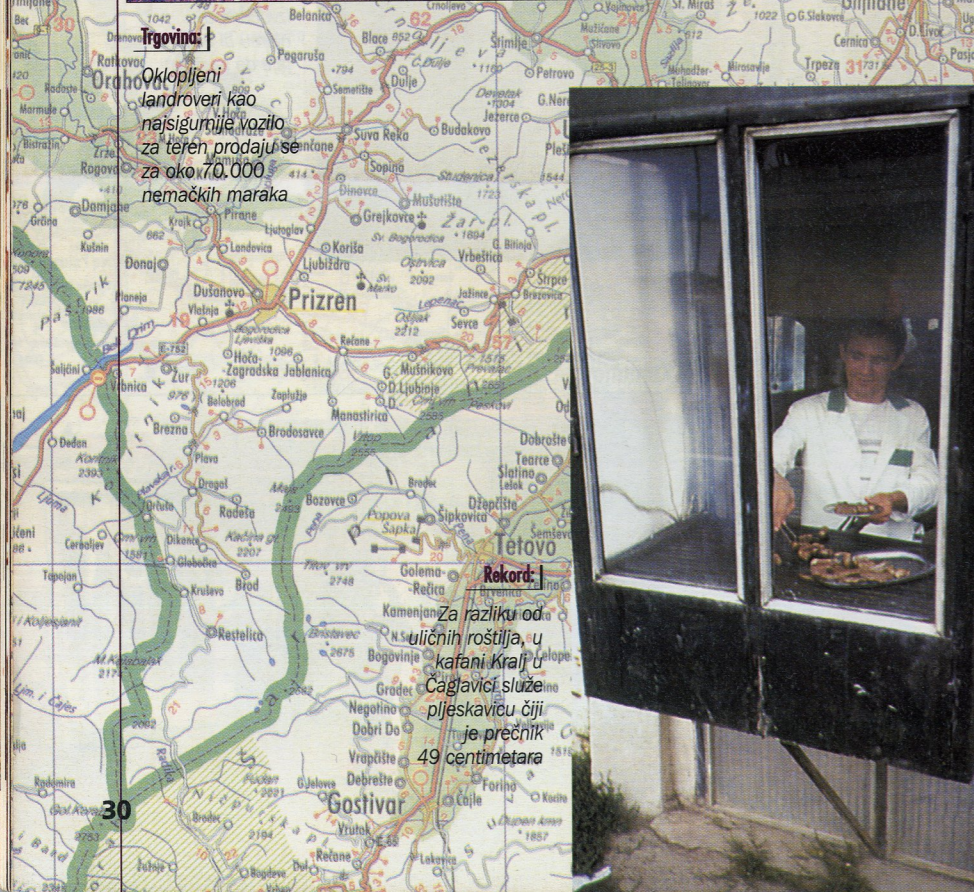
Bezbriznost: | Strani novinari koji pošto-poto žele priču sa OVK, sići će vozilom s nekog magistralnog puta već posle 200-300 metara naći će na ček-point OVK

Artiši i modeli: | „Šta da kažem Americancu kada me pita zašto neću da ga povedem u srpsko selo. Kako da mu objasnim da se i ja jedva odande izvlačim, a njemu bi odsekli jaja da ga vide“

Problem: | „Nije mi strašno nikada što mogu da poginem, to je rizik na koji svako od nas računa. Strašno je što me mrze na svakom koraku“

priču". Najbliže su tome bili prilikom borbi na kopu Belačevac, kada su imali snimatelja i s one strane gde je bila policija i drugog snimatelja, Albanca, na strani pobunjenika. Ali, generalno uzev, snimci ne pokazuju ništa spektakularno.

"Nekoliko puta pucali su na džip u kome sam bio, ali ni tu nema 'priče'. To je ono najgore - možeš glavu da izgubiš, a nemaš šta da snimiš. Pucaju na tebe, ne vidiš ni ko, ni odakle."

Do poprišta sukoba se obično ne može. Povratak s terena dešava se obično u kasnijim popodnevnim satima, i to je prilika da se proveri učinak konkurencije. Obično, međutim, razmena iskustava predstavlja tek sumu neuspelih pokušaja. Snimatelj televizije WTN, ne izlazeći iz džipa, prijavljuje da nije uspeo da pride Orahovcu jer ga je s jedne strane varoši vratila policija, a s druge UČK kod Mališeva, čvrstog uporišta „naoružanih Albanaca“.

Bad luck, ali mu to, ipak, ne kvari raspoloženje.

Najčešći snimci su oni koji su načinjeni zahvaljujući jugoslovenskim vlastima, ali takav materijal nije na ceni jer nema „ekskluzive“, a zatim, ti su snimci napravljeni kada je prava stvar već završena. Medija-centar organizuje prevoženje novinara helikopterom do granice, a pošto u helikopter, gazelu, može da stane samo jedna ekipa, za ovaj transport se pravi raspored. Onoga dana kada je suzbijena grupa od nekoliko stotina Albanaca koji su pokušali da se prebace u Jugoslaviju, banka je bila na Rojtersu. Snimatelj je posvedočio da je samo na snimku osam mrtvih i da ih na ogromnom prostoru ima još ko zna koliko, a da je jedno telo pronašao on sam.

„Medija-centar je u nezgodnom položaju, ne može da udovolji svima. Da naše vlasti znaju šta je njihov pravi interes, kupile bi sve ove novinare i povele ih u Orahovac“, komentariše jedan od producenta.

Kada je o izveštavanju reč, sukob na Kosovu sasvim je različit od prilika koje su vladale u Bosni. „Prvo, znala se linija fronta. Drugo, svi zaraćeni govorili su jednim jezikom. Treće, nije bilo ovoliko pljeskavica“, komentariše jedan od bosanskih veterana pokazujući na mautski primerak pljeskavice, kakve služe u kafani Kralj u Čaglavici. „Znaš li da ima 49 centimetara u prečniku. Premerili smo je.“ Ipak, retko ko uzima čitavu porciju, a za one s manjim apetitom uvedene su i takozvane tablete, pljeskavice od 100 grama.

Zbog neprijateljskog držanja lokalnog stanovništva novinari slobodno vreme najradije provode u hotelu. Čak i *affaires*

d'amour, kažu, okončavaju se u profesionalnim okvirima. Lokalna sirotinja će se verovatno kao zlatnog doba sećati dana kada su u Grandu boravili novinari, pošto su se neki od malih kafanskih prosjaka odomacili i nije neobično da nekog od njih, na užas konobara, posade za sto i poruču porciju čevapa. Poneki od novinara znaju i čitavu tužnu životnu priču svojih jasnih ljubimaca.

Fotoreporter „Evropljanina“ u kafani Bagrem daje gomilu sitniša Cigančetu pod uslovom da zakopča šlic. Dečak, međutim, ne razume. Kada, ipak, dobije novac, kaže „Hvala“, po svoj prilici jedinu srpsku reč koju zna.

Boravak platežnih gostiju odrazio se i na cene u objektima koje posećuju, pa tako roštilj u sasvim običnoj kafani u Prištini košta kao u nekom boljem beogradskom lokalu.

Kafana Bagrem, jedno je od mesta razmene informacija među novinarima. „Ima nešto od beogradskog štimunga“, objašnjava jedan Beogradanin, inače novinar britanske televizije. „To se najbolje vidi po tome što kada pada kiša u kafani curi na sve strane, a niko se na to ne obazire.“ U ovaj ugostiteljski objekat, čiji je vlasnik Albanac, znaju da navrate i Srbi, a takva mesta su retkost.

Pravi balkanski roštilj domamio je u Bagrem ekipu bugarske državne televizije, bez sumnje najomiljeniji novinarski tim u Prištini. Njenu popularnost kolege objašnjavaju time da su „sjajni momci, uvek spremni da pomognu i podelu informaciju“, a čak su i među lokalnim Srbima prihvaćeni. Upola glasa, objašnjava se to time da je još u toplom sećanju Srba s Kosova to što su se bugarske trupe za vreme rata obračunavale s Albancima, a što se i za balkanske prilike može računati kao surovo.

Beogradski fotoreporter priča kako su Bugari stekli svoju harizmu zahvaljujući Ričardu Holbruku. Naime, kao što je poznato, kada je Holbruk pohodio Albanca, na jednom ček-pointu na kolonu je otvorena vatra, što su snimile sve televizije. Bugari su, međutim, sačekali da Holbruk demantuje ovaj događaj da bi tek onda emitovali materijal, uteravši tako američkog posrednika u laž.

SRBOLJUB BOGDANOVIĆ

Foto: K. Sulejmanović

Foto: Z. Radinović

BUM: Sredinom osamdesetih Šumanovićeve slike počele su da se prodaju za nekoliko hiljada maraka, a sada dostižu cenu i do 100.000 maraka

ŠUMANOVIĆ šidski period

Desetak godina je trajao u Šumanovićevom radu tzv. šidski period. Pola veka kasnije, slike iz tog perioda postale su pravi tržišni fenomen kod nas. Sredinom osamdesetih počele su da se prodaju za nekoliko hiljada maraka, dok danas neke od njih - zimski pejzaži, na primer - dostižu cenu i do 100.000 maraka. Jedno Šumanovićevo platno već je prodato za 105.000 maraka, a prema dostupnim informacijama za drugo je već nuđeno 130.000.

Kolekcionar Bata Klepić je čovek koji je pokrenuo lavinu. On je, naime, sredinom osamdesetih godina prvi počeo da sakuplja slike Save Šumanovića.

„Jedan trgovac kolekcionar ponudio je na prodaju 1985. godine jednu Šumanovićevu sliku ('Rascvetano voće'). Tražio je 4.000 maraka", seća se Bata Klepić. „Al' ga je uzeleneo, izgleda k'o mađarska slika", komentarisao je „Rascvetano voće" jedan od dvojice prijatelja sa kojima je Klepić tada otišao da kupi sliku. „Zbog njih dvojice nisam je odmah kupio. Odem kući - žao mi je što je nisam kupio. Sutra odem, prodato za 500 maraka više", kaže Klepić. (Ta slika je kasnije prodata za 40.000, a posle toga za 70.000 maraka.)

Te, 1985. godine isti kolekcionar ponudio je Klepiću još jednu Šumanovićevu sliku. „Vinograd" je plaćen 6.000 maraka. „Brzo se pročulo da sam preplatio. U jednoj galeriji napadnu me dva kolekcionara da li sam normalan, kažu, tržište sam upropastio. Mesec dana kasnije sretnem istog čoveka nosi Knez Mihailovom ulicom jedan manji format Save Šumanovića, neki predeo sa drvetom. Traži za nju 2.000 maraka. Kupim", priča Klepić. Dve godine kasnije Klepić je kupio i trećeg Šumanovića, „Predeo sa drvetom i banderom" za 9.000 maraka. Na izmaku decenije Klepić je posle dužeg cenkanja kupio i četvrtu Šumanovićevu sliku. „Bio je to neki jesenji predeo, ne sećam se tačno. Prodavac mi je rekao da sam poludeo. Kroz dva dana na Drugom dnevniku objavljeno je da je slika prodata za 14.000." Tako je počelo.

OBIM: Po nekim procenama, zainteresovanih za likovnu umetnost je oko 5.000, a pitanje je koliki broj njih može da kupi i najjeftiniju sliku, koja košta od 200 do 300 nemačkih maraka

TRŽIŠTE

KO KOGA ZAKOLJE

Sliku su u jednoj galeriji procenili na 500 nemačkih maraka, u drugoj na 3.500. To je samo detalj iz haosa koji vlada u prodaji slika u Beogradu

Po zakonitostima koje u njemu vladaju, naše tržište slika nalik je državi u kojoj postoji. A u državi - praksa pokazuje - zakon za nekoga važi, za nekoga ne važi. Ali, paradoks samo, nasuprot državi, u kojoj zakoni i pravila gube vrednost i smisao sa sve većom količinom novca koja se pojavljuje u igri, na tržištu slika pravila geometrijskom progresijom dobijaju na značaju sa brojem nula koje je potrebno naređati da bi se kupilo delo nekog srpskog slikara s kraja XIX veka, na primer.

Šta sve čini srpsko tržište slika?

Glavni grad Srbije je centar kupoprodaje slika, u kome, prema mišljenju naših sagovornika, vlasnika promeni i do 95 odsto slika relevantnijih autora koje su na prodaju. Umetnicima (samo Udruženje likovnih umetnika Srbije ima preko 1.600 članova) na raspolaganju je više od sedamdeset izložbenih prostora (računajući tu i muzeje), a nedeljno se otvori desetak (u zimskom periodu i dvostruko više) izložbi.

Broj slika koji se godišnje proda otkriva jednu od prvih osobina srpskog tržišta - ono je, naime, dobrim delom ilegalno, odnosno odvija se izvan zakonskih tokova. Poštovanje zakona odnosi se, pre svega, na plaćanje poreskih dažbina (oko 30 odsto) prilikom kupoprodaje, što se mahom izbegava (cene slika majstora sa kraja XIX i početka XX veka dostižu sume i preko 100.000 maraka). Porez ne izbegavaju jedino državne firme, kao i svi koji plaćaju preko računa, pa ga praktično i ne mogu izbeći. Ministarstvo finansija (verovatno) raspolaze nekim podatkom o broju izvršenih transakcija, ali, po uverenju naših sagovornika koji su želeli da ostanu anonimni, on predstavlja tek „koji promil" onoga što se stvarno događa. Nismo

došli do podatka da je bilo koja galerija imala problema sa finansijskom policijom. Iz svega ovoga ne treba izvoditi zaključak da je broj slika koji je dospelo na nečije zidove izuzetno veliki. Naprotiv, po svim pokazateljima promet slika u galerijama vrlo je skroman, iako se „obruč" relativno velika suma novca, jer se prodaju skupa dela.

Celo tržište slika može se podeliti, uslovno, na dva dela: na tržište dela predratnih slikara i tržište dela savremenih autora, dakle, posleratno slikarstvo. Između ova dva tržišta razlike su, kako se čini, prilično velike.

Po jednim, tržište savremenog slikarstva „uopšte ne postoji", po drugima postoji a vlada zakon „kako ko koga zakolje", dok treći misle da je ono potpuno regularno i da se sve odvija po zakonima ponude i potražnje.

Mišljenje da tržište ne postoji bazirano je na uverenju da „ništa nije regulisano", da je „potpuno nesređeno i da apsolutno ne postoji kriterijum i određivanje tipa: ovo vredi ovoliko, ono vredi onoliko". „Žalostno je da naši renomirani umetnici koji rade 40 godina ne mogu da postignu ▶

AUTOPORTRET NADEŽDE PETROVIĆ: Tržište slika deli se na tržište predratnih slika i tržište posleratnih

određenu cenu. Radovi mnogih naših umetnika koji žive i rade u inostranstvu, postavljeni po raznim muzejima savremene umetnosti i u raznim kolekcijama u svetu, ovde ne mogu da postignu ni trećinu realne cene", kaže vlasnik galerije koji je želeo da ostane anonimn. Na tragu tog mišljenja je i drugo, po kome tržište postoji („samim tim što se nešto prodaje i kupuje“), ali je potpuno haotično. Ta haotičnost takođe se odnosi na formiranje cene slika - prema rečima našeg sagovornika, galeriste i organizatora izložbi, slika jednog od osnivača Medijale ne može da postigne polovinu cene koju odredi slikar koji je takoreći juče završio fakultet. Njegove reči „kako ko koga zakolje“ odnose se na mogućnost da slika koja, na primer, vredi 1.000 maraka dobije i pet puta veću cenu, u zavisnosti od umešnosti i glagoljivosti prodavca slike da u vrednost ubedi potencijalnog kupca.

Po trećem mišljenju, tržište slika savremenih autora potpuno je regularno. „Ako se nekome dopada slika koja košta 10.000 maraka i spreman je da plati tu cenu iako ne vredi toliko, zašto je ne bi kupio? Tržište određuje sve. Ponuda postoji, a isto tako i potražnja. Imate u Beogradu, recimo, nekoliko kolekcionara dela savremene umetnosti. Tržištu ne smeta što će neki mladi autor ispod svoje slike staviti

GLAMUR:
Po Trivu Indiću,
Olja Ivanjicki,
Milić od Mačve,
Dragan
Malešević Tapi,
jesu umetnici
koji sebi umeju
da stvore
publicitet

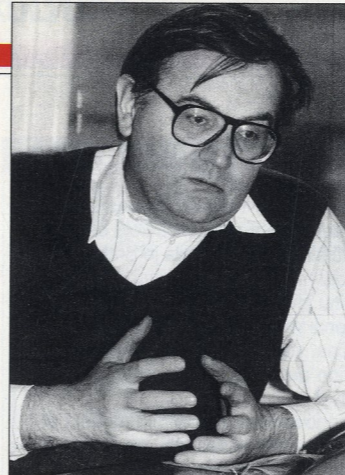
potpis sa 5.000 maraka. Ako ona ne vredi toliko, to mu i recite. Moraće da spusti cenu da bi je prodao. Može neko za sebe misliti da je genije i držati cenu godinama, ali se slika nikada neće prodati“, kaže jedan istoričar umetnosti, dodajući da haos jeste neka vrsta prirodnog stanja.

Iskustvo koje je imao potpisnik ovih redova prilikom prodaje jedne slike mlađeg autora govori u prilog oceni da je tržište prilično haotično. U dve galerije predložio je različite cene: u prvom slučaju 500, u drugom 3.500 maraka. Obe su od galerista prihvaćene kao adekvatne za to delo. Koja je, zapravo, njena cena? Možda je deo problema i u galerijama: mali je broj onih koji na kvalifikovan način mogu da odrede koliko je jedno delo vredno. Za sada, prodavci, bez obzira na to da li je reč o autorima, privatnim licima ili nekom trećem, sami, bez nekog jasnog repera, odlučuju koliko će jedno delo da košta.

Ono u čemu su se svi naši sagovornici složili upravo je neophodnost da postoji nekakvo merilo, recimo rejting-lista, na osnovu koje bi moglo da se pretpostavi ili oceni kolika bi mogla da bude vrednost jedne slike. U inostranstvu postoji nešto na šta se čovek može osloniti. Pored institucija (poput Sotbija) koje se bave procenom vrednosti umetničkih dela, njihove originalnosti (čiju ulogu kod nas, kada je reč o delima starijeg datuma, uglavnom igra Narodni muzej u Beogradu) postoje i priručnici kao što su Majerov i ADEK ili Akunov („La Cole des painters“). Majerov i ADEK priručnik pokazuju koliko su cenu ostvarila dela autora (u pitanju su hiljade imena) na zvaničnom tržištu, dakle u gale-

MERILO: U svetu pored institucija poput Sotbija postoje i priručnici po kojima se određuje vrednost pojedinih dela

rijama i na aukcijama, u protekloj godini. Akunov, pak, pokazuje kako se kretala cena dela jednog autora u poslednjih deset godina, ili od trenutka kada se slikar pojavio na tržištu (isključivo u galerijama i na aukcijama) i kakva cena može da se očekuje za takozvani sobni format (65x50) slike. Na osnovu cene tog formata i priložene tabele sa indeksima, može da se pretpostavi koliku će cenu imati slike ostalih formata tog autora. Slika sobnog formata ima indeks 15, pa ako je njena cena 1.500 maraka, najmanji format, sa indeksom 1,

TRIVO INDIĆ: Cenu slike određuje izgled umetnika, da li je savremeni ili pokojnik i da li je imao dovoljan publicitet

imaće cenu od 100 maraka. Akunov priručnik sadrži i ostale podatke: gde je slika prodana odnosno kupljena, da li vrednost slike jednog autora pada ili raste... Otprilike bi trebalo da garantuje kupcu - mada ne stopostotno, ali sa velikom verovatnoćom - da će jedna slika imati istu vrednost danas i za pet ili deset godina. Takav priručnik, kako nam kaže istoričar umetnosti, ovde nije moguć jer je tržište izuzetno malo (po nekim procenama zainteresovanih za likovnu umetnost može da bude do pet hiljada, a pitanje je koliki deo od tog broja je dovoljno imućan da kupi i najjeftiniju sliku, od 200, 300 maraka).

Dva predloga o pravilima igre na tržištu ipak postoje: po prvom, da se napravi neka vrsta kataloga koja će da sadrži autorovu biografiju, broj izložbi u zemlji i inostranstvu, mesta na kojima se izlagalo („nisu isti Mali Mokri Lug i Muzej savremene umetnosti“), ocene kritike... Po drugom predlogu, mogao bi se formirati indeks vrednosti koji bi pokazivao kakav položaj zauzima jedan slikar. Cena slike formirala bi se množenjem indeksa i prosečne zarade. Primera radi, cena dela slikara koji je tek završio likovnu akademiju iznosila bi 500 maraka - ako bi njegov indeks bio jedan, a prosečna zarada 500 maraka. Slikar koji bi imao iza sebe nekoliko izložbi, odgovarajuće kritike... imao bi indeks dva, a cena slike bila bi 1000 maraka... Reč bi bila o početnim sumama koje bi mogle da se menjaju u zavisnosti od formata i tehnike. I u jednom i u drugom slučaju ostalo je nerazjašnjeno pitanje u čiju bi nadležnost to rejtingovanje ulazilo.

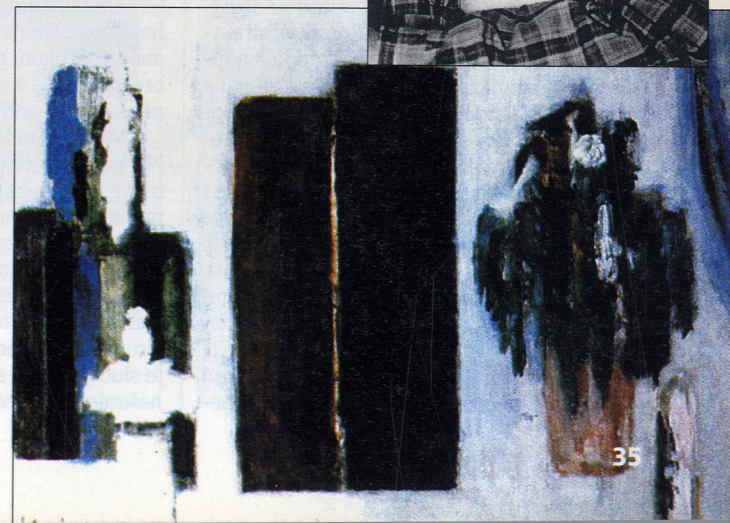
Prema rečima Triva Indića, sociologa kulture (autora istraživačkog projekta „Tržište dela likovnih umetnosti“, jedinog istraživanja takve vrste kod nas, rađenog osamdesetih godina u okviru Zavoda za proučavanje kulturnog razvitka), neki parametri, bar kada je reč o poznatim imenima, ipak postoje. Mnogi elementi formira-

ju cenu jedne umetničke slike, ali se ne može sasvim precizno znati koji će u trenutku prodaje najviše uticati na cenu.

„Značajan je pre svega umetnički ugled samog slikara, zatim da li je naš savremenik ili je već pokojnik, ali, takođe, i da li je ga je pratio publicitet u njegovoj umetničkoj karijeri ili nije, odnosno da li je bio sklon samoreklamerstvu. Recimo, Milić od Mačve, Olja Ivanjicki, Dragan Malešević Tapi - to su ljudi koji umeju sebi da stvore publicitet“, kaže Indić. Da bi ušli u žižu javnosti, neki umetnici služe se i vanumetničkim motivima - identifikuju se, na primer, sa nacionalnom sudbinom ili sa pravoslavljem, odnosno religijom. Postoje, takođe, i umetničke mode, trendovi - u izvesnim periodima se traže jedni slikari, u drugim drugi. Na cenu utiče i broj slika jednog autora koji je u opticaju. U slučaju smrti umetnika, cene skaču. To se nedavno, nakon smrti Miće Popovića, desilo sa njegovim slikama. Tome treba dodati da su neki slikari tokom života naslikali malo dela (Kosta Živančević, Milan Milovanović, Mališa Glišić, sa početka ovog veka), pa i mali formati dostižu visoku cenu.

Što se drugog dela tržišta tiče, tržišta dela slikara sa kraja XIX i početka XX veka, pravila su strogo definisana. Naš sagovornik kaže da se u svakom trenutku zna tačno koliko koji autor „vredi“, odnosno koliku cenu može da postigne. Čak nas ubeđuje da se zna koliko će slike koštati ako vrednost marke na crnom tržištu skoči, odnosno padne. Reč je o internoj berzi - javni podaci ne postoje. Slike iz tog perioda po pravilu se ne pojavljuju u galerijama, odnosno na aukcijama. Razlog što je tako jeste što je krug mogućih kupaca tih dela, koja su za domaće prilike izuzetno skupa, unapred poznat. Prema nekim mišljenjima, tek je nekoliko kolekcionara (ne računaju se novokomponovani bogataši) u mogućnosti da izdvoji sto i više hiljada maraka za jednu sliku. Prema onome što smo čuli od naših anonimnih sagovornika, u tom krugu

STANJE:
Renomirani umetnici koji rade 40 godina i čija su dela u muzejima savremene umetnosti i kolekcijama u svetu ovde ne mogu da postignu ni trećinu realne cene

POSLERATNI majstori

Cene slika posleratnih slikara, izraženih u nemačkim markama
Stojan Aralica: od 8.000 do 15.000.
Mića Popović: od 3.000 do 20.000.
Ivan Tabaković: od 5.000 do 15.000.
Leonid Šejka: od 2.000 do 8.000.
Nedeljko Gvozdenović: od 2.000 do 6.000.
Aleksandar Tomašević, Lazar Vozarević, Stojan Čelić: od 3.000 do 5.000 maraka.
Nikola Graovac: od 800 do 4.000 maraka.

ljudi važe nepisani džentlmenki sporazumi: ukoliko je jedan zainteresovan za neku sliku koja se pojavi na tržištu, obavestice druge o tome i ostali neće podizati cenu dela. Međusobna povezanost i solidarnost kolekcionarskih krugova osnov je i za tvrdnje da oni diktiraju uslove na tržištu.

Ko se pojavljuje kao kupac i prodavac na tržištu? Kratke poluvekovna istorija tržišta slika pokazuje njenu zavisnost od društvenih gibanja. U ovom ili onom obliku, tržište je kod nas, bar kada je reč o drugoj polovini ovog veka, uvek postojalo. Posle Drugog svetskog rata država je vodila brigu samo o umetnicima koje je uzela pod svoju zaštitu. To su slikari koji su imali „radni ▶

NIKOLA KUSOVAC:
Početkom šezdesetih država osniva prvu prodajnu galeriju samo da bi komunističko vodstvo steklo simpatije Zapada

PAJA JOVANOVIĆ, „POVRATAK ČETE CRNOGORACA“: Na tržištu dela slikara iz XIX. i početka XX. veka pravila su strogo definisana. Ako se neko zainteresuje za sliku, obavestiće ostale o tome i oni neće podizati cenu dela

staž" u ratu, kao i oni koji su pristali da sarađuju i prilagode se potrebama partije. To je značilo uglavnom rad na obeležavanju netom završenog rata, pobeđe revolucije... Tada se za jedan dobro napravljen spomenik ili za jednu veću kompoziciju od honorara koji je država isplaćivala mogao kupiti atelje. Početkom šezdesetih godina, sa osnivanjem Prodajne galerije u Beogradu, prvi put se pojavilo nešto što je bilo nalik tržištu umetničkih dela na Zapadu. Po mišljenju Nikole Kusovca, kustosa u Narodnom muzeju, motivi za takav potez nisu bili ni umetnički ni tržišni. Osnivanje ove galerije, po njegovim rečima, bilo je rezultat potrebe tadašnjeg jugoslovenskog komunističkog vodstva da pridobije simpatije Zapada i ostavi utisak „socijalizma sa ljudskim likom" u kome su, eto, dozvoljene umetničke slobode, pa čak i neki oblici tržišta.

U stvari, u tom pravcu je nešto počelo da se menja već tokom pedesetih godina, kada se progovorilo o slobodi umetničkog stvaralaštva. Država i partija odlučile su da odigraju veoma interesantnu ulogu: da na političkom planu ostanu marksistička i lenjinistička zemlja, a da na planu stvaralačkih sloboda puste malo prostora. „Čuveni Kriležin govor iz 1951. godine bio je u tom kontekstu lukavo odigran potez, tako da je Zapadu izgledalo da su kod nas date umetničke slobode, da je tu država prestala da se meša", smatra Kusovac. Slikari Branko Šotra, Đorđe Andrejević Kun i drugi, koji su uživali pijetet i veliko poverenje vlasti, potisnuti su u stranu, a promociju i prostor počeli su da dobijaju slikari zastupnici modernih apstraktnih shvatanja. Lubarda je 1951. godine napravio izložbu koja je značila prekretnicu - puštanje sloboda, rušenje socijalističke dogme (koja kod nas nije uhvatila mnogo korena, ali je imala svoj uticaj). Odjednom se stvorio privid slobode u stvaralaštvu. Tada je i država počela da razmišlja da još neko učestvuje u finansiranju stvaralaštva. Država, tj. partija, nije imala mnogo sluha za umetnost, ali nije imala ništa protiv nje. Slikarstvom, svetskim, a sve više domaćim tada su vlada li apstrakcija i enformel, što je komunističkoj vlasti odgovaralo. Apstrakciju je mali broj posvećenika razumeo - politički to nije sme-

talo. Muzej savremene umetnosti osnovan je 1965. godine. Tada je Miodrag B. Protić, prvi upravnik Muzeja, počeo državnim novcem da otkupljuje dela savremenih jugoslovenskih slikara. Do sredine, pa i kraja osamdesetih, međutim, država je, bilo posredstvom Ministarstva kulture (odnosno sekretarijata za kulturu i sizova kulture), bilo preko preduzeća, bila glavni kupac umetničkih dela. Prvu privatnu galeriju u Beogradu otvorila je 1982. godine Vida Gostuški. Ona je tada povelala rat sa gradskim vlastima da joj priznaju pravo na otvaranje privatne galerije. Uspela je da se izbori i za to da se propisi, pre svega gradski i opštinski, promene i da se kao novina prihvati postojanje privatnih trgovaca umetničkim predmetima.

„U toj prvoj generaciji galerista tokom osamdesetih godina bili su uglavnom visokoobrazovani ljudi, koji su završili umetničke akademije ili književnost, arheologiju, etnologiju... Njima tada nije bilo stalo do komercijalizacije umetničkog tržišta", kaže Indić. Devedesete su donele rat, ekonomsku krizu, pad kupovne moći i haos u kulturnoj politici. Tu se vraćamo na pitanje o kupcima i prodavcima. Krenimo od galerija: ako ih je osamdesetih bilo tek nekoliko, danas ih ima nekoliko desetina. Ali, na prste se mogu izbrojati one koje prodaju isključivo likovna dela. Tu je jedan deo odgovora na činjenicu da je tokom kriznih godina propalo malo galerija. Slaba prodaja slika nadomeštena je prodajom knjiga, antikvarnih predmeta, industrijskih proizvoda, bižuterije, slikarskog materijala, čak odevnih predmeta. Drugi deo odgovora krije se u tome da se tokom godine naleteli na dva, tri dobra predmeta koja neće proći kroz galeriju nego će ići ispod tezgze, smatra Kusovac.

„Naleteće neko kome hitno treba novac. Na primer, dode Sava Šumanović koji se može prodati za 40.000 maraka, a vi je kupite za 30.000 jer imate gotovinu. Sačekate malo, a zatim je prodate. Dakle, verovatno je dodatni prihod sakriven u jednom, dva ili tri čarobna predmeta koji onda omogućuju pristojnu egzistenciju", smatra Kusovac. Drugi sagovornici, pak, uveravaju da postoje slučajevi koji su na ivici kriminalnog ponašanja. Prodavac iz nužde se ubedi da ne-

BRAK u Jugoslaviji

Na tržištu se povremeno pojavljuju i dela stranih autora. Najznačajnija koja se pojavila pre četiri, pet godina bila je Brakova slika za koju nismo uspeali da utvrdimo kakvu je sudbinu imala, pa ni da li je ostala u zemlji. Njena vrednost - pod uslovom da je autentična, naravno - procenjivala se na oko milion dolara, ali samo izvan granica Jugoslavije.

Više sagovornika potvrdilo je da dela stranih autora u zemlji ne mogu pri prodaji da postignu više od polovine realne vrednosti, a ima mišljenja po kojima je reč samo o trećini. Nasuprot tome, dela naših autora koji žive u inostranstvu u zemlji dobijaju tri puta veću vrednost nego napolju.

Delo Bate Mihajlovića „1957" (161x130), prema Akunu, prodato je u inostranstvu za oko 1.500 maraka. Prema rečima naših sagovornika, Mihajlovićevu sliku u zemlji praktično je nemoguće kupiti za manje od 5.000 maraka. Isti slučaj je sa delima ostalih autora koji rade napolju, pre svih Vlade Veličkovića, Ljube Popovića i Dade Đurića. Interesantno je da Akun ne navodi cenu „sobnog formata", već daje cene koje su dela postizala u različitim periodima. Na listi ADEK za prošlu godinu, pored navedenih slikara, nalazi se i ime Paje Jovanovića sa tri prodane slike: *The Old, Old Story* (format 96x143) za 53.000 dolara, *Return* (102x143) za 11.930 i *The Friendly Waitress* (29x39) za 23.170 dolara.

ka slika ne vredi više od 10.000 maraka, a realna vrednost joj je sedam do osam puta veća. Opisujući stanje na tržištu, naš sagovornik galerista prilično sumorno je zaključio da „devedeset odsto prodavaca slika čine trgovci mešetari, a devet odsto čine radionice za uramljivanje slika, koje putem kompenzacije dolaze do vrednih dela". Kriza prodaje slika savremenih autora i dalje traje: vlasnik galerije u kojoj se izlažu dela savremenih mladih autora kaže nam da za sedam meseci ove godine nije prodao nijednu sliku. Možda i više nego druge institucije u kulturi, muzeji su pogođeni besparicom (nezvanično, Narodni muzej u Beogradu može da kupi tek nekoliko slika godišnje), a galerije i slikare najteže je pogodio nestanak najvećih kupaca među građanstvom - visokoobrazovane srednje klase.

Galerije nisu jedino mesto gde se prodaju slike. Sve je češća pojava da slikari potencijalne kupce odvode u ateljee i tamo sami prodaju svoje slike, izbegavajući da galerijama u kojima su izlagali plate njihov deo (od 10 do 30 odsto: organizovanje izložbe košta do 10.000 maraka, ukoliko mora da se zakupi galerija). Kako neko reče: „Nema više morala, nema više fer-pleja." ■

RADE STANIĆ/GORAN MICIĆ

HIT LISTA KNJIGA

	DIN
1 DARA Patrik Beson Paidea, 1998.	70,00
2 PLAVI CVET Penelopi Ficdžerald Paidea, 1998.	50,00
3 SOFIJIN SVET Justejn Gorder Geopoetika, 1998.	116,00
4 PRICHE O VAMPIRIMA Antologija Prosveta, 1998.	65,00
5 MAGIJA POKRETA Karloš Kastaneda Narodna knjiga, 1998.	60,00
6 POETIKA Anri Saima Plato, 1998.	32,50
7 OPSAĐA CRKVE SVETOG SPASA Goran Petrović Narodna knjiga, 1998.	85,00
8 PETA GORA Paolo Koeljo Paidea, 1998.	60,00
9 APOKALIPSA U SOLENTINAMEU Hulio Kortasar Rad, 1998.	35,00
10 MONTENEGRO Starling Lorens Narodna knjiga, 1998.	60,00
11 MAMAC David Albahari Stubovi kulture, 1998.	85,00
12 TUNEL Ernesto Sabato Enigma-Pančevo, 1998.	37,50
13 BEZGLASNI KRIK Antologija ženske priče Prosveta, 1997.	80,00
14 POLJA MOĆI Dipak Čopra MONO & MANANA PRESS, 1998.	106,00
15 UMEĆE LJUBAVI Erih From BIGZ, 1998.	35,00

Lista je napravljena na osnovu podataka beogradskih knjižara:

1. Salon knjige - Kosovska 37
2. Knjiga i mi - Cetinjska 6
3. Antikvarijat Prosveta - Knez-Mihailova

MUZIKA - PREDLOG

MOMČILO BAJAGIĆ: Nostalglični Leni Kravic

■ **Momčilo Bajagić Bajaga:** Pre mesec dana pojavio se novi izvanredni CD Lenija Kravica koji je kombinacija tradicionalnog rok zvuka i nove tehnologije pop-rok trendova. Kravic je time uspeo da napravi album na kome moderna, savremena tehnologija ima koju sedamdesetih i osamdesetih. Nažalost, ne znam kako se CD zove jer sam kupio piratsko izdanje.

KNJIGA - PREDLOG

■ **Vladislav Bajac, pisac:** Ovih dana će se u prodaji pojaviti knjiga „Vrtoglavica", režisera Slobodana Šijana, u izdanju Male edicije proze. Knjiga je rađena na bazi Hičkokovog filma „Vrtoglavica" a u beletrističkom maniru. Šijan je prikazao svoju ljubav prema filmu koja datira još iz detinjstva, a prati scenu od Beograda do San Franciska. Ovo je knjiga poetske, analitičke, biografske i putopisne proze.

SLOBODAN ŠIJAN: Hičkokova vrtoglavica kao predložak za knjigu

HIT LISTA FILMOVA

Prvi broj: broj nedelja prikazivanja
Drugi broj: broj gledalaca

1 RANE	8	95.595
uloge: Dušan Pekić, Milan Marić režija: Srdan Dragojević		
2 VELIKA OČEKIVANJA (GREAT EXPECTATIONS)	9	47.802
uloge: Itan Houk, Gvinet Paltrou režija: Alfonso Kuaron		
3 LOVCI NA BEGUNCE (U. S. MARSHALS)	9	16.772
uloge: Tomi Li Džons, Vesli Snajps režija: Stjuart Bert		
4 DIVLJE STRASTI (WILD THINGS)	2	13.179
uloge: Mat Dilon, Kevin Bekon režija: Džon Meknauton		
5 PORODIČNE SPLETKE (HUSH)	3	13.137
uloge: Džesika Lang, Gvinet Paltrou režija: Džonatan Darbi		
6 OTKROVENJE (FALLEN)	7	11.018
uloge: Denzel Vošington, Donald Saterlend režija: Gregori Hobit		
7 LJUBAV ZA JEDNU NOĆ (ONE NIGHT STAND)	5	10.583
uloge: Vesli Snajps, Nastasja Kinski režija: Majkl Fidžis		
8 BRILJANTIN (GREACE)	2	7.613
uloge: Džon Travolta, Olivija Njutr Džon režija: Rendal Klejser		
9 ROMI I MIŠEL (ROMY AND MICHELE)	5	6.160
uloge: Mira Sorvino, Lisa Kudrou režija: Dejvid Mirkin		
10 PLEME IZ KOMŠILUKA (KRIPPENDORF 'S TRIBE)	3	3.546
uloge: Ričard Drajfus, Džina Eferman režija: Tod Holand		

distributeri:

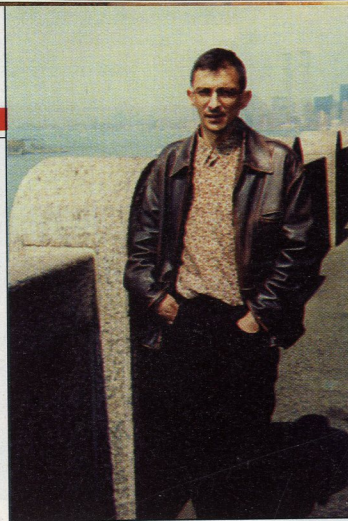
BANDUR

VANS

FIRST PRODUCTION

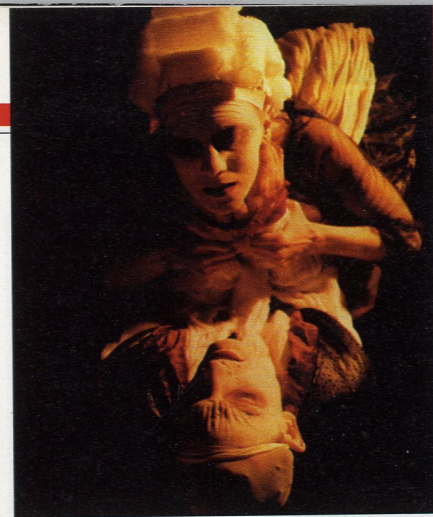
TUCK

COBRA FILM DEPARTMENT

ŽIVOT - ŽELJKO ĐUKIĆ

■ **Rođen:** 11. oktobar 1963, Derventa
 ■ **Skola:** Fakultet dramskih umetnosti u Beogradu, Univerzitet „Merilend“, odsek Teorija i kritika drame i pozorišta
 ■ **Režija:** Filoktet (Beograd, 1986), Vojček (Beograd 1987), Don Žuan se vraća iz rata (Sarajevo 1988), Ukročena goropad (Mostar 1989), Kraj igre (Beograd 1990), Emigranti (Merilend 1993), Radovan III (Vašington 1994), Leon i Lena (Merilend 1994), Smešne kačiperke (Merilend 1996), Malogradanska svadba (Vašington 1996), Kvartet (Vašington 1996), Kvartet (Vašington 1997), Profesionalci (Univerzitet „Medison“ 1996)

Kao hrišćanstvo u Amazoniji

Umesto da čitam knjige Gertrude Stajn, ja pravim pozorište. A da li ta misija ima smisla, znaće tek naredna generacija

EVROPLJANIN: Kada ste otišli u Sjedinjene Američke Države i gde sada živite?

Đukić: Devedesetih smo u SAD došli mi naivni, iz bivše Jugoslavije. Sve odiseja do odiseje. „Udruženje dramskih umetnika moglo bi da skupi dobru članarinu od nas, elemenata u inostranstvu. Znam bar desetak glumaca, reditelja, pisaca iz Jugoslavije, približno iste generacije, koji žive i rade u Americi. Na prvi pogled, reklo bi se da nismo usamljeni. Većina je našla utehu u postdiplomskim studijama, što je najbezbolniji način da se prilagodi profesionalno i egzistencijalno. Naravno, u ovoj zemlji ni magistratura, pa ni doktorat iz pozorišta ne znače mnogo. Preporučljivo je da imaš bar jednu profesiju u rezervi.

Tenutno živim u dači, s onu stranu Blu Ridžisa, u dolini Šenandoa. U ovom gradiću lafovi žvaču duvan i pljučkaju kroz prozorčiće svojih kamiončića iz „Poslednje bioskopske predstave“. Grad je čuven po viktorijanskim duhovima, voćnjacima jabuka i rano preminuloj kantri-zvezdi Petsi Klajn.

EVROPLJANIN: Da li osećate nostalgiju?

Đukić: Utemeljen ritual nostalgije je da kad ti neko iz bivše domovine dođe s kofetrom knjiga - provedeš zaredom bar tri neprospavane noći sam s maternjim jezikom, čiju lepotu i vrednost nemo i strasno preveličaš (kao što samo emigranti mogu kad govore o sarmi i domaćoj rakiji). Krajnje je vreme da dođem i da uzmem kurs iz srpskog jezika. Osam godina bez maternjeg jezika je mnogo. Čak sam bio u Čikagu na koncertu Lepe Lukić i Lepinog lepog orkestra. Bilo je ludo. Palili smo sveće u mraku i tako to. Čikaški Srbi su posebna nacija, imaju i svoj jezik: za automobil vele „kara“, „dublje“ kažu „diplije“, „jeftinije“ je „čiplije“, „šetnja“ je „vakanje“... Kad

odem u penziju, napisaću roman na čika-gosrpskom.

EVROPLJANIN: Ko je vaša publika: Srbi ili Amerikanci?

Đukić: Srpski emigranti u drugoj generaciji od kulture eventualno sačuvaju Vasin kolo i šljivopitu. Naravno, stvarati u izolaciji ima svojih prednosti. Na pojave gledaša šire, izvan miljea, s većom dozom (samo)kritičnosti i manje (samo)cenzure. Ipak, pre ili kasnije, suočiš se s pitanjem kome govorim/pišem/igram; ko je moja publika. Umesto da pišem knjige i čitam Gertrudu Stajn, ja pravim pozorište, što je skoro isto kao i propovedati hrišćanstvo u prašumi Amazonije u doba konkistadora. Rano je reći ima li misija smisla. To će znati tek naredna generacija.

EVROPLJANIN: Kakav je status reditelja?

Đukić: Pozorišna režija ovde uopšte nema status umetnosti. Reditelj je podređen i producentu i piscu.

Uprkos Orsonu Velsu, Alenu Snajderu, Džozefu Čajkinu, Bobu Vilsonu i Džoan Akalaitis, verujem da umetnost pozorišne režije ovde tek treba da se rodi. Na tome duže vreme rade i reditelji iz istočnoevropskih zemalja, iako im je posle propasti komunizma opala popularnost. Početkom sedamdesetih došli su Rumuni Liviu Čulei i Andrej Šerban. Još su tu. Nešto kasnije svraćao je i Anatolij Efros, ali je, ne baš u oduševljenju, brzo otišao. Ostavio je zanimljiv dokument o svom iskustvu u pozorištu Gatri gde je režirao Gogoljevo „Venčanje“. „Šta je njima Hekuba?“, tako je naslovljen taj Efrosov zapis.

EVROPLJANIN: Gde radite predstave?

Đukić: Mahom u Vašingtonu, jer taj grad ima stotinak pozorišta, što profesionalnih što amaterskih, koji se malo razlikuju po kvali-

tetu i umetničkom profilu. Predstave su tehnički skoro savršene i nepodnošljivo besciljne. Da nije crnačkih pozorišta, u kojima vlada nepredvidljiv i emotivan odnos između gledališta i izvođača, pozorišni pejzaž bio bi potpuna duhovna močvara sivog i provincijalnog. Teško je zamisliti drugačiji prizor u gradu u kojem je svaki šesti stanovnik advokat a čija se petina stanovništva promeni sa svakom novom administracijom.

EVROPLJANIN: Vaše viđenje vašingtonskih pozorišta?

Đukić: Kao i svaki drugi grad u Americi (izuzev Čikaga), tako i Vašington ima kompleks Njujorka. Sve što glumi u Vašingtonu, htelo bi da bude u Njujorku. Rade se uglavnom savremeni problemski komadi, izuzimajući trupe i festivale odane Šekspiru. Iz nekog apsurdnog razloga, vlada uverenje da samo novi tekst može da omogućiti uspešnu predstavu. Začuđujuće je da su i takozvana alternativna pozorišta okrenuta piscu. Dugo mi je bilo nezamislivo da ne postoji pozorište posvećeno glumcu ili pozorište prepoznatljivo po rediteljskom rukopisu. Kasnije sam uvideo da ne postoji potreba za istraživanjem i razvijanjem na polju glume, jer na sva važna pitanja odgovara Strazbergova verzija Stanislavskog, pretenciozno nazvana „Metod“. Glumci, međutim, podsvesno znaju da ta teorija škripi, pa se bojažljivo ali s radošću prepuštaju svakom izazovu. Kada im kažete da su pre Marlona Branda i Ala Paćina imali Bastera Kitona i Čarlija Čaplina, nađu se zatečeni, potpuno nesposobni da objasne zašto je pozorište odbacilo takve sjajne tradicije fizičke glume kao što su američki vodvilj i nemi film. ■

GORAN GOCIĆ

Avgust u Budvi

Direktor festivala Grada teatra Budva Branislava Liješević preporučuje pažnji publike tri predstave, koje će biti izvedene od 1. do 20. avgusta, kada se festival zatvara. To su „Montenegrini“ Radmile Vojvodić, zatim „Karolina Nojber“ Nebojše Romčevića u režiji Nikite Milivojevića i „Leons i Lena“ Georga Bihnera u režiji Dejana Mijača. Sve tri predstave su festivalska koprodukcija i produkcija.

Osim ovih navedenih potencijalnih hitova, Grad teatar Budva tokom avgusta predstavlja, između ostalih, „Figuren teatar“ Karin Sefer iz Beča i „Teatro di Santa Kijara“ iz Italije. Muziku između kopna i mora izvodice Aleksandar Serdar, Fransoz Bufo, Simon Trpčevski i Jasna Maksimović.

Na okruglim stolovima i tribinama razgovaraće se o Sofoklu, mediteranskom pozorištu, Pavelu Kohoutu i trenutnom stanju u crnogorskoj umetnosti.

Ovogodišnji, dvanaesti festival Grada teatra održava se pod motom „Svijet je pozorište smiješno“, što su Njegoševe reči iz pisma koje je 1851. godine uputio Dimitriju Vladislavljeviću.

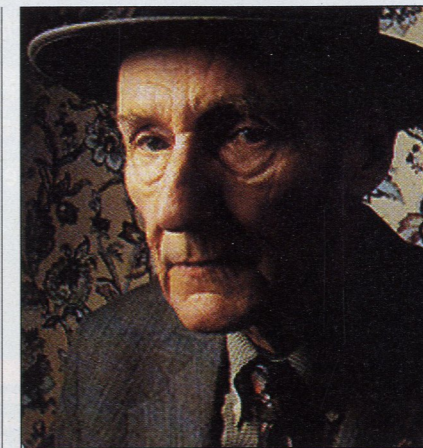

PREMIJERA: „Karolina Nojber“ u režiji Nikite Milivojević

Oktobarski salon

Veliki broj selektora ovih dana odlučuje koji će radovi učestvovati na ovogodišnjem beogradskom 39. oktobarskom salonu.

Predviđeno je učešće oko sto šezdeset umetnika. Selektori za likovne umetnosti su Marina Martić, Bojana Burić, Ljiljana Činkul, Nikola Šuica, Svetlana Mladenov, Ljubiša Simović, Anđelka Bojović i Danijela Perušević, a za primenjene umetnosti Milanka Todić, Biba Stojanović, Miroslav Šušić,

TAJNE BIT GENERACIJE: Šta je sanjao Vilijam Borouza

Borouzovi snovi

Poslednje književno delo Vilijama Borouza predstavlja, po rečima prevodioca Đorđa Tomića, uvrnutu autobiografiju umetnika, čiji su život i rad izazvali kontroverze. „Knjiga snova“ je u originalu objavljena 1995, a čini je serija kratkih tekstova o **Borouzovim snovima, duhovima i živim ljudima iz prošlosti**, porocima, njihovim čarima i ceni.

„Vilijam Borouza, jedan od rodonačelnika bit umetnosti, raznolikim umetničkim interesovanjima i lutalačkim životom obeležava poslednje decenije ovog veka i ne prestaje da izaziva veliko interesovanje publike u celom svetu“, smatra Đorđe Tomić.

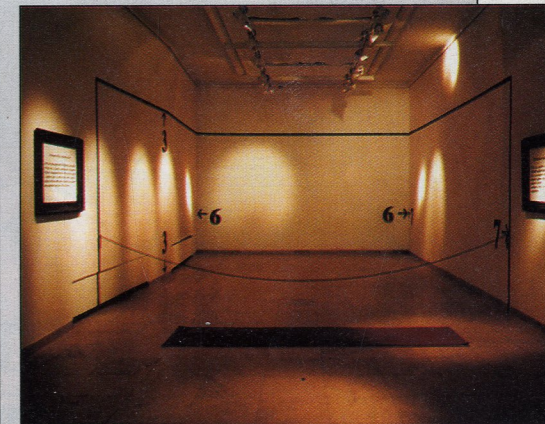
„Knjiga o snovima“ izlazi iz štampe u avgustu, a objavljuje je izdavačka kuća Kalahari books.

Soba puna zlata

Dragan Srđić je 1995. u Studentskom kulturnom centru prikazao „Gerniku“, „veliku prodajnu izložbu bombi“, a teme rata, nasilja i politike nastavlja da obrađuje i na novoj izložbi u galeriji Doma omladine.

„Dobrodošao Felipe, dobrodošao Ksavier“ takođe je „velika prodajna izložba“. Deo prostora galerije ograden je kanapom, na zidovima su nacrtane linije i razmer, a u velikom ramu je tekst:

„Pošto je zatočio vladara Inka Atahualpu, španski vojskovođa **Francisko Pizarro** zatražio je da se za njegovo puštanje na slobodu zlatom napuni jedna odaja tri metra visoka, šest metara široka i sedam metara duboka. Iako je otkupna cena plaćena, vladar Inka je pogubljen.“ Srđićev objekat predstavlja kopiju navedene prostorije u tačnoj razmeri.

„DOBRODOŠAO FELIPE“: Kako su propale Inke

Dragan Srđić prihvata uglavnom iskustva redi-mejd umetnosti, izlaže od 1982, a od 1997. član je Ulusa.

PREDIGRA: Žiri je započeo selekciju, po običaju slediće kritika njegovog izbora

Vitamini su danas, više nego ikada, izašli iz domena medicinske struke i farmakologije. **Velike kompanije** proizvode posebne vitaminske preparate za sportiste, decu, odrasle, manekenke i glumice. Na ulicama i buvljacima prodaju se vitamini za lepotu i vitak struk, za snagu, za seks formu, za dugu starost... **Megadoze, megaprodaja i megaprofit** - glavna su obeležja vitaminomanije

MLEČNI PROIZVODI
Mleko, sir, jogurt, namirnice proizvedene od mleka
2-3 porcije dnevno

POVRĆE
Tamnozeleno, lisnato, žuto ili narandžasto povrće
3-5 porcija dnevno

PIRAMIDA NAMIRNICA:
Jedinstven koncept ishrane za sve ljude planete

MASTI, ULJA, SLATKIŠI

Upotrebljavati štedljivo. Preporučene porcije, prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji, sastavljene su da obezbede **1.200 kalorija dnevno**. Veličinu porcije prilagoditi svom uzrastu, težini, energetskim potrebama.

MESO

Govedina, teletina, svinjetina, jagnjetina, riba, živina, džigerica, jaja, zamene za meso
2-3 porcije dnevno

VOĆE

Citrusno voće, paradajz ili ostalo koje je bogato vitaminom C
2-4 porcije dnevno

ŽITARICE

Integralne ili obogaćene žitarice, tople ili hladne cerealijske testenine, pirinač
6-11 porcija dnevno

VITAMINI

Nevidljivi zaštitnici života

Da nije vitamina, čovečanstvo bi odavno stradalo pod teretom genskih povreda... Nema naučnih dokaza da su povećane doze vitamina korisne, ima da su štetne i toksične... Megadoze (i megaprodaju) vitaminskih i mineralnih preparata podstiču kompanije u trci za megaprofitima

Godine 1898. jedan holandski lekar lečio je na Javi zatvorenike obolele od bolesti beri-beri i tom prilikom primetio da su se od istog pirinča (oljuštenog) koji su jeli njegovi pacijenti razbolevali i kokoši. Kada se dosetio da im promeni jelovnik i nastavio da ih hrani neoljuštenim pirinčem, ozdravili su i robijaši i kokoške. Tako je holandski lekar zaključio da neoljušteni pirinač ima neke supstance čiji nedostatak izaziva bolest beri-beri. Prva od tih supstancija izdvojena je tek nekoliko decenija kasnije. A sam naziv „vitamin“ skovao je poljski Jevrejnik Kazimir Funk, 1912. godine u Engleskoj, od reči „vitalan“ i „amin“. Navedenim činjenicama započela je, početkom našeg veka, istorija naučnih istraživanja vitamina.

O sudbonosnoj ulozi ovih supstancija u hrani znali su, na izvestan način, hiljadama godina pre pojave termina i izdavanja pojedinih vitamina. Istoričari medicine zaključuju da je Hipokrat, kada je džigericom lečio kokoške slepilo, znao za značaj

IZNENADJUJUĆE ČINJENICE

- Jedna cigareta uništava 25-100 mg vitamina C
- Pilule za kontracepciju mogu da ometaju iskorišćavanje vitamina B6, B12, folne kiseline i vitamina C
- Aspirin može da utrostruči stepen izlučivanja našeg vitamina C
- Skoro svako mleko koje se kupuje u prodavnici (sa sintetičkim vitaminom D) može da liši naš organizam magnezijuma

vitamina A. Iz dnevnika mnogih mornara minulih stoleća vidi se da su se više plašili bolesti avitaminoze - skorbuta, pelagre i beri-berija, nego oluja, morskih talasa ili gusara. Kada su Indijanci lečili od skorbuta mornara Žaka Kartijea napitkom od posebnog lišća, vešto su koristili supstanciju koja je kasnije nazvana vitaminom C. Za nju je znao u XVIII veku i kapetan Džems Kuk, jer je svoju posadu terao da pije gorak sok od limuna. Zbog vitamina A i D ulje od jetre bakalara bilo je najtraženiji proizvod, kao univerzalni lek, tokom industrijske revolucije u Engleskoj, a nešto kasnije Japanci su ječmom lečili svoje mornare od beri-berija.

Uprkos hiljadugodišnjim iskustvima s vitaminskim supstancijama, o vitaminima ▶

PREPORUČENE DNEVNE DOZE VITAMINA I MINERALA ZA PRAVILNU ISHRANU

Uzrast i pol	Vitaminski rastvorljivi u mastima							Vitaminski rastvorljivi u vodi						Minerali						
	Starost (godine)	Težina (kg)	Visina (cm)	Proteini (g)	Vitamin A (μg RD)	Vitamin D (μg)	Vitamin E (mg α-toc)	Vitamin C (mg)	Tiamin (mg)	Ritko-flavin (mg)	Niacin (mg NE)	Kalcijum (mg)	Fosfor (mg)	Magnezijum (mg)	Gvožđe (mg)	Cink (mg)	Jod (mg)			
Mala deca	0.0-0.5	6	60	kgx2.2	420	10	3	35	0.3	0.4	6	0.3	30	0.5	360	240	50	10	3	40
	0.5-1.0	9	71	kgx2.0	400	10	4	35	0.5	0.6	8	0.6	45	1.5	540	360	70	15	5	50
Deca	1-3	13	90	23	400	10	5	45	0.7	0.8	9	0.9	100	2.0	800	800	150	15	10	70
	4-6	20	112	30	500	10	6	45	0.9	1.0	11	1.3	200	2.5	800	800	200	10	10	90
	7-10	28	132	34	700	10	7	45	1.2	1.4	16	1.6	300	3.0	800	800	250	10	10	120
Muškarci	11-14	45	157	45	1000	10	8	50	1.4	1.6	18	1.8	400	3.0	1200	1200	350	18	15	150
	15-18	66	176	56	1000	10	10	60	1.4	1.7	18	2.0	400	3.0	1200	1200	400	18	15	150
	19-22	70	177	56	1000	7.5	10	60	1.5	1.7	19	2.2	400	3.0	800	800	350	10	15	150
	23-50	70	178	56	1000	5	10	60	1.4	1.6	18	2.2	400	3.0	800	800	350	10	15	150
	51+	70	178	56	1000	5	10	60	1.2	1.4	16	2.2	400	3.0	800	800	350	10	15	150
Žene	11-14	46	157	46	800	10	8	50	1.1	1.3	15	1.8	400	3.0	1200	1200	300	18	15	150
	15-18	55	163	46	800	10	8	60	1.1	1.3	14	2.0	400	3.0	1200	1200	300	18	15	150
	19-22	55	163	44	800	7.5	8	60	1.1	1.3	14	2.0	400	3.0	800	800	300	18	15	150
	23-50	55	163	44	800	5	8	60	1.0	1.2	13	2.0	400	3.0	800	800	300	18	15	150
Trudnice				+30	+200	+5	+2	+20	+0.4	+0.3	+2	+0.6	+400	+1.0	+400	+400	+150		+5	+25
	Dojilje			+20	+400	+5	+3	+40	+0.5	+0.5	+5	+0.5	+100	+1.0	+400	+400	+150		+10	+50

1 mg (miligram) - hiljaditi deo grama
1 μg (mikrogram) - hiljaditi deo miligrama

Izvor: William F. Ganong „Pregled medicinske fiziologije“

se malo znalo nakon Prvog svetskog rata. Godine 1921. u naučnom časopisu „Otkrića“ pisalo je: „Za sada je opšte prihvaćena teza da postoje tri različita vitamina“. U to vreme definisani su kao „sporedne supstancije u ishrani“. Danas - sedamdesetak godina nakon početnih saznanja - poznato je više od 40 različitih vitamina, a u laboratorijama širom sveta stalno otkrivaju nove.

Poslednjih godina vitamini su opsesija ljudi širom planete. Ali ne samo zbog

toga što od njih zavise svežina, boja i lepota kože, već što svi znaju da vitamini neposredno utiču na rast, razvoj, zdravlje i vitalnost organizma. „Ako se čovek isključivo hrani određenim količinama masti, ugljenih hidrata, belančevina, minerala i vode, a bez vitamina, izvesno će umreti za svega nekoliko meseci“, kaže Antoni Smit u čuvenoj knjizi „Ljudsko telo“.

Razvoj biohemije omogućio je saznanje da su vitamini „u pravom smislu papazjanija hemijskih sastojaka bez kojih ljudski organizam ne može, a koje sam nije u stanju da proizvodi“. Njihova osnovna funkcija je da, zajedno sa fermentima (enzimima), kontrolišu ceo metabolizam i nebrojene fiziološke funkcije. Na koje sve procese u organizmu utiču i kako - velika je nepoznanica za nauku XX veka. Poslednjih decenija veoma česta su otkrića da je neki poznati ili nepoznati vitamin odgovoran za određenu psihičku ili somatsku pojavu, oboljenje ili smrtonosnu bolest. Nedavno je Savezni resor za zaštitu zdravlja Nemačke registrovao da se kod žena Zapadne Nemačke rak mlečnih žlezda sreće 15 odsto češće, a da je smrtnost od te bolesti 30

MEGADOZE: Sve manje pod kontrolom lekara

odsto veća nego u bivšoj Nemačkoj Demokratskoj Republici. Specijalnim istraživanjima utvrđeno je da su te razlike uslovljene načinom ishrane: istočni Nemci su češće koristili povrće u sirovom stanju koje sadrži C vitamin, indole i organska jedinjenja... dok su manje pili pivo i druga alkoholna pića.

Najnovijim istraživanjima otkriveno je da su vitamini nevidljivi zaštitnici genoma (genetskog koda, gena, nukleotida, hromozoma...) od nuklearnog i hemijskog zračenja u atmosferi. Vitamini A (retinol), E (tokoferol) i C (askorbinska kiselina) čine neaktivnim mnoge mutagene, neutrali-

PODVALE S OBOGAĆIVANJEM

Obogatiti nešto, kaže Erl Mindel, znači nadoknaditi hranjive sastojke, koji su zbog prerade, proizvodnje ili toplote izgubljeni. Hrana se, dakle, obogaćuje da bi dostigla nivo hranjivosti koji je imala pre prerade. Ali, standardi obogaćivanja su žalosni. Standardi obogaćivanja belog brašna, na primer, sastoj se u tome što se 22 uklonjena hranjiva sastojka nadoknađuju sa tri B vitamina, vitaminom D, kalcijumom i solima gvožđa. Smešna zamena za izgubljene materije, kaže Mindel.

CRNO TRŽIŠTE

Vitaminski preparati, oni koji vam u obliku jedne tablete donose zdravlje, kondiciju, bolje pamćenje, savršenu formu, mogu se kupiti na najrazličitijim mestima u ovom gradu. Apoteke možda nemaju sve lekove, ali imaju najrazličitije magnezijume, kalcijume, multivitamine, karotene i ostale proizvode koje ište potrošačka groznica. Mada ih lekari propisuju samo u slučaju deficita u organizmu, ili kao deo terapije za određene bolesti, pacijenti, kada se jednom dokopaju informacije o delovanju određenog vitamina ili određene kombinacije, ne prestaju da ih konzumiraju. Uzimaju ih i zdravi i bolesni, i deca i trudnice, i oni kojima se preporučuju i oni kojima se ne preporučuju. Sumeće, obične, slatke, kisele, šarene pilulice gutaju svi odreda.

Na prolektima piše da povećavaju koncentraciju, fizičku sposobnost, odbrambene mehanizme, otklanjaju umor i nesanicu, poboljšavaju raspoloženje. Jednom rečju lek za sve vaše probleme nalazi se u tim bočicama. Recept nije potreban, pa je teškoća samo u tome da se napravi pravi izbor iz bogate ponude domaćih i inostranih preparata.

Od domaćih najpopularniji je oligovit, naročito među studentima jer, kažu, poboljšava koncentraciju, sledi bevileaks za one koji vole sport, pa multivitamini za one koji se osećaju iscrpljenim. Od stranih proizvođača tu je švajcarski Roche, čija se pakovanja od 20 tableta mogu dobiti za 30 dinara, nemački Kruger 20 tableta - 40 dinara, a zatim, sve veći broj američkih proizvođača (Univerzal, Tweenlab, American nutrition, California fitness) koji obično ne prodaju manje od 100 tableta po, otprilike, 180 dinara. Poređenja radi, jedna tableta domaćeg C vitamina, dođe onog teško rastvorljivog, koštaće vas 30 para (pakovanje od 10 košta 3 dinara), a stranog, šumećeg, oko 3 dinara. Vitamine možete kupiti i ispod ruke, preko oglasa, ili na buvljaku. Tu su šumeće tablete oko 20 dinara, dođe mađarske proizvodnje, ali zato uvek duplo jeftinije nego u apoteci.

Bez obzira na to što se ne da tačno utvrditi odakle dolaze i ko ih zapravo proizvodi, ovi artikli sve su traženiji. Apoteke ih, istina, uzimaju od distributera, mada nerado govore od kojih, a prodavci na pijacnim tezgama i buvljacima kažu da ih donose sami iz Nemačke, Mađarske, Amerike, ali do tačnih podataka o atestima i registraciji teško je doći. U Saveznom ministarstvu za rad, zdravlje i socijalnu politiku, u čijoj se nadležnosti nalazi tržište lekova, nisu raspoloženi da govore o tome. Službene informacije o dozvolama za uvoz i prodaju vitamina na crnom tržištu nismo dobili ni nakon zvaničnog zahteva.

Vitaminski preparati koji se prodaju na crnom tržištu transportuju se u putnim torbama i gepecima automobila, a dok se na prodaju, odstoje još neko vreme na tezgi, izloženi suncu i vlazi. Ukoliko se promeni sastav, ne znači da će nastati tegobe, ali znači da u organizam niste uneli nikakav koristan sastojak.

šu njihovo dejstvo, pa oni postaju bezopasni. „Da nije tih nevidljivih zaštitnika naših gena“, kaže čuveni ruski profesor G.G. Poroshenko, „odavno bismo stradali pod teretom genskih povreda.“

Danas mnogi znaju da bez vitamina ne možemo, ali mnogi ne znaju da ove supstancije, uprkos životnom značaju, ne mogu zameniti hranu. „Vitaminski nisu benzin u motoru“, govorio je E. Mindel, autor čuvene „Vitaminske biblije“, „oni su svečice, bez kojih nema paljenja motora. Više od toga, oni se bez hrane uopšte ne mogu asimilovati, jer ljudsko telo nije sposobno da ih stvara - izuzetak su svega nekoliko vitamina - pa ih zato moramo unesti hranom biljnog i životinskog porekla.“

Jedna od najbitnijih njihovih karakteristika jeste da život i zdravlje ljudi zavise od fantastično malih količina vitamina. Deluje neverovatno da nebrojene fiziološke funkcije organizma zavise od samo 0,003 grama vitamina A dnevno. Odstupstvo tako malih dnevnih doza ovog vitamina ozbiljno ugrožava zdravlje: kod mladih izaziva zakržljalo, kod odraslih noćno slepilo, sklonost infekcijama... Izračunato je da čoveku tokom njegovog života od 70 godina potrebno svega 90 grama A vitamina, 30 grama vitamina B1, a nekih drugih vitamina još i manje.

Da bi se bez velikih teškoća izračunavale toliko male količine vitamina (hiljaditi i milioniti delovi grama) neophodnih ljudskom telu, Društvo naroda je 1930. godine ustanovilo internacionalnu jedinicu vitamina (i. j.). Njome se obično mere vitamini rastvorljivi u mastima (A, E, D i K). Od pre nekoliko godina, na inicijativu Svetske zdravstvene organizacije (FAO-WHO), vrednost vitamina A izražava se u odnosu na retinolske ekvivalente (RE), koji su petostruko manji od internacionalnih jedinica. (Npr. preporučenoj dozi od 5000 i.j. približno odgovara 1000 RE.) Najveći broj ostalih vitamina i minerala meri se u miligramima (mg) - hiljaditi deo grama ili mikrogramima (mcg) - hiljaditi deo miligrama.

Na tako malim veličinama počiva vitaminska ravnoteža od koje zavise zdravlje i vitalnost organizma. Nju danas lako remete zagadjenje planete, povećana radijacija, upotreba veštačkih đubriva u poljoprivredi. Masovna istraživanja koja redovno ►

POVEĆANE DOZE: Sportistima se ne propisuju ako je ishrana dobra

DOZIRANJE VITAMINA SPORTISTIMA

Uzimanje vitaminskih preparata kao dodatka normalnoj ishrani savetuje se sportistima u periodima intenzivnog treninga, ili u bilo kojoj situaciji u kojoj sportisti odstupaju od normalne ishrane, kao, na primer, za vreme intenzivnog treninga kombinovanog s ograničenim unosom hrane. Povećane doze vitamina u principu se ne daju ako je ishrana dobro komponovana, oni se prepisuju samo pri većem stepenu zamora. Korišćenje preparata određuje isključivo lekar, doziranje je individualno i zavisi od opšteg stanja, podnošenja opterećenja itd. Reč je uglavnom o mladim ljudima, koji se razvijaju i potrebno im je dovoljno nutrienasa, koje unose hranom, a dodatni preparati se propisuju samo kada je to neophodno.

Pri velikoj energetskoj potrošnji sagorevaju ugljeni hidrati i tada se daju vitamini B1 i B2. U sintezi proteina vitamin B6 igra važnu ulogu, pa se smatra da je od ključne važnosti za sportiste snage (kuglanje, bacanje diska, tegovi). Energetski B kompleks sportisti uzimaju najmanje duplo više od fizički pasivnog čoveka. Kod teških treninga, pretreniranosti, zamora, raste i potreba za vitaminom C, zbog čega sportistima treba oko dva do tri puta više tog vitamina nego običnim građanima. Vitamin C učestvuje u mnogim enzimskim reakcijama, a njegov blag nedostatak oseća se kod svakog težeg fizičkog napora, a naročito posle pretreniranosti. Vitamin E je antioksidans i koristi se za borbu protiv slobodnih radikala, koji dovode do zamora. Funkcioniše zajedno sa vitaminom C, A i selenom, a sportisti ga ponekad uzimaju u megadozama. Recimo da je odnos 1.000 mg za sportiste u odnosu na 40 mg za obične građane.

Postoje dve metode uzimanja dodatnih doza vitamina. Prema jednoj, daje se 5 dana po 20 grama, a, prema drugoj, 14 dana po 2-3 grama. Povećane količine mogu da imaju i negativno dejstvo - da sluznica creva postane neosetljiva na niske koncentracije u hrani. Da se to ne bi dogodilo, prave se pauze, posle 15-20 dana uzimanja pravi se pauza od 10-15 dana, pa se onda ili nastavlja ili se, ako više nije potrebno, vitamini ne uzimaju.

Profesor doktor Radivoj Brdarić iz Instituta za sportsku medicinu, član lekarske komisije Jugoslovenskog olimpijskog komiteta

ANTIVITAMINI I VITAMINI

Postoje supstancije slične vitaminima koje prouzrokuju hipovitaminoze, pa su zbog toga nazvane antivitamini. Svojim dejstvom oni istiskuju vitamine iz fermentnog procesa i zauzimaju njihovo mesto. Takvom zameenom antivitamini formiraju neaktivni ferment koji narušava normalan tok metabolizma i remeti brojne fiziološke funkcije. Posledice su teška oboljenja a ponekad i smrt.

Sami antivitamini ne mogu da preuzmu funkciju koju u metabolizmu imaju vitamini. Najpoznatiji antivitamini su:

ANTIVITAMINI	VITAMINI
piritamin i oksitiamin	tiamin
deokspiridoksin	piridoksin
gluko-askorbinska kiselina	askorbinska kiselina
kumarini i indandioni	vitamin K

provodi Ruska akademija medicinskih nauka (RAMN) pokazala su da ljudi i deca u Rusiji sve manje uzimaju najvažnije vitamine i da vitamin C nedostaje u hrani 70-100 procenata stanovnika raznih oblasti Rusije. Slične deficite registrovali su i sa vitaminima B.

Na osnovu prosečne statistike, izračunato je da ljudi danas skoro 2,5 puta manje

VITAMINSKI PREPARATI: Velike kompanije uglavnom iz SAD bombarduju tržište brojnim preparatima vitamina i minerala. Prodaju se po trotoarima, pijacama i buvljacima

unose povrća i voća nego pre sedamdesetih godina. Time mnogi naučnici objašnjavaju pojavu novih bolesti i slabljenje imuniteta ljudi širom Zemlje.

Činjenica da nekim ljudima nedostaju vitamini i da pojedini delovi sveta oskudevaju u svežem voću i povrću uslovljena je nastanak masovne industrijske proizvodnje vitaminskih preparata i minerala. Si-

ntetički vitamini se danas skladište i prenose u raznim oblicima: u formi tableta, kapsula, kapleta, gel-kapsula, praškova, kapi, nosnih inhalatora, flastera i implantata. Pred takvom pojavom iskrslo je i pitanje u čemu je razlika između prirodnih i sintetičkih preparata. Mnogi stručnjaci za hemiju i ishranu ističu da su sintetički vitamini i minerali hemijski izjednačeni sa ▶

ESENCIJALNI VITAMINI U HUMANOJ ISHRANI

VITAMIN	KORIST	SIMPTOMI DEFICITA	GDE SE NAHAĐE
A (A1, A2)	sastojak vidnog pigmenta, čuva epitel	noćno slepilo, suva koža	žuto povrće i voće
B-kompleks Tiamin (vitamin B1)	kofaktor kod dekarboksilacije	beriberi, neuritis	jetra, nerafinirane cerealijske
Vitamin B2 – Riboflavin	sastojak flavoproteina	glasitis, helioza	jetra, mleko
Niacin	sastojak NAD+, NADP+	pelagra	kvasac, mršavo meso, jetra
Vitamin B6 – Piridoksin	Čini prostetičku grupu nekih dekarboksilaza i transaminaza. U organizmu prelazi u piridoksal– folfat i piridoksamin– fosfat	konvulzije, prenadražljivost	kvasac, pšenica, kukuruz, jetra
Pantotenska kiselina	sastojak CoA	dermatitis, enteritis, alopecia, insuficijencija nadbubrega	jaja, jetra, kvasac
Biotin	katalizuje fiksaciju CO2 (kod sinteze masnih kiselina, i dr.)	dermatitis, enteritis	žumance jajeta, jetra, paradajz
Folati (folna kiselina i slična jedinjenja)	koenzimi za prenos 1–ugljenika; uključen u reakcije metilacije	sprue, anemija	lisnato zeleno povrće
Vitamin B12 – Cijanokobalamin	koenzim i kod metabolizma amino–kiselina stimuliše eritropoezu	perniciozna anemija	jetra, meso, jaja, mleko
Vitamin C	neophodan za hidrosilaciju prolina i lizina kod sinteze kolagena	skorbut	limuni, lisnato zeleno povrće
D grupa	povaćava intestinalnu apsorpciju kalcijuma i fosfata	rahitis	riblja jetra
E grupa	antioksidansi; kofaktori pri transportu elektrona u lancu citohroma kod životinja	distrofija mišića i smrt fetusa	mleko, jaja, meso, lisnato povrće
K grupa	Katalizuje gamakarboksilaciju ostataka glutaminske kiseline u raznim proteinima koji utiču na koagulaciju krvi	fenomeni hemoragije	lisnato zeleno povrće

INTERVJU

Profit propisuje vitamine

Obični ljudi ne mogu znati kada im nedostaju vitamini i minerali. Nije poželjno uzimati bilo koju vrstu vitamina bez nadzora lekara.

EVROPLJANIN: Enormnu proizvodnju i prodaju vitamina proizvođači najčešće opravdavaju tvrdnjom da ljudi širom sveta pate od velikog nedostatka vitamina i minerala. Ima li Svetska zdravstvena organizacija podatke o tome koliko danas vitamini zaista nedostaju ljudima na planeti?

Plećaš: Ove godine na internacionalnom kongresu u Holandiji među najvećim svetskim autoritetima za ishranu prvi put je iznet stav da kod različitih grupa ljudi, u različitoj životnoj dobi i različitim kulturama postoji potreba za dodavanjem određenih količina vitamina i minerala u vidu gotovih tableta. Do ovog kongresa među stručnjacima za ishranu apsolutno se verovalo da odgovarajuće količine vitamina i minerala mogu i treba da se unose u organizam samo ishranom.

EVROPLJANIN: Čime je takav stav iznuden?

Plećaš: On je posledica preciznijih i obimnijih istraživanja. Preciznija istraživačka metodologija pokazala je da su deficiti vitamina različitog stepena prisutni kod određenih grupa ljudi u određenoj dobi. U našoj zemlji nemamo mogućnosti da laboratorijski merimo nivo vitamina u organizmu, ali su u svetu ta istraživanja postala veoma precizna i sveobuhvatna.

EVROPLJANIN: Kada se govori o deficitu vitamina, u kojim je situacijama potrebno uzimati sintetičke vitamine?

Plećaš: Većina može da uzima manje količine vitamina tokom drugog dela zime i početkom proleća, kada na našem tržištu i na trpezama nema dovoljno svežeg voća i povrća. Mimo tog perioda, s obzirom na to da imamo kvalitetnu zelenu pijacu s obiljem voća i povrća, zdravim osobama dodatni vitamini nisu potrebni.

Tokom cele godine vitamine mogu da unose stariji ljudi jer starenjem opadaju mnoge fiziološke moći koje su bitne za iskoristljivost vitamina. Osima toga, stari ljudi često imaju jednu ili više hroničnih bolesti. A hronična oboljenja utiču na metabolizam i smanjuju sposobnost organizma da troši vitamine. Pored starijih i bolesnih, vitamini su poželjni i određenim kategorijama vegetarijanaca. To su oni vegetarijanci koji, osim mesa, ne koriste ni mleko, mlečne proizvode i jaja, odnosno iz ishrane isključuju sve namirnice životi-

njskog porekla. Kod njih postoji opasnost od deficita, pre svega, vitamin B12, a potom i vitamin D.

Osim njih, postoje i određene kategorije trudnica kojima je pre i tokom trudnoće korisno, uz pravilnu ishranu, dodavati preparat folne kiseline, zatim, pacijenti sa problemima digestivnog sistema, itd.

EVROPLJANIN: Ljudi uzimaju vitaminske preparate prema svom osećaju ili želji. Kako da znamo koliko nam je doza vitamina potrebna i koji nam vitamin nedostaje?

Plećaš: Vrlo je teško, gotovo nemoguće prepoznati sam početak deficita vitamina i koji bi bio idealan momenat za blagovremeno delovanje. Ne može se reći: „Boli me glava - to je zbog nedostatka vitamina C“. Rani deficit lekari prepoznaju po nekim diskretnim kliničkim znacima, ali ni to nije lako. Vitamini deluju zajedno s drugim elementima u velikom broju enzimskih reakcija i utiču na ogroman broj fizioloških procesa.

EVROPLJANIN: Koliko je poželjno da ljudi sami uzimaju vitaminske preparate?

Plećaš: Uopšte nije poželjno. Najvažnije je da unos vitamina preporučuje lekar, da oni odrede vrstu vitamina, količinu i dužinu uzimanja i, naročito, lekar mora da prati efekte uzetog preparata. Uzimanje bilo koje vrste vitamina bez nadzora lekara nije poželjno jer korist ili šteta zavise od velikog broja faktora - individualnih razlika, zdravlja, bolesti, telesne težine, uzrasta, pola, zatim i od toga šta se jede, na koji način (hrani li se u restoranima), koliko se kreće, koliko je na suncu, puši li... Zbog svega toga neophodno je da lekar odredi koja je vrsta vitamina potrebna i u kojoj meri.

Moram da naglasim da treba praviti razliku između dodavanja vitamina koji su potrebni usled nedostatka i megadoza. Kada postoji nedostatak, on može biti različitog stepena pa se i preporuke prilagođavaju ovoj proceni. Megadoze su ekstremno velike količine, neuporedivo veće od preporučenih dnevnih potreba i kao takve ne daju se korisnicima bez obzira na objektivno stanje njihovog organizma.

EVROPLJANIN: Otkud onda toliko nekontrolisana upotreba vitamina u megado-

DRAGA PLEĆAŠ

- **Rođena:** 1954. godine
- **Zvanje:** Profesor doktor Medicinskog fakulteta u Beogradu
- **Karijera:** Savetnik Unicefa za oblast ishrane

zama širom sveta i kod nas? Otkud toliko vitaminskih preparata u slobodnoj prodaji, na crnom tržištu, pijacama i ulicama?

Plećaš: Ne postoji naučno saznanje da su megadoze vitamina korisne. Dodatne količine vitamina nekada - da, ali pozitivni efekti megadoze vitamina, od čega je napravljena manija u poslednje vreme, istraživanjima nisu dokazani. Megadoze vitaminskih i mineralnih preparata „propisuju“ komercijalni razlozi.

Današnja je vitaminomanija rezultat agresivne ali prilično promišljene politike parafarmaceutске ali i farmaceutske industrije. One se veoma vešto koriste nekim naučnim istraživanjima i opštepoznatom činjenicom da su vitamini potrebni i važni za život, da su zaštitne materije prvog reda, da podstiču rast, razvoj, jačaju imunitet...Koristeći ta saznanja, velike kompanije veoma agresivno nastupaju na tržištu sa brojnim preparatima. Te kompanije uglavnom dolaze iz SAD, koje su ogromno tržište od preko 300 miliona ljudi i sa vrlo razvijenom industrijom. One svake godine osmišljavaju kampanje za nove preparate. Svi se sećamo kampanje protiv unosa holesterola, potom je bio u modi unos kalcijuma, oligoelemenata i minerala. I, evo, stigli smo do vitamina.

Zato podvlačim, unošenje vitamina može biti potrebno pojedinim ljudima u pojedinim dobima života. Ali, ne bez kontrole lekara. Zašto? Zato što megadoze vitamina C negativno deluju na crevnu floru i mogu da ugroze vitamine K i B12. Osim toga, visoke doze nekih drugih vitamina rastvorljivih u mastima (A, D, E, K) kada se unose duže vreme dovode do toksičnih pojava i poremećaja u organizmu.

prirodnim. Ali, čak i kad je tako, kaže Erl Mindel „ima nečeg više u prirodnim supstancijama“ i dodaje: sintetički vitamin C je askorbinska kiselina - i ništa više. Prirodni vitamin C iz šipurka sadrži bioflavonoide, celokupni C-kompleks koji vitamin C čini znatno efektivnijim. I drugi prirodni vitamini, po mišljenju autora svetskog best-selera o ovim supstancijama, moćniji su od svojih sintetičkih dvojnika. „Bez obzira na sve“, kaže Mindel, „mnogi koji su probali prirodne i sintetičke vitamine mogu da posvedoče da su ređe imali želudačno-crevne poremećaje kada su uzimali prirodne dodatke i znatno manje toksičnih reakcija u slučaju prekoračivanja preporučene doze.“

Vitamini su danas, više nego ikada, izašli iz domena medicinske struke i farmakologije. Poslednjih godina uzimanje vitaminskih dopuna sve je manje u nadležnosti lekara i poprima razmere epidemije. „Eliksir - supstancije“ ne uzimaju se samo

KALIFORNIJA FITNES

Agresivnost kojom se nastupa na tržištu vitaminskih mineralnih preparata možda najviše govori o kakvim je proizvodima reč. Ods-kora Beogradom žari i pali Kalifornija fitness, američka firma čiji se proizvodi prodaju čak i po domovima zdravlja. Reč je o potpuno divljem ulaženju u zdravstvene ustanove, jer se saradnja nudi lekarima pojedinačno, pa ko se polakomi. Kada uđete u ordinaciju, toplo će vam savetovati da uzmete jednu bočicu od 100 tableta za samo 180 dinara, što će veoma dobro činiti vašoj trudnoći, vašem detetu, vašem lošem stanju ...

U organizaciji zvanj CF, Jugoslavija zauzima posebno mesto. Na seminaru na Kanarskim ostrvima, od 100 menadžera iz sedam evropskih zemalja polovina je bila iz Jugoslavije, ovogodišnji izbor za mis fitness poveren je Jugoslaviji, a ideja o govornim automatima kojima se informiše članstvo takođe je realizovana prvo u Jugoslaviji. Kao tipična komercijalna sekta, CF se naziva porodicom i ne nudi samo proizvode, već „CF kao način života“. Taj način bio bi skup svih nusprodukata *american way of life* oličenih u trci za top-formom, večnom mladošću, dugim životom, a sve uz pomoć čarobnih pilulica. Uz CF ne samo da ćete biti u boljoj formi već ćete njihove vitaminske preparate zavoleti (kao i preparate za mršavljenje, kao i kozmetičku liniju), steći ćete više prijatelja, materijalnu sigurnost i koračati stepenicama uspeha, rečju - postaćete srećni. U luksuznom reklamnom materijalu predstavljaju se članovi svih uzrasta, najčešće srećne porodice koje su ušle u sistem i dogurale do menadžera sa dve ili tri palme; oni složno kažu: „Danas ne možemo zamisliti dan bez naših preparata sa kojima se osećamo fantastično“. Ili, drugačije: „Danas je nezamislivo osećati se fantastično bez preparata.“

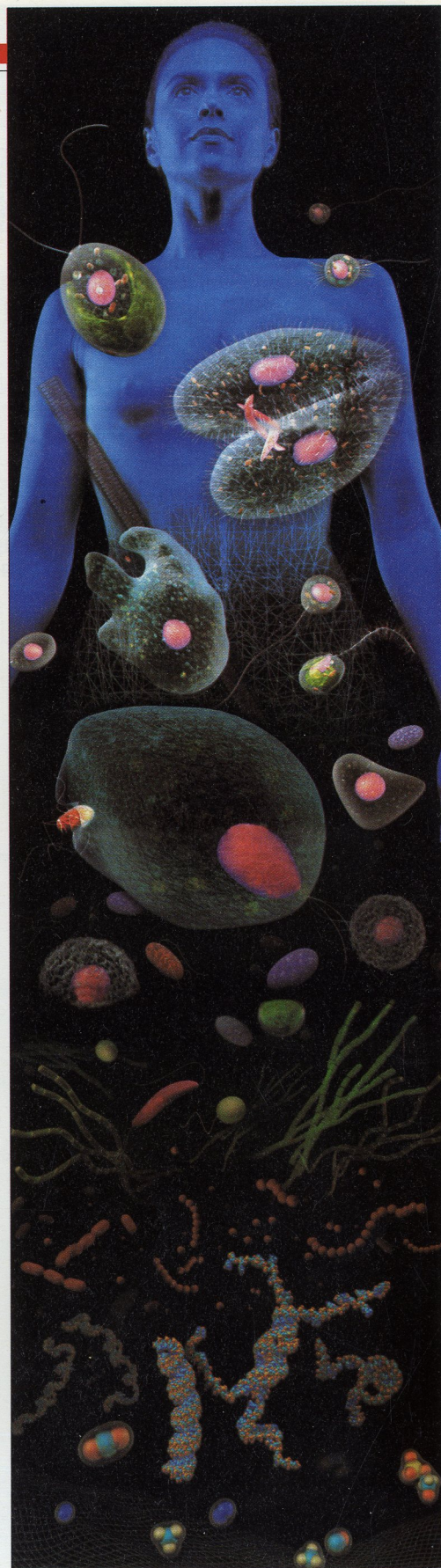
u slučajevima bolesti i stvarne avitaminoze već se, u megadozama, koriste da bi se telo učinilo zdravijim, mlađim, vitalnijim, lepšim. Pri tom se polazi od pretpostavke - ako su vitamini zdravi i korisni za organizam, u megadozama su i zdraviji i korisniji. Tako je proizvodnja i upotreba vitamina danas u svetu sve više u nadležnosti firmi koje jure profit. Velike kompanije proizvode posebne vitaminske preparate za sportiste, decu, odrasle, manekenke i glumice. Na ulicama i buvljacima prodaju se vitamini za lepotu i vitak struk, za snagu, za seks formu, za dugu starost... Megadoze, megaprodaja i megaprofit - glavna su obeležja ovog trenda.

U Jugoslaviji, a izgleda i u svetu, danas još niko nije sagledao razmere sive ekonomije vitaminskih i mineralnih preparata.

Mnogi medicinski stručnjaci i farmakolozi, nutricionisti i makrobiotičari, naši i svetski, smatraju da je reč o svojevrsnoj vitaminomaniji. Masovna i nekontrolisana upotreba vitamina je nenaučna, pseudoterapijska i neekonomična - ističu i dodaju da je to veoma velik biznis. „U svetu danas ne postoje istraživanja patofiziologa koja bi dokazala da su megadoze vitamina korisne“, kaže dr Draga Plečaš, prof. Medicinskog fakulteta u Beogradu i predstavnik Unicefa. Višak u organizmu mnogih vitamina je ili beskoristan ili štetan, a nekih čak i otrovan, kao npr. vitamina A. Ljudski organizam svaka četiri časa izbacuje preko urina sve supstancije koje unosimo, što se naročito odnosi na vitamine rastvorljive u vodi, kao što su B i C - kaže Mindel. Oni se već dva sata posle uzimanja odstrane iz organizma kada se uzmu na prazan želudac. Slično je i sa vitaminima rastvorljivim u mastima - A, D, E i K, koji se u organizmu zadržavaju do 24 časa. U Institutu za higijenu Medicinskog fakulteta u Beogradu kažu da im često dolaze pacijenti koji se žale da su unosili velike količine vitamina, a da nisu osetili bilo kakvo poboljšanje. Vitaminomanija je, stoji u važećem udžbeniku farmakologije Medicinskog fakulteta, uzela maha zbog toga što se zna da mnogi vitamini nisu štetni a prodaja je vrlo unosna, iako uzimanje velikih doza vitaminskih preparata ne doseže dalje od placebo efekta - lažni lek.

Vitamini i mineralni dodaci su, kažu naši sagovornici, potpuno bespotrebni, sem kada se odrede lekarskim pregledima. To je zbog toga, smatraju oni, što je deficit vitamina kod nas vrlo retka pojava. Naša kultura vodi računa o ishrani, a poljoprivredni proizvodi su još prilično zdravi, kako kaže prof dr Draga Plečaš, ništa ne može da zameni zelenu pijacu. ■

DRAGAN MOJOVIĆ / IVANA JANKOVIĆ

SAZANJE: Vitamini regulišu nebrojene fiziološke i metaboličke funkcije

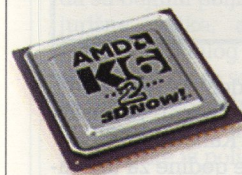
Izvori: W. F. Ganong, „Pregled medicinske fiziologije“, Herperov pregled biohemije; E. Mindel, „Vitaminska biblija“; A. Smit, „Ljudsko telo“, V. Varagić - M. Milošević, „Farmakologija“; M. Davidović, „Biologija“

Njegovi korisnici dobiće e-mail adresu s ekstenzijom @davidbowie.com

News...

AMD PROGRAM

AMD ovog meseca počinje proizvođačima matičnih ploča da isporučuje prve uzorke procesora K 6-2 na 350 megaherca. Kompanija takođe planira da krajem godine proizvede K 6-3 procesor sa 256 kilobajta keš memorije nivoa 2, a oko 2000. godine procesor nove generacije pod nazivom K 7 s brzinom od preko jednog gigaherca.

NETSKEJP 4.5

Netskejpe predstavio novi i poboljšani internet pretraživač uz agresivnu marketinšku kampanju. Cilj im je da vrate odbegle korisnike koje je animirao Majkrosoftov internet eksplorator.

Sada je postalo jasno da oba proizvođača internet softvera ne mogu ratovati do potpunog uništenja, ali se mogu nadmetati kao Koka-Kola i Pepsi.

Communicator

EVROPLIANIN e-mail

evrodesk@ dnevnitelegraf.com

AVANTURA: Da li će megazvezda biti i megaprovajder

@davidbowie.com

On je muzičar, filmski glumac, producent, reditelj, umetnik, novinar i autor kratkih priča. Svojoj profesionalnoj biografiji, pored toga, želi da doda i zvanje Internet servis provajdera.

Od 1. septembra Bouvi će lansirati servis Bouvi net tako što će proširiti originalnu matičnu veb stranu. Korisnici će za 20 dolara moći brzo da pristupe Internetu i funkcionalnoj i zanimljivoj veb prezentaciji.

Sadržaj sajta **Bowienet** sadrži vesti, finansijske informacije, sport, vremen-

sku prognozu, horoskop, čak i lokalni TV i bioskopski program.

Takođe, postojaće jedna strana gde će korisnici moći da saznaju sve podatke o Bouvi-ju, drugim muzičkim umetnicima, a upoznaće se i s najnovijim muzičkim vestima.

„Želim da kreiram kutak gde će ne samo moji obožavaoci već i svi ljubitelji muzike moći da budu deo iste zajednice“, kaže Bouvi i dodaje, „to će biti mesto sakupljanja muzičkih informacija, s kojima će svako moći da se služi i da ih razmenjuje.“

Žene i Internet

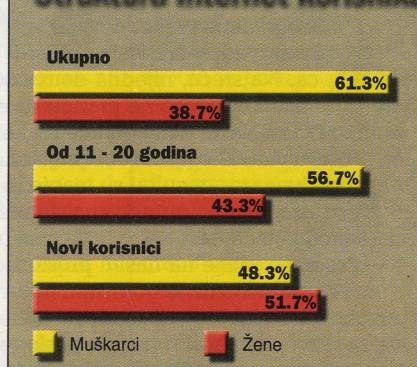
Žene su prvi put prestigle muškarce u korišćenju Interneta, pokazuju najnovija istraživanja.

Među korisnicima Interneta koji su se priključili za manje od godinu dana, 52 odsto je žena.

Prema statistici 87,4 odsto internetovaca su belci, a 84,4 odsto su Amerikanci. Prosečne korisnice Interneta imaju 35 godina, većina ima visoko obrazovanje.

Usluge, kakva je televizija koja se gleda preko Interneta, uključice u svetsku mrežu mnogo više ljudi i tada će se demografska struktura korisnika Interneta znatno promeniti u korist žena, ali se to neće tako brzo desiti.

Struktura Internet korisnika

NOVA TEHNOLOGIJA

Uložak bez krilca

Dok su svi veliki proizvođači digitalne opreme razmišljali o razvoju digitalnih fotoaparata, IMAGEK je došao na ideju da, pošto većina ljudi ima klasični fotoaparat, kupcu treba ponuditi digitalni „uložak“.

Za manje od 1.000 dolara dobija se kartica koja se ulaže u fotoaparat umesto filma na kojoj može da se snimi 30 slika u vi-

„FILM“: Umesto standardnog filma, u običan fotoaparat stavlja se digitalni uložak

tver. Ideja je dobra, nudi jeftinu a dobru digitalnu fotografiju i omogućava komfor u korišćenju opreme, filtera, objektivna, i fotoaparata.

sokoj rezoluciji, kartica za povezivanje na računar i soft-

Pripremio: Dušan Zdravković

KOMARCI

Krivi za pad Rima

Najezdi komaraca u Beogradu pogoduje klima tokom devet meseci u godini

Njihove ženke sišu krv stanovnicima čitave Zemlje. Za borbu protiv neizbrogive armade komaraca neophodni su avioni, helikopteri i namenski topovi. Uporni, dosadni, neuništivi, u pojedinim delovima sveta i smrtno opasni, komarci su, kako tvrdi jedna teorija, krivi za pad stare Grčke i Rimske imperije. Legenda kaže da ove civilizacije nisu uspele da prežive jedino masovnu najezdu malaričnih komaraca.

Beograđane svakodnevno maltretira dvadesetak vrsta komaraca. Na sreću, nijedna domaća vrsta komaraca ne prenosi zarazne bolesti. Individualne reakcije, u vidu alergijskih oboljenja na ubod komarca, rezultat su manje ili veće osetljivosti imunskog sistema svakog pojedinca.

Promena klime na našim prostorima i izostanak smene godišnjih doba uzrokovali su laboratorijski idealne uslove za razvoj komaraca, pa je u poslednje dve godine najezda ovih insekata veća nego ikada. A gde se komarci gomilaju i

umnožavaju, uvek postoji opasnost od neke epidemije. Po rečima dr Slobodana Zelenovića, gradskog sekretara za zaštitu životne sredine, novi klimatski uslovi zahtevaju najozbiljniju i najodgovorniju akciju stručnjaka. Razvoj larvi komaraca počinje kada se temperatura podigne iznad osam stepeni Celzijusa; komarci su aktivni sve do temperature od 28 stepeni, a ovaj temperaturni interval kod nas traje tokom devet meseci u godini.

Delovi Beograda u kojima ima najviše komaraca su priobalje Save i Dunava, brojni kanali u sremskom delu Beograda, banatski deo opštine Palilula, kao i delovi grada bez kanalizacije, jer su septičke jame idealna legla larvi komaraca. Idealna legla za komarce su i bare, šahtovi, divlje deponije guma, otvorene bačve u dvorištima. Takođe, da bi borba protiv komaraca u Beogradu uspeła, neophodno je da se komarci istovremeno uništavaju i u gradovima koji su rekama povezani s

RAT: Samo deset centralnih beogradskih opština plaća uništavanje komaraca

KOMARCI GENETIKA

Stručnjaci tvrde da se komarci ne smeju istrebiti jer predstavljaju nezamenljivu kariku u prirodnom lancu ishrane. Naime, larva ovih insekata hrane se brojne vrste riba i žaba.

Larve komaraca imaju džinovski hromozom u pljuvačnim žlezdama, a istraživanje tog hromozoma omogućilo je korisna genetska saznanja.

Beogradom: Novom Sadu, Pančevu, Šapcu, Sremskoj Mitrovici i Karlovcima...

Od prošle godine za uništavanje komaraca u Beogradu zadužen je Sekretarijat za zaštitu životne sredine; novac daju građani deset centralnih beogradskih opština, a prigradska naselja nisu uključena u akcije prskanja jer se opštinski odbori i Sekretarijat nisu dogovorili o zajedničkom finansiranju. Po programu Gradskog štaba za komarce, koji postoji od prošle godine, uništavaju se vodoležišta i legla komaraca, a iz vazduha se prskaju odrasli insekti.

Od prvog ovogodišnjeg prskanja u Beogradu 28. maja prošao je 51 dan, a vreme nije dozvolilo da se izvrši sledeća akcija. Naime, da bi kapljice preparata ICON, kojim se kod nas prskaju komarci, znatno razredile populaciju ovih insekata, potrebno je da temperatura bude niža od 28 stepeni Celzijusa, da vetar ne prelazi brzinu od tri metra u sekundi, da nema velike vlažnosti i da bar dva dana posle prskanja ne padne kiša. Prskanje se izvodi avionima poljoprivredne avijacije JAT.

Za borbu protiv komaraca nije dovoljno samo prskanje, pa lekari preporučuju i individualnu zaštitu: mreže za prozore, gelove i kreme koji odbijaju komarce, hemijske sprejeve koje je najbolje kupovati u apotekama, mirisne tablete. Ona starinska je saksija bosiljka na prozoru. ■

MAJA SLAVNIĆ

KOMARCI VRSTE

Familija komaraca *fulvicida* pripada najrasprostranjenijoj i najobimnijoj klasi insekata heksapoda (sa šest pari nogu). Spadaju u red dibtera (dvokrilaca), zajedno s obadima.

Komarci su dobri letači, odrasli se većinom hrane tečnom hranom, ali postoje i predatorski oblici. Kod vrsta koje sišu krv obrazuje se takozvana ždrelna pumpa i cevast jednjak s crevnim proširenjima koja služe kao rezervoari hrane.

Komarci se polno razmnožavaju (gamogenezom), a razvije se kao kod većine insekata odvija u četiri stepena: jaja, larve, lutke, adulti (odrasli insekti). Ženke polažu jaja isključivo u vlažnoj sredini, u vodi ili na mestima na kojima se voda sakuplja.

Postoji više od stotinu različitih vrsta komaraca koje se međusobno razlikuju po veličini, načinu ishrane i razmnožavanja, geografskom staništu. Razlike među vrstama ne mogu se primetiti golim okom, tako da se, na primer, običan komarac (*Culex Pipens*) od malaričnog komarca razlikuje po tome što telo drži paralelno, odnosno koso u odnosu na podlogu.

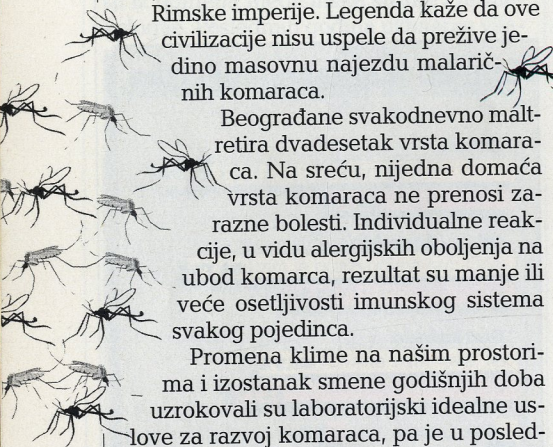
KOMARCI BOLEST

Krajem dvadesetih godina ovog veka na našim prostorima zabeležen je poslednji slučaj malarije, koju je preneo komarac. U tropskim predelima komarci prenose smrtnu bolest, poput malarije, žute groznice i elefantijaze (bolesti koju komarci prenose sa zaraženih slonova).

U Bukureštu je 1996. godine više od stotinu ljudi zaraženo, a nekoliko ih je i umrlo od specijalnog oblika virusnog zapaljenja mozga, za koji je naknadno utvrđeno da ga uzrokuje komarac.

Dokazano je da komarci ne mogu da prenese virus side.

TEHNIKA: Ako omanu mreže za prozore, kreme, sprejevi, mirisne tablete, stavite na prozore saksije sa bosiljkom

POLIGON

Specijalni automat

PP-90 M: Najneobičniji automat u svetu, namenjen za borbu protiv mafije

Automat ili automatski pištolj je oružje sa kratkom pištoljskom municijom i u stanju je da puca rafalno. Proizvodnja ovakvog oružja nije više onakva kakva je bila tokom Drugog svetskog rata, kada je automat bio standardni deo naoružanja svake iole ozbiljne armije. Kada su bojnim poljima ovladale jurišne puške, automati su zbog svog malog dometa sve više počeli da se sele u arsenale raznih specijalnih jedinica, antiterorističkih timova u sastavu vojske ili policije.

Najpoznatiji proizvođači automata u svetu su Nemci s modelom MP 5 kompanije Hekler

kalibar	9 mm parabellum
težina bez okvira	1.42 kg
kapacitet okvira	30 metaka
brzina pucanja	600-800 metaka u minuti
dimenzije (sklopljen)	180x90x30 mm

und Koh, prate ih Izraelci s uzijem, dok je poslednjih godina nekoliko uspešnih konstrukcija došlo iz Italije i Švedske.

Malo je poznato da je u Rusiji u poslednje vreme proizvedeno nekoliko interesantnih i uspešnih automata. Zemlja koja je za vreme Drugog svetskog rata posedovala jedan od najpoznatijih i najmasovnijih automatskih pištolja, čuveni PPS-1941, prestala je posle rata da se interesuje za taj tip oružja. Čuveni biro iz Tule izbacio je

na tržište model PP-90 M, trenutno jedan od najneobičnijih automata u svetu. Namenjen specijalnim jedinicama za borbu protiv mafije, PP-90 M je automat koji se nosi sklopljen i tada ne liči na oružje. Rasklapanje i dovodenje u položaj za otvaranje vatre ne traje duže od dve sekunde. Automat PP-90 M može da puca pojedinačno i rafalno, a pri automatskoj paljbi iz stojećeg položaja na udaljenosti od 25 metara svi meci pogadaju grudnu metu.

Mine s bojom u bašti

Britanci su izumeli nov metod za otkrivanje neželjenih gostiju - mine s bojom. Reč je o nagaznim minama namenjenim za obuku vojnika koje, kada se aktiviraju, prodorno prasnu i rasprše boju i do šest metara uvis. Mine s bojom postoje i na Zapadu u izuzetno popularnim ratnim igrama (paintball game), u kojima odrasli ljudi jure jedni druge naoružani pištoljima koji ispaljuju kuglice s bojom. Neko se dosetio, i mine s bojom zakopao u svoju baštu, verovatno da bi sačuvalao travnjak s engleskom travom od zavidnih komšija. Ubrzo su pokazale svoju efikasnost, i kako to obično biva u Engleskoj, stekle svoje zagovornike i protivnike.

Ogorčeni borac za prava ljudi koji kupuju mine jeste izvesni Džulijen Berdsel, me-

nadžer kompanije Pik sekjurity, koja je sticajem okolnosti glavni distributer mina s bojom. Gospodin Berdsel tvrdi da su se mine pokazale kao odlično sredstvo za odvratanje nepoželjnih posetilaca i kao idealna zaštita neograđenih travnjaka, voćnjaka i stambenih objekata.

Protiv mina je ostrvska policija. Narednik Mik Bingem, oficir za suzbijanje kriminala iz Lestersajera, kaže da je glavni problem s minama to što će veliki broj nedužnih ljudi da „nade zlu kob“. On tvrdi da provalnici po pravilu idu stazom kao i svi ostali. Budućnost mina s bojom zavisice i od njihove cene, pošto nije malo dati 100 funti za komad, pogotovo ako se zna da je za pravljenje omanjeg minskog polja u bašti potrebno najmanje dvadesetak mina.

Udruženi avioni

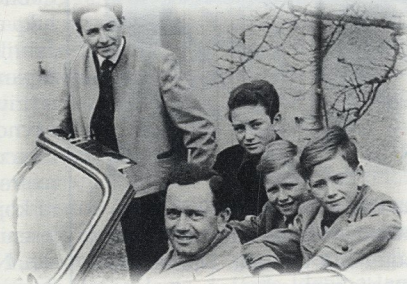
Francuska vlada napravila je nedavno potez koji bi trebalo da spoji dva najveća proizvođača aviona i helikoptera te zemlje. Vlada u Parizu prebacila je 46 procenata akcija kompanije Daso, u vlasništvu države, kompaniji Aerospa-sijal. U zajedničkom saopštenju, ministri odbrane i ekonomije tvrde da je odluka doneta kako bi se ohrabrililo spajanje dveju kompanija, od kojih je jedna u privatnom a druga u državnom vlasništvu. Potez francuske vlade treba posmatrati u svetlosti dogovora koji je postignut prošle jeseni u kome su se Engleska, Nemačka i Francuska dogovorile o restrukturisanju evropske vazduhoplovne industrije. I taj dogovor nije postignut nasumično. Naime, glavni proizvođači vazduhoplova u Sjedinjenim Državama u poslednje dve godine udruživali su se ili oko nekog projekta ili su se u potpunosti spojili.

ŠARENA LAŽA: Deluje zabavno ali ne sprečava lopove

FERDINAND FERI PORŠE:
„Želim da napravim sportski automobil kakav bi se i meni svideo da ga vidim“

NARODNI AUTOMOBIL: Popularni folksvagen, konstruisan u biro u Štutgartu, imao je premijeru 1941. godine. Hitler ga je nazvao „snaga kroz radost“, a posle rata smatran je simbolom nacista. Ipak, porodica Porše nije imala problema sa „pranjem imidža“

PORŠE

I Darwin bi se zapanjio

Lista inovacija koju je uveo proizvođač iz Štutgarta tokom pola veka ispunjava četiri gusto kucane stranice

Da nikad nije proizveo niti jedan automobil, da se sve završilo na crtežima i planovima za jednostavan automobil koji je imao premijeru u Berlinu 1941. Porše bi ipak ušao u istoriju auto-industrije. U njegovom konstruktorskom biro u Štutgartu, koji je osnovan 1931, urađeni su planovi za „narodni automobil“, čuveni VW (folksvagen) kojim se ponosila nacistička Nemačka. Hitler je dekretom odlučio da se novi auto nazove „snaga kroz radost“ (KDF - Kraft durch Freude), na šta je stari Ferdinand Porše samo promrmljao: „Kako prodati auto s takvim imenom?“ To, razume se, nije bio nikakav problem, jer se auto u to vreme nije prodavao, već - dobijao na tačkice. Sve što se dešavalo posle jeste istorija, od toga da se prvi VW proizvodio u

fabrikama Dajmle-Benca, do stvaranja posleratnog giganta Folksvagena i u svetu najprodavanijeg modela ikad napravljenog - čuvene bube.

Kada se briljantno znanje spoji s ljubavlju prema auto-sportu i poslovnom umešnošću, onda nema potrebe da se dalje raščivjaja tajna uspeha jednog od najboljih i najuglednijih proizvođača automobila. „Želim da napravim baš onakav sportski automobil kakav bi se i meni svideo da ga vidim“, rekao je pre pola veka doktor Ferdinand Feri Porše (1909), prvi sin svoga oca, inženjer u najboljim godinama.

Firma, tada još registrovana kao projekantski biro, posle Drugog svetskog rata prolazila je kroz težak period, ponajviše zbog pomenute činjenice da je otac Ferija

Porše bio konstruktor bube, koja se u to vreme još smatrala simbolom nacista. Stari inženjer Porše se vratio iz francuskog zarobljeništva i uspeo da povрати starateljstvo nad familijom. Ono što se danas naziva pranjem imidža, tada nije postojalo i valjalo se izboriti za pravo na budućnost. Valjalo je početi iznova i stvoriti ono što je danas simbol porodične manufakture u najboljem smislu te reči.

Prvi automobil marke porše homologizovan je 8. juna 1948. u Kerntenu u Austriji. Bio je to model 356, sportska modifikacija i linije i tehničkih rešenja „narodnog auta“ s početka priče. Samo nekoliko nedelja pošto je sišao s proizvodne trake, porše 356 pobedio je na trkama! Bilo je to u julu 1948. u uličnoj trci u Inzbruku. Za

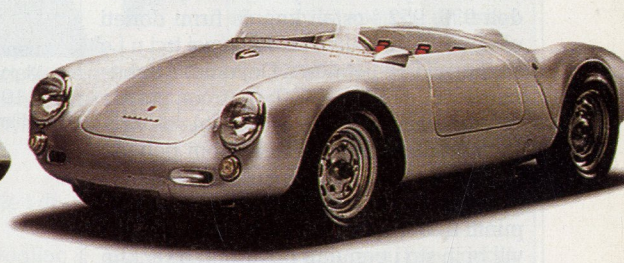
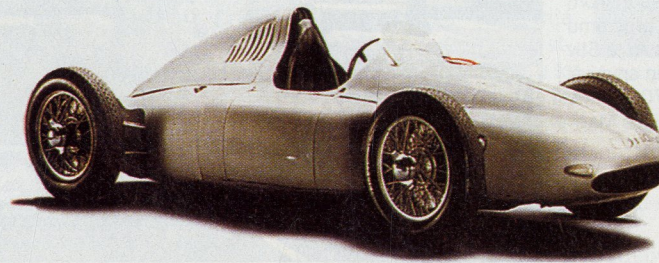
koji je imao 130 konjskih snaga i maksimalnu brzinu od 210 kilometara na sat, a napravljena je i verzija trkačkog automobila cisitalija, s pogonom na sva četiri točka, dvanaestocilindričnim bokser-kompresorskim motorom koji je razvijao i 300 kilometara na sat. Zatim slede verzije: spajders (kreće 1954), a spajder 550 A pobeđuje na trci Targa Florio na Siciliji 1956, dok godinu dana kasnije model karera osvaja prvo mesto u trci izdržljivosti Lijež-Rim-Lijež. Model 356 bio je i prvi porše koji je pobeđio u trci 24 časa Le Mana 1961, ali ne u generalnom plasmanu, već u klasi do 1.100 kubika. Za prvih deset godina, automobil s ovom oznakom imao je više od 400 pobjeda na trkama širom sveta!

Za volanom poršea 356 poginuo je i le-

STRUČNOST: Konstruktorski biro Poršea je prvi uradio aluminijumsku konstrukciju i sinhro menjač

DOSLEDNOST: Tokom pola veka Porše zadržava liniju koja je postala njegov zaštitni znak

volanom „starog broja 1“ sedeo je Poršev nećak Herbert Kes. Ostalo je legenda!

Prvi porše napravljeni su sa šasijom od aluminijuma u kupe i kabriolet verziji. Upotrebjeno je mnogo delova iz programa VW, ali se ubrzo prešlo na modifikaciju. Ubačen je snažniji motor od dve litre,

gendarni glumac Džems Din. Olupina je isečena i prodana njegovim obožavaocima, a priča se da bi se od prodatih komadića metala, drveta i gume moglo sklopiti bar stotinak automobila.

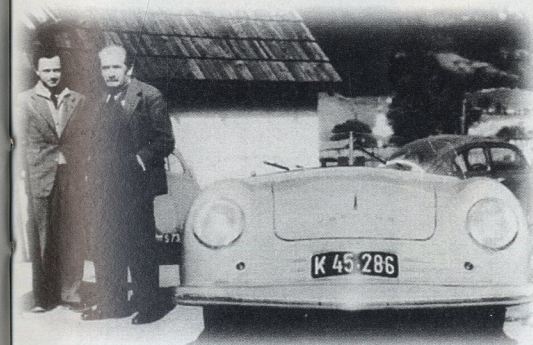
Najbolja karakteristika poršea je doslednost. Ovo je, i kada je reč o kvalitetu i inovacijama koje su ponekad značile i revoluciju, i u zadržavanju linije koja je tokom pola veka postala zaštitni znak Poršea, neka vrsta priče bez kraja. Iako je model 356 bio menjan tokom godina i beležio dobar uspeh i na stazama i na tržištu, Feri Porše i njegov sin Aleksandar pravili su planove za novi model - 911. Taj model i danas ima osnovnu liniju kao i prvi iz te serije koji je svetu predstavljen pre tri decenije. Reč je, inače, o najbolje prodava-

nom modelu sportskog automobila svih vremena! Još kada se pojavio na Salonu automobila u Frankfurtu, predstavljao je revoluciju kako u dizajnu tako i na polju tehničkih rešenja. Porše je u to vreme već imao za pojasom jednu pobjedu u Formuli 1 u Ruenu 1962. s modelom 804, iz koga će kasnije biti razvijen najuspešniji sportski program firme, pa se i od novog kupea očekivao uspeh na trkama.

Ovaj model je svoju nadmoć najbolje pokazao u reli takmičenjima. Dve godine pošto je počela serijska proizvodnja, porše 911 osvaja peto mesto na reliju Monte Karlo, potom 1968. Englezi Elford i Stoun pobeđuju u ukupnom plasmanu, a iste godine osvajaju i titulu svetskog reli šampiona. Uspeh u Monte Karlu porše će ponoviti i 1969, 1970 i 1978, a dva puta će osvajati prvo mesto na najtežem reliju svih vremena, od Pariza do Dakara - 1984. i 1986. godine.

I jedan od naših najboljih reli vozača ▶

FAMILIJA: U Poršeu se sve dešava u krugu rodbine. Prvi sportski model je na trci vozio Poršev nećak Herbert Kes

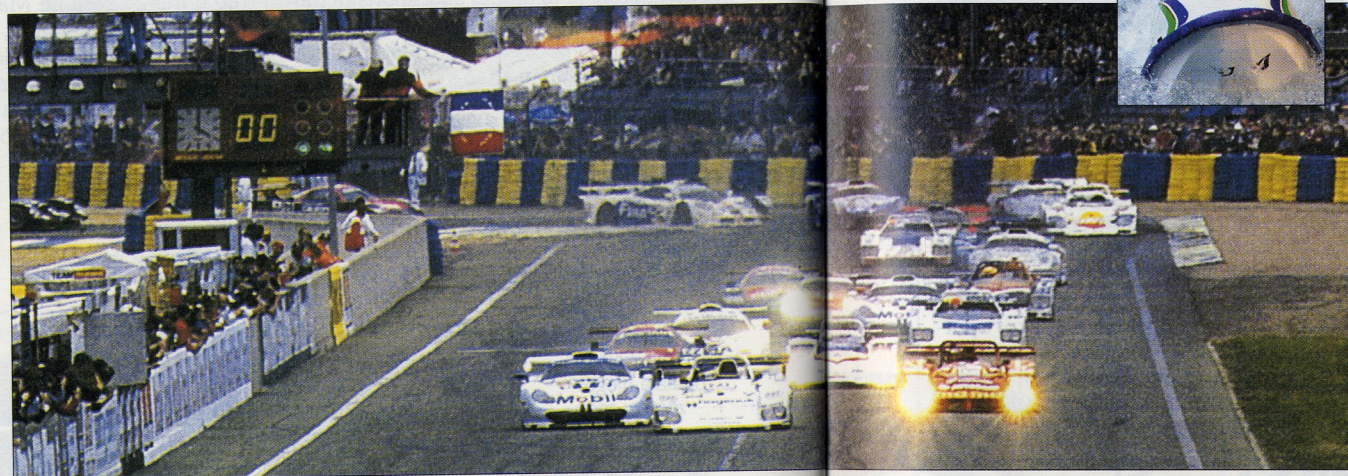
svih vremena Jovica Paliković oprobao se krajem šezdesetih u poršeu 911. Tada se u Monte Karlo stizalo iz pet različitih krajeva Evrope, a ruta iz Atine vodila je preko Beograda. Masa koja je Palikovića i ostale takmičare dočekala na kontrolnom punktu u Ruzveltovoj ulici (AMSJ), veoma se razočarala kada se proneo glas da je Jovica Paliković ispao iz trke. Verovatno želeći da impresionira domaću publiku koja je stajala na trotoarima ulica kojima su prolazili takmičari, Paliković je prevideo postolje za saobraćajca na skveru kod Studentskog grada na Novom Beogradu i u punoj brzini udario u betonsku ploču. Najveće uspehe porše je postizao u šampionatu konstruktora. Porše će 1968. osvajanjem prva tri mesta na trci 24 sata Dejtone (SAD) i trci 12 sati Sebringa (SAD) najaviti skori dolazak u Evropu i suprotstavljanje tada neprikosnovenom Ferariju i Fordu. Jedan od najuspešnijih modela je porše 917, koji je dve godine zaredom pobeđivao u Le Manu, a iz koga će kasnije biti razvijeni modeli 936, 952 i ostali koji će firmi doneti ukupno 16 trijumfa u celodnevnoj trci u Le Manu, ali i 18 pobeda u Dejtoni, 17 Sebringu, i da ne ređamo. Čak ni stroga pravila i česte promene uslova nisu mogle da zaustave familiju Porše u furioznom pohodu na svetske titule. Ako je trebalo napraviti i stotinak trkačkih automobila kako bi se ispunili uslovi za učesće na trkama - napravili bi ih sto i ponudili privatnim trkačkim timovima!

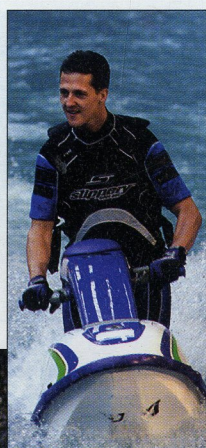
Porše je imao i zvezdane trenutke u Formuli 1, ponajviše u eri turbo motora kada je saradivao s Meklarenom. Niki Lauda je osvojio titulu svetskog šampiona 1984, u prvoj sezoni u kojoj je TAG Porše snabdevao Meklaren turbo motorima. Potom je naredne dve godine Alan Prost ostavljao sve za sobom vozeći isti „paket“. Ukupno, sa već pomenutim trijumfom u Ruenu '62, Porše je zabeležio 26 pobeda u svetskom šampionatu Formule 1.

automobila u svetu. Lista inovacija koju je uveo Porše tokom pola veka zauzima četiri gusto kucane stranice. Od onoga čime se danas neki proizvođači hvale, a to je Porše uradio još pre pola veka - aluminijumskom konstrukcijom, na primer, do sinhro menjača koji su 1951. projektovani u Poršeu, i na osnovu koga je zaštićeno preko sto patenata, bio je neprikosnoven sve do 1968, i do tada se u svetu proizvodilo godišnje više od milion menjača koji su bili ba-

FILM: Najbolji omaž Poršeovom sportskom programu napravio je Stiv Mekvin snimivši 1970. godine film „Le Man“

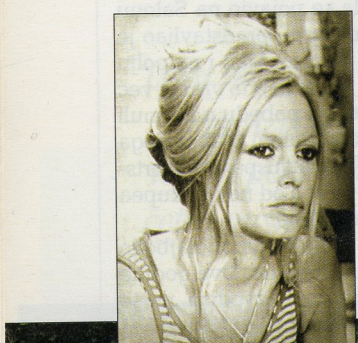
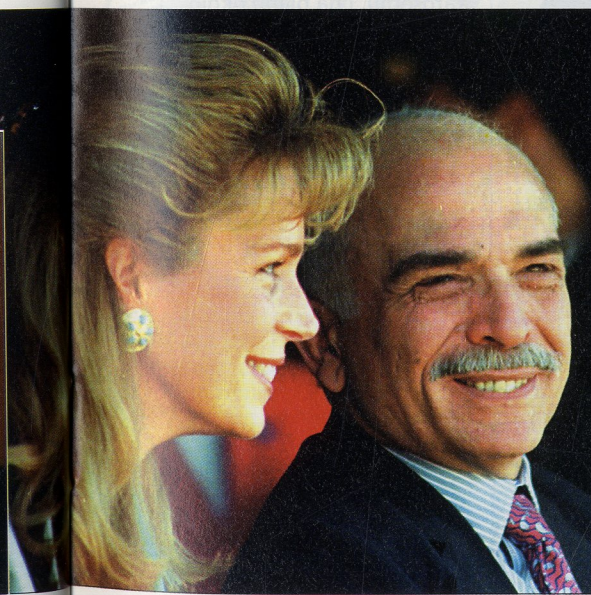
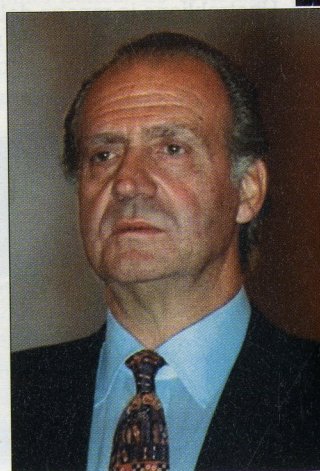

MIHAEL ŠUMAHER: I prošlogodišnji prvak Formule 1 vozi porše

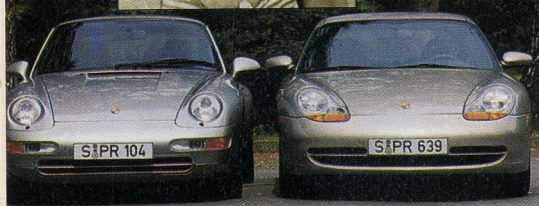

Sportski uspesi Poršea samo su nadgradnja serijskoj produkciji. Visoki standardi i kvalitet proizvodnje svrstavaju automobile te marke u grupu retkih koje možete izvesti iz radnje i odmah otići da se trkate na nekoj od najpoznatijih svetskih staza. Uz to, kupovinom poršea dobija se sav glamur i imidž stvaran pola veka, dobija se realističan ugođaj da sedite za volanom rasnog sportskog automobila. Najnoviji modeli, bilo da je reč o evoluiranom 911 ili boksteru, predstavljaju najviše domete svetske automobilske industrije. Porše je prošle godine proizveo 32.390 automobila. Pola bokstera, pola 911. To je rekord u proizvodnji, naročito ako se zna da u proizvodnji rade 3.563 radnika. Konstrukcioni biro i dizajnerski centar prerasli su vremenom u jaku firmu koja ne samo da pravi možda ponajbolje sportske automobile na svetu već radi projekte i nudi novu tehnologiju mnogim proizvođačima

PRESTIŽ: Kupovinom automobila iz Štutgarta dobija se glamur i imidž stvaran pola veka i osećaj da sedite za volanom rasnog sportskog automobila

POZNATI: Porše voze španski i jordanski kralj, Brižit Bardo, Pit Sampras, Majkl Džordan...

INTERVJU

Vožnja u najlepšem obliku

Radili smo motore za floridu i jugo, ali je rat prekinuo posao

EVROPLJANIN: Najpre, kako ste se zaposlili u Poršeu?

Gruden: Doktorirao sam u Beču 1971. godine s tezom „Smanjenje toksičnih komponentata u emisiji izduvnih gasova benzinskog motora“, a baš u to vreme u Evropi su počeli da se uvode strogi zakonski propisi o emisiji izduvnih gasova iz vozila. Automobilska industrija počela je da angažuje stručnjake mog profila (u to vreme bilo ih je veoma malo); Porše se zainteresovao za mene i postao sam deo njegovog tima.

EVROPLJANIN: Jedno vreme bili ste i direktor razvoja u Poršeu.

Gruden: Počeo sam kao rukovodilac Laboratorije za fundamentalna ispitivanja sagorevanja i emisije izduvnih gasova, posle toga sam postao rukovodilac istraživanja motora, pa šef predrazvoja, a potom sam bio odgovoran za čitav motorski razvoj u Poršeu. Sada sam direktor Sektora za ekološki razvoj.

EVROPLJANIN: Kako izgleda raditi u firmi kakva je Porše?

Gruden: Porše je tridesetih godina počeo kao inženjerski biro koji je radio i za druge firme, od projekta bube WV pre Drugog svetskog rata, do danas. Čak 40 odsto Poršeovih kapaciteta radi za druge firme. Kada neko završi mašinstvo, jedno od najlepših mesta na kojem može da radi je razvojni centar u Poršeu. Ne mogu reći da mi se san ostvario, jer nisam mogao o tome ni da sanjam, ali me je ipak sudbina dovela do posla o kojem sanjaju mnoge moje kolege. Naši ljudi koji rade u proizvodnji automobila, a ima ih mnogo, važe u Poršeu za veoma dobre, pouzdane i kvalifikovane.

DUŠAN GRUDEN, direktor Sektora za ekološki razvoj u Poršeu

EVROPLJANIN: Pošto i sami vozite porše, kako biste ga opisali?

Gruden: Svojevremeno je postojao slogan: „Porše - to je vožnja u najlepšem obliku“. Verujte mi na reč da je to sušta istina. Na Dumitoru ili u Parizu, u pustinji ili na obali Sredozemlja, gde god da ga odvezete - on se uklapa u okolinu.

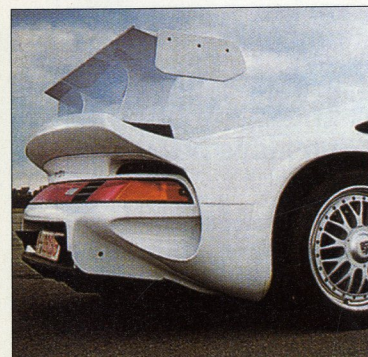
EVROPLJANIN: Porše je sinonim za sportski automobil.

Gruden: Mislim da bez uspeha na velikim trkama Porše ne bi bio firma kakva jeste. Taj imidž je za firmu

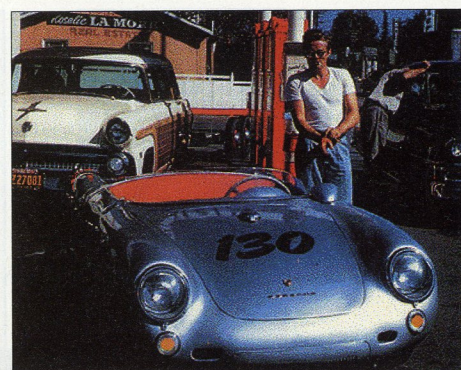
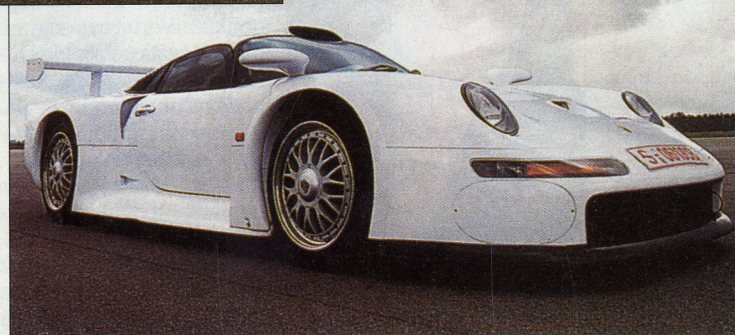
veoma važan.

EVROPLJANIN: Na kraju, recite nam detalje priče o kojoj se u Jugoslaviji malo zna. Svojevremeno je, naime, bilo govora o tome da će Porše raditi motor za kragujevačku floridu?

Gruden: Osamdesetih godina vođeni su pregovori i urađeni manji projekti za Zastavu i za „21. maj“ iz Rakovice. Porše je nameravao da pravi novi motor za floridu i za jugo-ameriku. Mogu samo da žalim zbog toga što je politička situacija u drugoj polovini osamdesetih sprečila saradnju Zastave i Poršea, jer smatram da bi posle promena u Istočnom bloku, Jugoslavija imala ključnu poziciju u automobilskoj industriji. Ta šansa je propala i ko zna da li će se i kada ponovo ukazati. Još jedna ilustracija uticaja politike iz tog vremena: kao odgovoran za razvoj motora u Poršeu, pregovarao sam s Prvim partizanom iz Užica da izraduje ventile za Porše. Prvi testovi bili su dobri, a onda su prekinuti ekonomski odnosi između Srbije i Slovenije. Pošto je „čovjek bio iz Slovenije“, Prvi partizan nije mogao da uđe u taj posao. Tako mi je propala prilika da se odužim rodnom kraju, pošto sam rođen u Užicu.

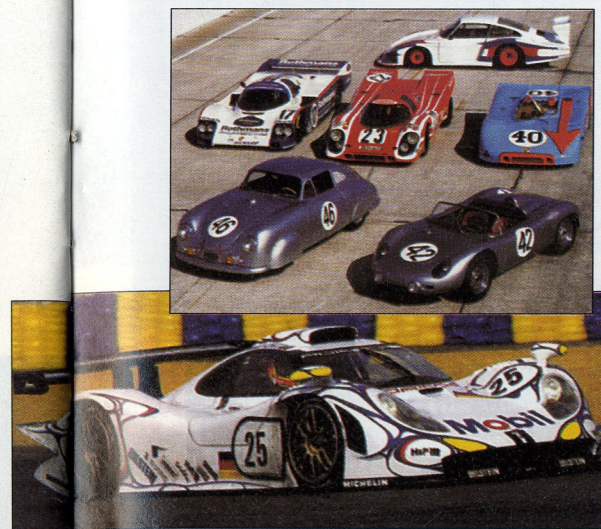

STANDARD: Visoki kvalitet proizvodnje svrstava poršee u grupu retkih koje možete izvesti iz radnje i odmah odvesti na trke

RELIKVIJA: Olupina poršea u kome je poginuo Džejsms Din prodata je u toliko delova da je moglo da se sklopi bar stotinak automobila

Kada već nabrajamo, onda valja pomenuti i hromirane aluminijumske cilindre koji su se u Poršee proizvodili od 1952, pa sinhro menjač za Formulu 1, koji je predstavljen 1954, prvi su u Nemačkoj upotreбили zakrivljeno staklo šoferšajbne godinu dana kasnije, prvi lansirali pojas s tri tačke 1962, iste godine prvi su upotreabili gasne amortizere, a dve godine kasnije napravili plastičnu karoseriju. I na planu ekologije i sigurnosti bili su pioniri: 1966. počeli su s testiranjem na čeonu udarac, iste godine prošli eko-test ameri-

ŠAMPIONI: Svi pobednički modeli Poršea sa raznih relija i Formule 1

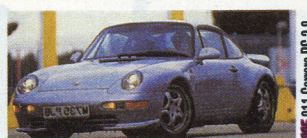
ZNALCI: Niki Lauda (levo) i Alen Prost (desno), šampioni Formule 1, van trka vozili su Poršeeve modele

zirani na patentu iz Poršea. Nije ni čudo što im je slogan u jednoj nedavnoj propagandnoj kampanji bio: „I Darwin bi se zapanjio koliko smo evoluirali za samo pola veka!“

PORŠE I SLAVNI

Možda je najbolji omaž Poršeevom sportskom programu napravio američki glumac Stiv Mekvin kada je 1970. snimio dugometražni film „Le Man“. Ljubitelji trka verovatno se sećaju početka filma, kada je start trke snimljen samo uz zvuke otkucaja srca vozača. Za tu priliku, bolidi su jedini put startovali poređani pod pravim uglom u odnosu na stazu. Ranije su bili iskošeni, a vozači su na znak startera morali da trče do njih. Od 1971. ovaj atraktivan način starta je ukinut, i bolidi posle kruga za zagrevanje startuju iz pokreta - „letećim startom“.

Inače, slavni ljudi prosto obožavaju poršee. Voze ga i španski kralj Huan Karlos, jordanski kralj Husein, princ Albert od Monaka, Brižit Bardo, Žilijet Greko, Rok Hadson, Mišel Pikoli, Žan Luj Tretinjan, Ričard Čembrien, Čabi Čeker, Herbert fon Karajan, gitarista grupe „Kvin“ Ričard Mej, Klif Ričard, Eros Ramacoti, kao i sportisti Đakomo Agostini, Gerhard Berger, Mika Hakinen, Ralf Sumaher, Pit Sampras, Martina Navratilova, Ivan Lendl, Martina Hingis, Iva Majoli, Majkl Džordan, Jirgen Klinsman...

PORŠEOVE POBEDE NA TRKAMA 24 ČASA LE MANA

Od 1923, kada se prvi put vozila „trka izdržljivosti“ - 24 časa Le Mana, kada se pojavio na stazi Poršee se brzo svrstao među najuspešnije ekipe. Od 66 trka koliko je dosad voženo (nije ih bilo u razdoblju od 1940. do 1948), bolidi fir-

me iz Štutgarta pobedili su čak 16 puta. I apsolutni rekord staze svih vremena drži Poršee. Vozač Džeki Oliver (VB) 1971. u modelu 917 vozio je krug prosečnom brzinom od 242 kilometra na sat.

SPISAK POBEDA I VOZAČA

1970 - poršee 917	Herman (N) Atvud (VB)
1971 - poršee 917	Marko (A)/van Lenep (H)
1976 - poršee 936	Iks (B)/Bel (VB)
1977 - poršee 936	Iks (B)/Bart (N)/Hejvud (SAD)
1979 - poršee 935	Ludvig (N)/D. Vitington (SAD)/B. Vitington (SAD)
1981 - poršee 936/81	Iks (B)/Bel (VB)
1982 - poršee 956/82	Iks (B)/Bel (VB)
1983 - poršee 956/83	S(s)upan (SUS)/Hejvud (SAD)/Holbert (SAD)
1984 - poršee 956/B	Ludvig (N)/ Peskaralo (F)
1985 - poršee 956/B	Ludvig (N)/ Barila (I)/ „Džon Vinter“ (N)
1986 - poršee 962/C	Bel (VB)/ S(s)tuk (N)/Holbert (SAD)
1987 - poršee 962/C	Bel (VB)/S(s)tuk (N)/Holbert (SAD)
1994 - poršee 962/LM	Dalma (F)/Hejvud (SAD)/Baldi (I)
1996 - poršee WSC95	Rojter (N)/Vurc (A)/Džons (SAD)
1997 - poršee WSC95	Alboreto (I)/Johanson (S)/Kristensen(D)
1998 - poršee 911GT1	Meknis(s) (VB)/Dalma (F)/Orteli(F)

čke agencije za zaštitu prirode, a 1972. počeli s testiranjem na bočne udarce i prevrtanje i napravili specijalan poligon za te namene u Vejsahu... Inače, Poršee je 1950. prvi proizveo dvocilindrični traktorski motor od aluminijuma. Danas Poršee troši više od 40 odsto svojih kapaciteta na usluge drugima, i svojim projektima zauzima značajno mesto na svetskom tržištu. U SAD rade na projektu ultralake čelične auto-karoserije, svojevremeno su proizveli i srednjelitražne motore za Seat, na primer, a rade i za Koreju i Kinu.

Pa ipak, svi proizvodni uspesi i poliranje jednog od najjačih imena u svetu automobilske industrije i moto sporta ne bi toliko ulepšali proslavu pola veka od pojave prvog poršea, koliko je to učinila pobeda na ovogodišnjem Le Manu. Osnivač i „intelektualni i duhovni guru“ jednog od najuglednijih svetskih proizvođača automobila Ferdinand Feri Poršee, nije dočekao ni pobedu ni proslavu jubileja. Umro je 27. marta ove godine u 88. godini. Familija nastavlja dalje.

DUŠAN RADULOVIĆ

CENE: Haljina na ulici košta 200 dinara, u običnoj prodavnici 400 do 500 dinara, kod naših kreatora 150 do 200 maraka, a šanirana 300 maraka

svakom pogledu: i materijalno i po rasprostranjenosti. Nemam tu moć. Ako neko uopšte diktira modu, onda su to mediji i nedostatak novca - u modi je ono što je jeftino. A u poslu je reč o potpunoj stihiji, kao što se sve kod nas radi. Veoma su retki oni koji uspeavaju da svoje namere formulišu kao poslovni plan i da ih ostvare. Pored toga, moda je kod nas potpuno odvojena od industrije i ne postoji nešto što bi se zvalo industrijskim dizajnom..."

Trenutno postoji nekoliko privatnih modnih kuća - Mona, Gama, *Atrodite Mode Colection* (AMC), *St George* i nekoliko kreatora koji rade za ove kuće ili su, reče, sami uspeli da se izbore za status. Njihovi kupci su uglavnom oni koji se još trude da odole turbo iskušenjima, kao takvi čine manjinu, i ne mogu se smatrati grupom od uticaja na širu populaciju.

"Globalno, naši ljudi vole lepo da izgledaju i trude se da se snađu, što je dobro, ali je loše to što ih mame da kupe šaniranu ili bofl robu. Tržište ukradene strane robe je tako jako i potpuno nekontrolisano da naši kreatori nemaju šanse za veći uticaj", kaže Nenad Radujević, direktor modnog studija Klik. Naši ljudi nisu navikli da kupuju na revijama, a grešku prave i modne kuće pri izboru zvanica, tako da se stvara zatvoren▶

MODA

Po diktatu džepa i šanera

U Beogradu se kupuju i najjeftinije i najskuplje „krpe“ - nema sredine

Ma šta mislili o modi, ma koliko verovati da vas ne zanima, po tome šta nosite, kako nosite i zašto baš to nosite, svaki bi vam psiholog mogao reći štašta o vašoj ličnosti. Odelo ne čini čoveka, ali čini izgled, savremena je varijanta stare poslovice, a izgled govori i ono što možda ne biste želeli da govori...

Moda je, osim toga, apsolutno u modi i ako hoćete da se uključite u socijalni život, ne bi trebalo da ignorirate tu činjenicu.

U Beogradu se godišnje održi oko 80 revija, daleko više nego početkom devedesetih i daleko manje nego osamdesetih. U vreme dok je još postojalo ono što se zvalo industrijom, Jugoslavija je izvozila tekstil,

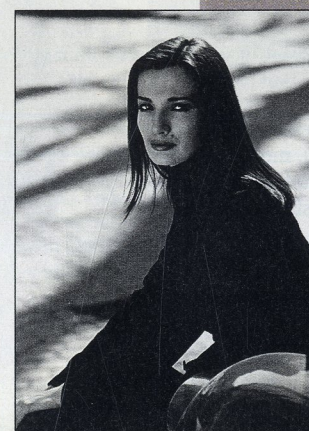
postojale su velike kuće, poput Kluzza, Bečka, Centrotekstila, koje su pokrivala domaće tržište, izvozile, pravile revije u inostranstvu... Ma kako da su se stvari tada odvijale, nešto što bi se moglo nazvati poslovnim politikom ipak je postojalo; nekako, znalo se ko oblači narod. Vremena su se promenila, pa je moda i sve u vezi s njom prepušteno takozvanoj privatnoj inicijativi, onima koji su baš zapeli da se modom bave. Ono što oni nude spada u domaću modu i trebalo bi da se zove modnim diktatom, uticajem - ako hoćete i modnim biznisom.

„Nema ni govora o nekom diktiranju trenda“, kaže Dragana Ognjenović, prva naša kreatorka koja je samostalno uspeala da napravi svoju marku (D/O). „Ko hoće da diktira bilo šta, mora da bude moćan u

VERICA RAKOČEVIĆ: „Oni koji imaju novac ne kupuju kod mene“

Foto: P. Mamuzić

KONKURENCIJA: Modeli ukradeni u inostranstvu sputavaju domaće kreatore i onemogućavaju legalni dolazak stranih na naše tržište

DRAGANA OGNJENOVIĆ: „Nemam moć da diktiram modu“

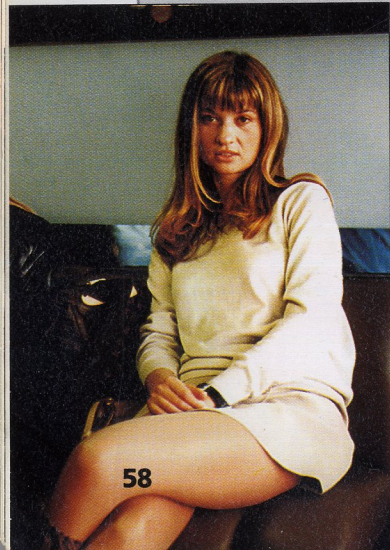
Foto: Z. Safar, Black Spot

NEVEROVATNE SRPKINJE

Modni diktat kod nas je u rukama lopova. Ali za razliku od državnih, s ovima smo imali više sreće. Podržavam njihov trud, ako ništa drugo, ukus im je sve istančaniji.

Mislim da generalno mnogo bolje izgledamo nego što se osećamo. Dirljiv je trud naših žena da deluju kao da nam se ništa nije dogodilo, kao da nismo sve izgubili. To su žene koje su davale 30 maraka za šampon u vreme kada je plata bila 20 maraka, Srkinje su neverovatno primer, čista naučna fantastika. Kad je u pitanju uticaj novokomponovanog glamura, to je pre stvar zaštite životne sredine. On je za mene ekološki, a ne modni problem.

Duška Jovanić, novinar

TRŽIŠTE: Najbolje se prodaju „Doja“ s poklonima i „Burda“ sa šnitovima

Krug onih koji prate revije, a to ne doprinosi poslu. Mislim da je važno prikazati modu široj publici, uticati na svest ljudi o modi, pomoći im da je dožive kao nešto blisko i moguće. A bilo bi dobro obrazovati one koji hoće da se bave modnim novinarstvom ili modnom kritikom."

Krug onih koji se interesuju za modu mnogo je širi nego što bi se očekivalo. U Jugoslaviji se mesečno proda više od 12.000 primeraka stranih modnih časopisa (ne postoji nijedan domaći). Dok ih je 1992. prodavao samo jedan kolporter u gradu, početkom 1994. počela je ozbiljna distribucija, pa ih sada ima na svakom koraku. Jedino što se prodaje podjednako dobro je štampa za uređenje kuće. Za modu se interesuju sve generacije i socijalne grupe, oni koji će se obući onako kako žele i oni koji neće, oni koji znaju jezike i oni koji samo gledaju slike, oni koji imaju svoj omiljeni časopis i oni koji uzimaju bilo šta, tek da vide „šta ima“ ... Najbolje idu najjeftinije novine, naročito one koje nude poklon čitaocima, kao italijanska „Doja“, koja se baš ne može pohvaliti kvalitetnim tekstovima, ali zato za 23 dinara dobijete em novine, em narukvicu, karmin ili češalj, i sve tako neodoljivo miriše na inostranstvo. Cene se kreću od 17 dinara („Amika“), više od 50 dinara za nezaobilaznu „Burdu“, koja je kod nas oduvek kraljica modne štampe (proda se oko 5.000 primeraka mesečno), do 91 dinar za „Vog“ i sto nemačkih maraka za „Moda knjigu“. Odnedavno se može kupiti i „Kosmopoliten“ na hrvatskom, ali se one prodaje bolje od inostranih izdanja (inače, da bi se neki časopis štampao na drugom jeziku, potrebno je ispuniti minimum od 10.000 prodatih primeraka).

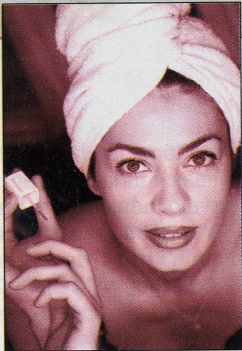
„Na jugoslovensku modu najviše utiču šaneri (lopovi koji krađu robu u inostranstvu), najveća konkurencija ozbiljnom radu“, kaže Verica Rakočević, prva jugoslovenska kreatorka koja je pored garderobe dizajnirala parfem VR. „Razumem potrebu ljudi da kupuju jeftinije i slažem se da je svaki Armanijev komplet bolje sašiven od mog, ali postoji tu i malograđanska potreba da se pre kupi sintetički versaće nego čista svila domaćeg kreatora. Nikada nismo podržali neku domaću marku, jer imamo nipodaštavajući odnos prema svemu što je nacionalno. Ne mislim da sam osoba koja je u stanju da diktira modu, moje mušterije nisu bogati ljudi, to je ostatak nečega što se nekada zvalo srednji stalež. Oni

POSLOVICA: Odelo ne čini čoveka, ali čini izgled

Foto: P. Mamuzić

MOZAK I IZGLED

Klasičan modni diktat ne postoji jer naša industrija nije ni snažna ni uticajna, pa da u ekonomiji zemlje bude važna. A i naš odnos prema modi je čudan, dok je u svetu to biznis, deo industrije, nešto za šta je država zainteresovana. Dok Francuzi Svetsko fudbalsko prvenstvo zatvaraju modnom revijom, kod nas se modne emisije zovu „(Šio mi ga) Đura“. I već trpimo posledice te deestetizacije koja je imala i politički značaj. Da bi neko mogao da održava sve ovo, mora da podržava stav da je sramota lepo se obući, lepo se osećati ili da lepo mora ne znam koliko da košta. A s druge strane, ljude privlači glamur koji se vezuje za modu, žele da vide nešto drugačije, pa onda nastaje pomama za modom. Kod nas je dugo najveći uticaj imao folk, ali to sada jenjava i primećuje se sve više mladih koji uspevaju da izgledaju dobro. Oni su možda i u prednosti u odnosu na svoju generaciju, baš zato što žive manje komforno, imaju manje novca i moraju da upotrebe mozak ako hoće da izgledaju dobro. Čini mi se da se u tome sve bolje snalaze.

Irena Mišović, modni novinar

ČISTA KOSA

Branco Petković, frizer, salon Rock & Hair

Modu kod nas odlikuje nedostatak novca i nedostatak modne kulture. Mislim da najviše uticaja ima muzika, turbo folk, dens i kako se već sve ne zovu. Oni čak i kada uzmu stilistu izgledaju smešno, jer ne znaju to da nose, o frizurama da i ne govorim. To nije samo kalemljenje, frizura mora da bude u skladu s oblikom glave, kvalitetom kose, pokret ruke kojim se kosa namešta treba da bude u skladu s izgledom, s ličnošću. Dovoljno bi bilo da se vodi računa o tome da kosa bude zdrava, da ne bude iskrzana, izgorela, da se učini ono što spada u higijenu kose.

koji imaju novca ne kupuju kod mene, njihov ukus stanuje negde drugde."

Oni koji imaju novac odlučuju se najčešće za inostranu firmiranu robu (model poznatog kreatora ili čuvenu svetsku marku). Ona se prodaje što po privatnim stanovima, što po porudžbi, što u takozvanim ekskluzivnim buticima, u kojima vam se, kada tražite drugi broj ili boju, lako može desiti da vam odgovore: „Šta, kad kradem, još treba da mislim koji broj ti nosiš?!“ Razrađen posao nekadašnjih šanera koji su sami odlazili, sami kralji, sami donosili i sami prodavali, uznapredovao je do čvrste organizacije u kojoj se zna ko šta radi. Oni koji su svojevrmeno stekli dovoljno novca i veza sada regulamo prodaju ukradenu robu u svojim radnjama, a oni koji krađu, krađu šta im se i kaže i dobijaju oko 200 nemačkih maraka po komadu. Prema zahtevima tržišta, nabačuju se najnovije stvari, najviše s italijanskog i američkog tržišta, a sledi Grčka i, sada sve manje, Nemačka. Tako ćete jakne vireks, čija je cena 800 maraka, kod šanera dobiti za 400, najnovija Gučijeva suknja od 1.500 maraka staje 300, Versaćeov komplet od 2.000 do 3.000 maraka dobićete za 500 do 600 maraka, stvari kuće Prada za 600 do 800 maraka. Reklo bi se da klijentela za ovu

ŽELJE I MOGUĆNOSTI

Ne znam da li javne ličnosti utiču na modu, volela bih da je tako, štaviše, trudim se da uvek dobro izgledam i prijalo bi mi kada bih mogla da utičem na ukus ljudi. Ali mislim da se ljudi oblače uglavnom onako kako mogu, a ne kako bi želeli.

Ovde ima mnogo talentovanih ljudi koji se bave modom i ja nalazim stvari koje mi odgovaraju. Uglavnom nosim modele kuće Stem, Pepeljuge, Slobodana Milivojevića, sviđa mi se i ono što radi Dragana Ognjenović. Oni, nažalost, ne diktiraju modu, jer imaju malu proizvodnju.

Foto: Black Spot

robu ima sve istančaniji ukus s obzirom na to da je reč o potpuno ekskluzivnoj garderobi. Šaneri tvrde da su kupci njihove robe političari, njihove supruge, estradne zvezde i uopšte javne ličnosti. Možda ti „modeli“ ne izgledaju baš kao što ih je neki od kreatora zamislio, ali uz malo nesklada u kombinaciji, malo zlatnih detalja i specifičnog načina nošenja te garderobe, svakako izgledaju sasvim srpski. Na kraju, reč nije samo o ukusu, reč je o tome da smo se pretvorili u veliki kontejner ukradene robe, koja osim što blokira domaće tržište, zatvara vrata i mogućem dolasku inostranih firmi. U svetu još nisu navikli na to da se njihove stvari ispred njihove radnje prodaju po upola nižoj ceni.

„Mislim da najveći uticaj na modu, a tu pre svega mislim na mlađu generaciju od 14 do 30 godina, imaju javne ličnosti, pevači, sportisti, voditelji, a, nažalost, i poznati kriminalci. Oni u njima vide one koje žele da imitiraju u svemu, pa i u načinu na koji se oblače i izgledaju“, kaže Zoran Stanić, modni kreator kuće AMC.

Ma kako želeli da izgledate, novac je najvažniji. U uličnoj varijanti popularne su kopije ili bofi, tačnije sve ono što je jeftino: majica na uličnoj tezgi košta 40 dinara, u prodavnici oko 150, a firmirana od 50 do 100 maraka. Haljina od 200 dinara koštaće u običnoj prodavnici 400-500, kod naših kreatora 150-200 maraka, a u šaniranoj varijanti, sveže stigla s poslednje revije - 300 maraka. Ovi brojevi, međutim, ne govore o kvalitetu. Tu su već moguće razne dogodovštine, od toga da vas jeftinije izade skuplje, pošto se raspadne posle prvog pranja, do toga da se ispostavi da su to kopije. Tržište dokazuje da se najviše kupuju najjeftinije i najskuplje stvari. Plastične privatničke cipele od 200 dinara prodaju se savršeno, i njima pariraju samo najskuplje varijante strane obuće od 300 do 500 maraka.

Šta ćete i kako odabrati i na šta će sve to na kraju da izade, zavisi isključivo od vas. Stručnjaci kažu da je moda zbog svoje promenljivosti poslednja estetska kategorija, dok se primarnom smatra kultura odevanja, a kultura odevanja deo je kulture življenja. Onda možda nije čudo što izgledamo ovako kako izgledamo. U skladu s kulturom življenja, još ćemo čekati da se domognemo nečega što bi se zvalo moda, a do tog vremena oblačićemo se po diktatu novčanika, visokog kriminala ili ćemo izgledati poput omiljenih pevačica. ■

ŠANIRANJE

Prvobitne varijante krađe, kada je devojka zagovarala prodavaču u Trstu, a momci trpali stvari u torbe, odavno su usavršene. Po robnim kućama, gde su stvari obeležene plastičnim delovima koji na izlazu pište (takozvane zujalice), krađe se uz pomoć paketa obloženih folijom koja blokira signal na izlazu. Ulazi se u paru, lepo se obuče, u rukama se nose ogromni paketi koji izgledaju kao pokloni. To se lepo spusti negde, pa se onda napuni stvarima i elegantno iznese.

U ekskluzivne radnje uleće se noću, kolima kroz izlog, te se za dva-tri minuta, koliko policiji teba da stigne, natrpaju stvari u kola i beži se, pa ko bude brži.

Oni bolje organizovani krađu iz magacina, od prodavaca na veliko ili u dogovoru s lokalnim kriminalcima. Roba se transportuje u dogovoru s carinicima, a prodaja ide sasvim legalno u skladu s društvenim dogovorom da je tvoja radnja tvoja država.

NENAD RADUJEVIĆ: „Naši ljudi nisu navikli da kupuju na revijama“

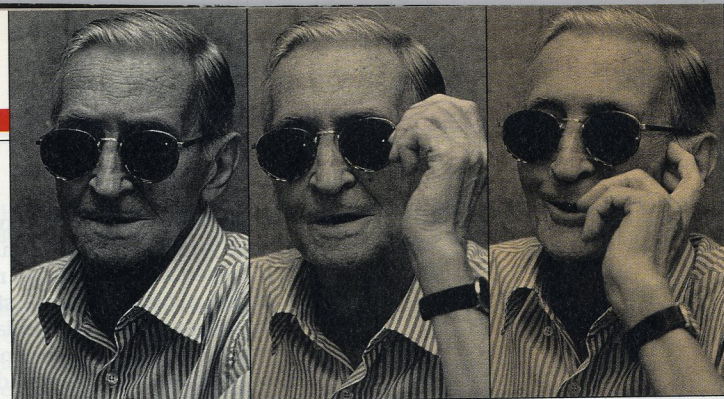
ZORAN STANIĆ: „Najveći uticaj na modu mladih imaju pevači, sportisti, voditelji i poznati kriminalci“

damo ovako kako izgledamo. U skladu s kulturom življenja, još ćemo čekati da se domognemo nečega što bi se zvalo moda, a do tog vremena oblačićemo se po diktatu novčanika, visokog kriminala ili ćemo izgledati poput omiljenih pevačica. ■

IVANA JANKOVIĆ

Marina Perazić, pevačica

REVOLUCIJA: Kraljić je i krivac za prvu masovnu histeriju u domaćoj muzici, koja je pratila njegovu pesmu „Zvižduk u osam“ u interpretaciji Đorđa Marjanovića

SEĆANJE

Muzički guru

Pesma Darka Kraljića „Devojko mala“ u Jugoslaviji i Sovjetskom Savezu prodata je u 16 miliona primeraka

Razgovora s Darkom Kraljićem nema u knjizi Petra Lukovića „Bolja prošlost“. U tom zborniku intervjua zastupljene su ličnosti koje su suštinski uticale na izgled domaće popularne muzike između prethodnog balkanskog (takozvanog Drugog svetskog rata) i novih obračuna na uvek užarenom srpskom prostoru. Ta knjiga nastala je u vreme pojačane politizacije estrade (kasnije dovršena u estradizaciji politike) i izostavljanje Kraljića ukazuje na slabu subverzivnu snagu njegove ličnosti. Stvari, međutim, ni izbliza ne stoje tako. Kraljić je, naime, kompozitor šlagera, koji je vezan za operaciju nostalgije, to jest predbitlsovski period. Kretanje u krugu kojeg markiraju Glen Miler, Frenk Sinatra, francuske šansone i sećanje na austrougarski štimung blaziranosti i ušuškanosti, doprinelo je utisku da Kraljićeve kompozicije, pored snažne eskapističke note, sadrže i dostojnu meru ideološkog uticaja na formiranje jedne klase i jednog pogleda na svet.

Tokom pedesetih u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji populistički folklorizam, koji je stalno omeđavan etnološkom ekspertizom, doživio je brojne transformacije. Svojevrsan odgovor naprosto je morao da stigne s urbane strane, ma koliko nje-

gova institucionalna logistika bila tanka. Recimo, prvi filmovi bez ratnog ili literarnog okruženja („Svi na more“ Save Popovića, „Vesna“ Františka Čapa, „Bolje je umeti“ Voje Nanovića...) imali su mladalački džez orkestar koji je žudeo za morskim avanturom. Dramaturška olakšica za jednostavnije plasiranje popularne muzike pronađena je u festivalima kojih ima u pomenutim filmovima.

Na stranu ideološka osporavanja ili prećutna prihvatanja, revijalna, filmska i zabavna muzika koju je pravio, recimo, Bojan Adamić, imala je akademsko uporište. Kraljić je tom trendu doneo melanholični šarm i diskretnost iskušeništva. Uprkos enormnoj popularnosti njegovih kompozicija, o Kraljiću se veoma malo znalo, pa je njegova smrt u 78 godini, poslužila da se dostojno apostrofira autorstvo melodija koje su odavno dostigle status evergrina.

Kraće rečeno, Kraljić je snažnije od bilo kojeg poslenika popularne kulture izvršavao visoki državotvorni zadatak - formiranje kolektivnih emocija socijalističkog građanstva. Uspešno obavljanje te akcije nije bilo nimalo jednostavno. Nova socijalistička gradska kultura, pred naletima folklorizma vezanog za naseljavanje gradova,

morala je da se oslanja na pravila uspostavljena još pre Drugog svetskog rata, a Kraljić je uspešnije od bilo kojeg drugog kompozitora koristio frivolnost predratnog šlagera. Usprotivio se, što je sasvim prirodno za starinski štih, pulsirajućoj presiji koju nudi moderna simbioza basa i bubnja.

Otuda i nije čudo što je muzika Darka Kraljića imala izuzetnu prohodnost u Sovjetskom Savezu, čije je tržište naprosto vapilo za takvom vrstom melodije. Prema nekim informacijama, koje nikada nisu bile pouzdane jer socijalizam ignoriše utilitarnost top-lista, Kraljićeva pesma „Devojko mala“ u Jugoslaviji i Sovjetskom Savezu prodata je u 16 miliona primeraka! Ista pesma, koju je najupečatljivije interpretirao Đuza Stojiljković u filmu „Ljubav i moda“, imala je važnu funkciju i u beogradskom novom talasu s početka osamdesetih. U izvođenju grupe Idoli pesma „Devojko mala“ trebalo je da „uspostavi“ istorijsku transverzalu s vremenom nastanka pesme koje je ujedno bilo i vreme rođenja njenih novih interpretatora. S druge strane, preko te, ali i drugih Kraljevićevih kompozicija, poput „Zvižduka u osam“ (ujedno i prvog objavljenog nosača zvuka u Jugoslaviji), „Čamca na Tisi“, „Zašto si pospan, Čo“, određeni su motivni identitet nekoliko generacija. Kraljić je neizostavan i kada je reč o prvoj masovnoj histeriji koja je pratila rane interpretacije Đorđa Marjanovića s akcentom na pesmi „Zvižduk u osam“, od koje je napravljen i istoimeni filmski mjuzikl u režiji Save Mrmka.

U poslednjih deset godina svog radnog veka Kraljić se fiksirao na pigmalionsku saradnju sa Slađanom Milošević i Ekstra Nenom. Slađana Milošević Kraljića je koristila na arogantan način ne bi li pokazala svoju profinjnost i distanciranost od efemernosti pop scene, dok je Ekstra Nena (što se naročito vidi na njenom najnovijem albumu „A sve je drugačije moglo“) od Kraljića uzela licencu za rafiniranost koja će je izvući iz novokomponovane narodne muzike iz koje je krenula. Preko slučaja Ekstra Nene definitivno je dovršen Kraljićev krug: od svinga i šansone pravio je melodije za socijalističke građane, a od presnog ženskog mesa sofisticirane i osećajne dame, koje predstavljaju građane i onda kada građani i nisu na nekoj naročitoj ceni u ovoj zemlji. ■

SAŠA RADOJEVIĆ

Navijači u stolicama

Prema važećim standardima Evropske fudbalske organizacije, stadioni fudbalskih klubova koji su se kvalifikovali za međunarodna takmičenja: Kup šampiona, Kup kupova i Kup Uefa, moraju da imaju odgovarajući prilaz i plastične stolice naslonima na svim tribinama.

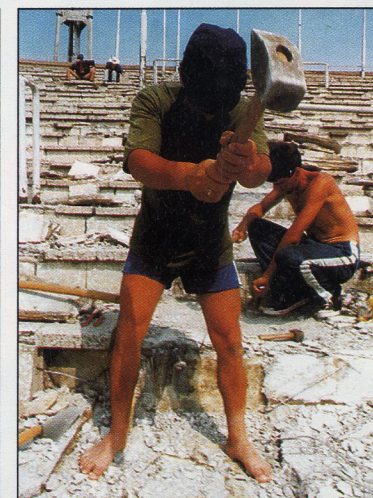
Posle utakmica pretkvalifikacija za evropske kupove i rezultata koji daju velike šanse da tri jugoslovenska predstavnika - **Obilić, Crvena Zvezda i Partizan** nastave da se takmiče u evropskim fudbalskim kupovima, tehnički uslovi koje zahteva Uefa, na našim stadionima još nisu potpuno obezbeđeni. Za sada se precizno zna jedino da državni prvak Obilić, ukoliko pobedi i u drugoj utakmici pretkvalifikacija, neće igrati na svom, već na Partizanovom stadionu.

„Pitanje je dana kada će sve stolice biti postavljene na tribine stadiona. One su obezbeđene još pre godinu dana, ali sve do sada nismo mogli da ih montiramo“, tvrde u upravi stadi-

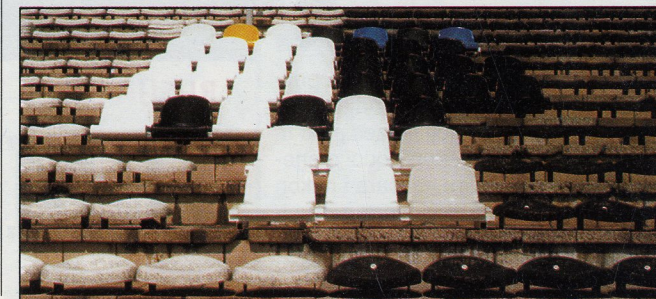
ona Partizan.

Na najvećem jugoslovenskom stadionu, Zvezdinoj Marakani, takođe tvrde da su stolice postavljene, i da je komisija potvrdila da naši stadioni odgovaraju zahtevanim standardima.

Nezvanična verzija priče zašto se na našim stadionima čekao poslednji minut da se stolice postave i obezbede propisani uslovi za međunarodne utakmice, glasi da niko od nadležnih nije očekivao da će naši klubovi proći pretkvalifikacije, te bi postavljanje stolica bilo, zasad, nepotreban finansijski izdatak.

UDARNIČKI: Na Partizanovom stadionu uskoro stolice prema standardima UEFA

DUŠAN MAŠIĆ: U oktobru će nas čuti ceo Beograd

Glasniji B92

Ovih dana na krovu Doma omladine počće da se postavlja novi predajnik Radija B 92. Antenski predajnik, koji će ovoj radio-stanici omogućiti šest puta jači signal, nije mogao da bude postavljen čitavih sedam godina.

„Pošto smo dobili dozvolu Saveznog ministarstva za telekomunikacije za postavljanje predajnika, ostalo nam je da rešimo manji problem, a to je **instaliranje silnih antenskih uređaja**. Taj posao nije nimalo jednostavan, pa očekujemo da sve bude gotovo tek početkom oktobra“, kaže za „Evropljanin“ Dušan Mašić, koordinator ANEM (Asocijacija nezavisnih medija), čiji je član Radio B 92.

U Radiju očekuju da će početkom jeseni njihov program moći da čuju slušaoci na području čitavog Beograda, kao i bliža prigradna naselja. Bitnijih promena u programskoj koncepciji neće biti, ali se pripremaju nove autorske emisije, a biće produženo vreme za informativni program.

BUDVA: Slane vode je dovoljno, a slatke...

Budva - šampion

U odnosu na isti period prošle godine, na Crnogorskom primorju ove sezone letuje tri odsto manje domaćih i 15 odsto manje stranih turista. Prema podacima Turističke organizacije Crne Gore, gosti se najviše interesuju kao i svake godine za Budvu, gde trenutno **boravi blizu 31.000 gostiju, i Herceg-Novi, gde se taj broj približio broju od 17.000**. Po popunjenosti kapaciteta slede Bar, Tivat, Kotor i Ulcinj.

Na Budvanskoj rivijeri ove godine vlada znatno veće interesovanje za privatni smeštaj i smeštaj u kampovima, nego za hotelski, gde boravi samo jedna trećina gostiju. Budva prednjači i u broju stranih turista kojih je sredinom jula bilo 370, što je za 200 više nego u bilo kojem drugom crnogorskom letovalištu.

Problemi s vodom za piće, na koje su se od početka sezone žalili turisti iz gotovo svih odmarališta u Crnoj Gori, prema tvrdnjama ove turističke organizacije, rešeni su i vode ima dovoljno, naročito u prepodnevnom i večernjim časovima, kada je, kako kažu, najneophodnija.

Život | **DARKO KRALJIĆ**

Roden: Zagreb, 18. februara 1920. godine

Sudbine: U Beograd dolazi kao izbeglica 1941. godine, a posle rata privođen u policiju zbog slušanja američke muzike, pa je poslat na službu u Senjski rudnik

Rad: Napisao više od 1.000 kompozicija zabavne muzike (šlagere, romanse, balade, džez pesme)

Hitovi: Zašto si pospan, Čo (1939), Dve kišne noći u septembru (1942), Hoću momci mladi (1953), Čamac na Tisi (1954), Devojko mala (1956), Zvižduk u osam (1959)

Pozorište: Muzika za Gospođu ministarku, Slučaj šampiona, mjuzikl Ubij ili poljubi

Film: Muzika za 29 domaćih igranih filmova, dva koprodukciona, 15 dokumentarnih i tri crtana filma

USPEH: Rusija se bolje udala no što se nadala: tražila je od 10 do 15, a dobila 22,6 milijardi dolara kredita od međunarodnih finansijskih institucija

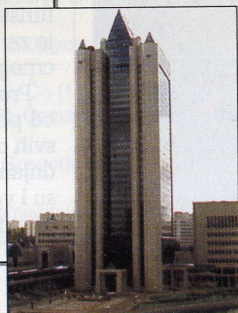
Prognosa | PROPAST

Posle debakla s prognozama o privrednim kretanjima u Aziji (najavljene su kao sjajne samo koji mesec pred finansijski kolaps), Međunarodni monetarni fond je na udaru kritičara i nakon upravo završenog dogovora s Rusijom, u kome se ona obavezala da smanji budžetske rashode, da poveća poreske prihode i da demontira monopole (posebno se insistira na razbijanju Gasproma na proizvodnu i transportnu firmu i slobodnom protoku turkmenskog gasa kroz cevovode do Zapadne Evrope).

Pol Saunders, direktor Centra „Nikson“, ne samo da MMF smatra odgovornim za sadašnju krizu već veruje da ni najnovije rešenje nije povoljno za Ruse. „Umesto da insistira na razvoju stvarne zaštite inostranih investitora i drugim zakonodavnim uslovima neophodnim za privlačenje znatnog stranog kapitala u Rusiji, MMF je svoju podršku uslovio ispunjenjem nepotrebno teških makroekonomskih kriterijuma“, kaže Saunders, pa zaključuje da takva politika podstiče autoritativnu vladavinu Borisa Jeljcina, jer ono što mu ne prođe u Dumi progura ličnim dekretom.

I, naravno, svi analitičari ističu da je sporazum s Rusijom posledica političke a ne ekonomske odluke, što, inače, statut MMF izričito zabranjuje.

GASPROM: Detonator krize bio je pad cene nafte i gasa

RUSIJA

U MMF velike oči

Horor scenarijum u Vašingtonu: slom rublje, propast ruske privrede, puč i dolazak profašista na vlast

Na prvi pogled, Rusija se bolje udala no što se nadala: tražila je od 10 do 15, a dobila 22,6 milijardi dolara kredita od međunarodnih finansijskih institucija. Na drugi pogled se čini da Zapad svim tim parama zapravo samo spasava sebe i svoje poslovne avanturiste. A na treći, iza ekonomskih tema i dilema izranja krupna geopolitička priča: oči sveta izbečene su od straha zbog mogućih posledica eventualnog totalnog privredno-političkog haosa u Rusiji.

Ono što je jasno na svaki pogled jeste to da je sporazum između Rusije i Međunarodnog monetarnog fonda možda dobar za posao, ali sigurno je loš za narod. Izbijanje finansijske krize u Rusiji odavno je samo pitanje vremena: njena privreda je u depresiji, praćenoj unutrašnjim (budžetski deficit) i spoljnim (deficit tekućeg platnog bilansa od tri odsto društvenog proizvoda) dugovima, uz gotovo potpunu fiskalnu impotenciju (kažu da je izbegavanje plaćanja poreza nacionalni sport).

Prve potrebe izazvao je domino-efekat nestabilnosti na azijskim tržištima, a konačni detonator bio je pad cene nafte i gasa na svetskom tržištu. Ta kap prepuni-

la je čašu rizika na koji su inostrani investitori bili spremni, s obzirom na to da su nafta i gas najvažniji ruski izvozni artikli i glavni izvor deviznog prihoda zemlje. U maju ove godine, oni su naglo počeli da povlače svoj novac iz Rusije (odnosno iz rublje), zapretio je kolaps domaće valute, Centralna banka je reagovala deviznim rezervama, inostrane investitore je pokušala da zadrži podizanjem kratkoročnih kamatnih stopa na fantastičnih 150 odsto (prošle jeseni su bile 21 odsto), premda je godišnja stopa inflacije oko 10 odsto. Usledilo je nekoliko paničnih i frenetičnih nedelja (akcije na moskovskoj berzi izgubile

Udar na MMF

Finansijske krize širom sveta ugrožavaju ne samo likvidnost čitavih država već se može dogoditi da za sobom povuku i Međunarodni monetarni fond. Ukupan kapital MMF, nastao od kvote koje uplaćuju članice, iznosi nešto manje od 200 milijardi dolara, ali je taj novac posle intervencija u Aziji uglavnom potrošen, tako da će Fond prvi put od 1977. godine morati da posegne za rezervama. One iznose 31 milijardu dolara, koju su 22 najbogatije zemlje sveta uplatile u poseban fond poznat kao Generalni sporazum o zajmovima. To je, međutim, tek 44,7 odsto obaveza koje je MMF preuzeo intervenišući u finansijskim krizama širom sveta.

Nakon isplaćivanja oko 35 milijardi dolara Indoneziji (nedavno joj je odobrena još jedna milijarda), Južnoj Koreji i Tajlandu, pa 17,8 milijardi Meksiku i, sada, desetak milijardi Rusiji, raspoložive rezerve MMF će se smanjiti na samo 17 milijardi dolara, a stopa likvidnosti na 19,4 odsto. Ukoliko se uračunaju i sredstva koja MMF namerava da uzme iz GAB, ukupne rezerve svešće se na samo 25 milijardi dolara a stopa likvidnosti na 29 odsto, što je manje od donjeg limita od 30 odsto, ispod koga se Fond teško suočava s preuzetim obavezama. MMF, inače, od 1944. godine, kada je osnovan, nije imao većih teškoća da isplati i naplati sredstva. Septembra prošle godine članice MMF saglasile su se da povećaju kapital Fonda za 45 odsto, odnosno za oko 20 milijardi dolara, na 290 milijardi. I rezerve GAB trebalo bi istovremeno da se povećaju na 50 milijardi dolara. Ispunjenje ovog sporazuma je, međutim, pod znakom pitanja, a najveća kočnica dolazi iz američkog Kongresa, koji nikako ne odobrava dodatnu uplatu SAD od 18 milijardi dolara (mada je odluka prošla kroz Senat). Ozbiljnost likvidnosti MMF konačno je, sredinom jula, doprla i do američkih kongresmena, koji su MMF odobrili uplatu od 3,5 milijardi dolara, ali se još čeka na zeleno svetlo za razliku do 18 milijardi.

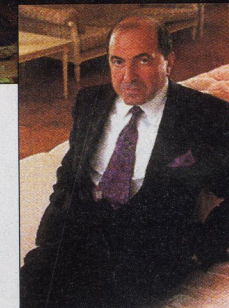
su 60 odsto vrednosti, kratkoročne kamate su pale ne 60, da bi se potom popele na 80 odsto, sada su oko 50-60 odsto) tokom kojih je postalo jasno da Rusija nema ni kredibiliteta ni para za odbranu rublje.

Pa šta, reći će svaki ekonomista: devalviraj i ideš dalje. Zar to nije i standardni recept Međunarodnog monetarnog fonda (MMF)? Ne, kad je u pitanju ranjena, ali još velika, nuklerana i politički krajnje nestabilna Rusija. Svetski strateški centri, a pre svih oni u Sjedinjenim Američkim Državama, uplašili su se od sledećeg scenarija - slom rublje vodi u privrednu i, sve izvesnije, u političku katastrofu (vlast

PROTEST: Stanovništvo je nezadovoljno reformama koje su stvorile armiju bednika

STRAH: Jedan od najbogatijih Rusa Boris Berezovski predvideo je dolazak profašista na vlast

preuzimaju konzervativne, antizapadne, antiameričke, antireformske i antitrižne snage). Ni puč u Moskvi nije isključen, o čemu je pisala „Nezavisima gazeta“, novine bliske Borisu Berezovskom, jednom od najbogatijih i najuticajnijih Rusa. A londonski „Economist“ čak je skicirao dolazak profašista (ili, kako oni kažu, „kvazifašista“) na vlast. Posle su sve opcije moguće.

Ma kako paranoično delovale, ove konstrukcije nisu sasvim nerealne. Stanovništvo je nezadovoljno, pre svega, krivicom sadašnjih ruskih vlasti, koje su privredne reforme skoro potpuno kompromitovale bedom na jednoj i kriminalom i korupcijom „na najvišem nivou“, na drugoj strani. Pre nekoliko nedelja uhapšen je prvi čovek statistike pod optužbom da je primio mito (navodno da bi pomogao kompanijama da▶

Tehnika SPASAVANJA

Svoje tekuće finansijske probleme Rusija će pokušati da reši zamenom kratkoročnih i skupih (sa kamatama do 100 odsto) državnih hartija od vrednosti (poznatih kao GKO) dugoročnijim i jeftinijim papirima (dospevaju 2005. i 2018) izdatim na stranim tržištima. Za to bi trebalo da upotrebi deo dugoročnih kredita koji će joj pod povoljnim uslovima (niskim kamatama) odobriti MMF, Svetska banka, Japan i razne finansijske institucije, a na međunarodnom tržištu kapitala posao bi trebalo da obavi američka investiciona banka Goldman Saks.

Ova operacija bi smanjila rizik stranih investitora zbog promene kursa rublje (jer su hartije i kamate nominovane u dolarima). Većina GKO se sada nalazi u rukama ruskih banaka i pretpostavlja se da one neće biti spremne da ih se odreknu pod istim uslovima kao inostrani investitori, koji su vlasnici trećine ovih hartija. Pitanje je i da li će investitori biti voljni da se dugoročno eksponiraju prema Rusiji, jer dobar deo njih strahuje da je reč samo o novom kupovanju vremena, a ne o ozbiljnom pokušaju da se reše fundamentalni problemi ruske privrede. Ipak se veruje da će doći do zamene (swap) papira u vrednosti od pet do deset milijardi dolara.

PREMIJER: Strani analitičari sumnjaju da će tridesetpetogodišnji Sergej Kirjenko imati dovoljno znanja, moći i političkog umeća da preokrene sadašnji tok privrednog haosa

RED: Policija uklanja blokadu sa transibirske pruge

izbegnu plaćanje poreza), a neke nezavisne procene ruskih finansija u maju otkrile su, prema navodima Pola Saundersa, direktora Centra „Nikson“, da je iz deviznih rezervi Centralne banke bez traga nestalo dve milijarde dolara!? Doda li se tome da nasuprot malom broju vrlo, vrlo bogatih Rusa stoje milioni profesora, rudara i vojnika koji mesecima nisu primili plate, nije čudo što su svi komentari o „reformama“ unutar ruskog društva - negativni. Prosjačenje, beda, kriminal, stres, alkoholizam i nezaposlenost (devet odsto radno sposobnih) nisu slike obećanog blagostanja. Ako je u prvi mah i bilo volje da se stegne kaiš zbog boljeg sutra, gotovo deceniju dugom strpljenju došao je kraj. Popularnost predsednika Borisa Jeljcina i njegove administracije nikada nije bila manja, tako da bi prevremeni izbori za Dumu skoro izvesno bili dobitak za komuniste i razne vrste des-

Foto: Reuters

DIJAGNOZA: Privreda Rusije je u depresiji praćenoj unutrašnjim i spoljnim dugovima i gotovo potpuno fiskalno impotentna (neplaćanje poreza je nacionalni sport)

OPTIMIZAM: Posle vesti o međunarodnom kreditu, akcije na moskovskoj berzi skočile su za devet odsto, a indeks ruskog trgovinskog sistema povećan je za 16 odsto

ničara. Mada se ni vladavina Borisa Jeljcina ne može kvalifikovati kao demokratska, na Zapadu se izgleda rukovode uverenjem da je bolji đavo koga znaju, od nekog nepoznatog. Kako su u strahu velike oči, svet, predvođen Amerikancima, nije mogao da sedi skrštenih ruku.

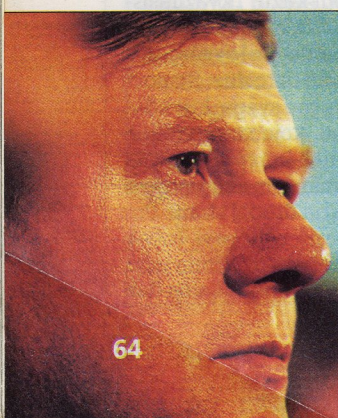
Pred vizijom mračne ruske budućnosti Amerikanci su pohitali da okončaju, očito napregnute i teške, pregovore između Džona Odlinga-Smita, direktora MMF, i Anatolija Čubajsa, šefa ruske delegacije, koji su bili zašli već u treću nedelju. I tako je zatvoren relativno izdašni paket od 22,6 milijardi dolara, samo dan nakon što je ►

PANIKA: Iako nije oduševljen Jeljcinom, Zapadu se nimalo ne bi svideo dolazak na vlast ni ruske desnice (Žirinovski, slika gore) ni ruske levice (Zjuganov)

Foto: Reuters

SPASILAČ: Anatolij Čubajs je uspeo da Zapad ubedi u neophodnost pomoći Rusiji

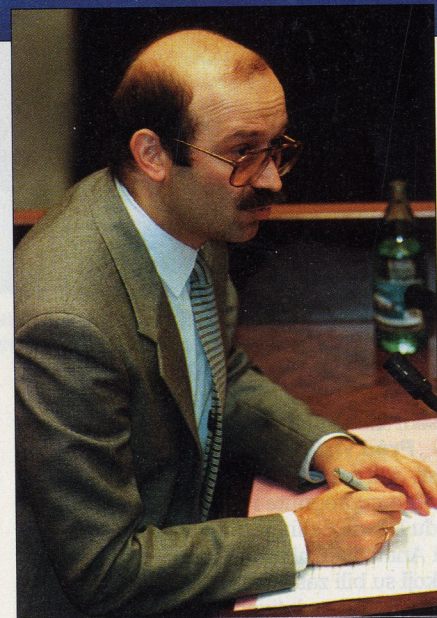
Majk Mekari, portparol Bele kuće, na konferenciji za štampu procenio da je „vreme da se pregovori privedu kraju“.

Den Mekgavern, analitičar „Meril Linča“, odmah je, za TV stanicu CNBC, procenio da će svež novac stabilizovati rublju i pokriti budžetski deficit. „Ako javnost poveruje da taj novac stiže, izašli smo iz mraka“, rekao je Mekgavern. Tržište je poverovalo, jer su 14. jula akcije na berzi skočile za devet odsto, a indeks Ruskog trgovinskog sistema (koji beleži rast/pad svih berzanskih aktivnosti) povećan je za 16 odsto, što je bio najveći dnevni rast u ovoj godini.

Spas je, ipak, kratkog daha. Na to je, samo koji sat posle Mekgaverna, u emisijama iste TV stanice, upozorio njegov kolega Džejms Lister-Čiz, iz „Independent Streetdži“. Injekcija od 22,6 milijardi dolara (14,8 milijardi u ovoj i ostatak u narednoj godini) jeste, po Lister-Čizu, dovoljna da se Rusi izvuku iz krize likvidnosti, ali tim novcem, smatra, samo kupuju tri do šest me-

PAROLA: „Ako javnost poveruje da novac stiže, izašli smo iz mraka“, stav je zapadnih finansijera

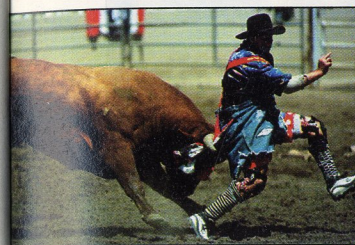

NEZNANJE: Čak ni ministar finansija Mihail Zadornov ne zna kako je dve milijarde dolara nestalo iz deviznih rezervi Centralne banke

seci relativne finansijske stabilnosti. Suštinski problemi ruske privrede (manjak poreskih prihoda, višak budžetskih rashoda i odsustvo zakonske zaštite inostranih investitora) ostaju netaknuti. Sve te teme uhvaćene su u mrežu unutrašnjih političkih trvenja, i bez obzira na zakone usvojene u Dumi, neizvesno je kako će se ona rešavati, čak i da je sama administracija u Moskvi stvarno odlučila da okrene list. Najveći deo domaćih i stranih analitičara sumnja da će tridesetpetogodišnji Serger Kirjenko imati dovoljno znanja, moći i političkog umeća da preokrene sadašnji tok privrednog haosa (Majkl Rozenberg, „Meril Linč“: „Već smo videli mnoge slične bezuspešne pokušaje“). A redovni izbori za Dumu su krajem iduće godine. Brrr... ■

VESNA KOSTIĆ

Foto: Reuters

KORIDA: U Pamploni je za 100 godina poginulo 13 ljudi

Amateri

Jedan Britanac pretrpeo je tešku povredu mozga, dok je Špancu proburažena noga. To još nije ukupan skor ovogodišnje trke s bikovima ulicama Pamplone, gradića na severu Španije, gde veliki broj turista svake godine u julu dolazi u potrazi za uzbuđenjima.

Tradicija je Pamplone, koja datira još iz XVII veka, da tuce bikova kaldrmisanim ulicama gradića juri meštane u urnebesnom provodu koji zna da odnese poneki ljudski život. Pre tri godine jedan dvadesetdvogodišnji Amerikanac podlegao je povredama. U ovom veku „samo“ je 13 ljudi poginulo, a stotine i stotine hiljada su učestvovali.

Festival San Fermina, kako se zove svetac zaštitnik Pamplone (slavu stekao učestvujući u krstaškim ratovima), jedan je od najslavnijih u Španiji, a ovekovečio ga je i Ernest Hemingvej u romanu „Sunce se ponovo rađa“.

NARVA: Oko 500 građana Ivangoroda želelo bi da se spoji s estonskim gradićem

Rusi hoće u Estoniju

Oko 500 građana Ivangoroda, gradića na severozapadu Rusije, potpisalo je peticiju Borisu Jeljcinu u kojoj traži da se njihovo mesto otcepi od majčice Rusije i pripoji susednoj Estoniji. Potpisnici pisma kažu da im je dozlogrdilo to što se njihovi legitimi zahtevi ignorišu i što se njihove tužbe na račun državnih vlasti nipodaštavaju. Preko puta granice, u Estoniji, nalazi se grad Narva, čije je stanovništvo takođe ruskog porekla (96 odsto Rusa). Narva snabdeva Ivangorod vodom, ali je nedavno su-

Gonsales na klupi

Vrhovni sud Španije uskoro će odlučiti da li je bivši ministar unutrašnjih poslova Španije, socijalista Hose Barinuevo, zajedno s podsekretarom za državnu bezbednost Rafaelom Verom, organizovao višegodišnju kampanju državnog terora protiv pripadnika baskijske terorističke organizacije Eta. Državni tužilac tvrdi da su ova dvojica visokih funkcionera španske Socijalističke partije inicirali i rukovodili aktivnostima samozvanih Antiterorističkih oslobodilačkih grupa (španski akronim GAL), koje su u periodu od 1983. do 1987. ubile 28 lica (od kojih mnoga nisu imala nikakve veze s Etom).

Najdramatičniji trenutak na suđenju bilo je svedočenje Felipea Gonsalesa, bivšeg španskog premijera i predsednika Socijalističke partije Španije u vreme „prijavog rata“ države protiv Ete. Nekolicina optuženih na suđenju pokušala je da poveže Gonsalesa s četvorogodišnjom kampanjom kidnapovanja, muče-

DEMONSTRACIJE PROTIV SEPARATISTA: Da li je država vodila „prijavi rat“ protiv Ete

nja, bombardovanja i ubistava koja su, prema tvrdnjama državnog tužioca, pripadnici Gala izvršavali za račun i na nagovor visokih vladinih službenika.

Felipe Gonsales, kojeg je Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju odredila za svog predstavnika i posrednika u rešavanju kosovske krize, opovrgao je sve navode o sopstvenoj umešanosti u zločine koje je navodno organizovala njegova vlada.

Gej olimpijada

Najveća manifestacija koja će ove godine biti održana u Amsterdamu je Olimpijada homoseksualaca. U prvoj sedmici avgusta u ovom holandskom gradu (koji će za tu priliku biti preplavljen ružičastom bojom) okupiće se 15.000 učesnika iz 64 zemlje petih po redu gej sportskih igara sveta (prva slična manifestacija održana je u San Francisku 1982. godine, a ovo su prve igre na evropskom kontinentu).

Gradske vlasti očekuju 200.000 gostiju, koji će samo zbog gej igara doći u Amsterdam, a procenjena zarada je oko 75 miliona dolara.

Osim u sportskim nadmetanjima, posetioci će moći da uživaju i u transvestitskim priredbama, striptizu i rvanju u ulju.

Ceremonija otvaranja igara održaće se na stadionu fudbalskog kluba Ajaks, zvanom Amsterdam arena. Naredna olimpijada održaće se u Sidneju 2002. godine.

PETE GEJ IGRE: 15.000 učesnika iz 64 zemlje

KLINTON KAO SLEDBENIK
HENRIJA KISINDŽERA: Bivši državni
sekretar je otvoreno priznao da
je „moć najveći afrodisijak“

Tri stotine radnica
Micubišija, koje su
tvrdile da ih kolege
pipkaju i predlažu
im seks, dobile su
odštetu od 34
miliona dolara

SUKOBI

KAŽNIVO namigivanje

Student na jednom koledžu u američkoj državi Nebraska morao je s radnog stola da skloni fotografiju svoje devojke u bikiniju kada su se njegove dve koleginiće požalile da ih izlaganjem te fotografije seksualno uznemirava. Mladić se može smatrati srećnim što se sve završilo na jednom kratkom razgovoru s dekanom. Američki sudovi prepuni su tužbi protiv kolega s posla ili studija, poslodavaca, učitelja i profesora koji se terete za seksualno uznemiravanje kolega i podređenih. Mada su sve politički korektne definicije seksualnog uznemiravanja slepe za polne razlike, već prvi pogled na takozvanu polnu strukturu tužitelja i tuženih pokazuje da je reč o još jednoj muško-ženskoj igri s ubičaj-

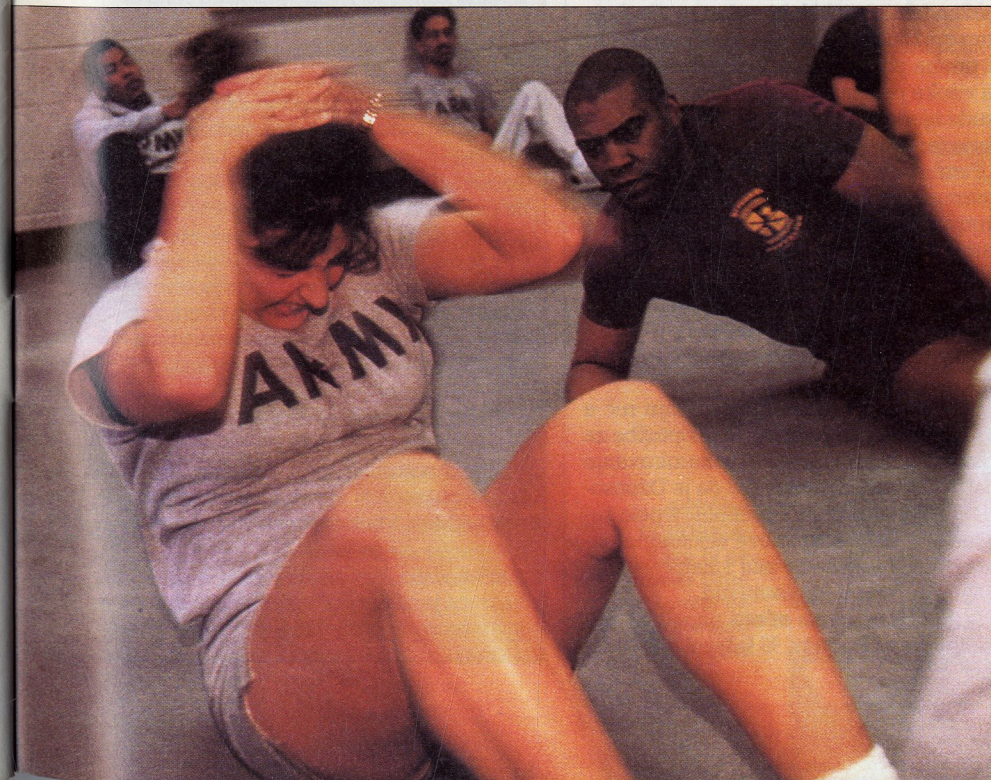
nom podelom uloga: muškarci su loši momci (bad guys), a žene su žrtve. Sudeći po prijavama, žena koje su žrtve seksualnog uznemiravanja (sexual harassment) ima trostruko više nego muškaraca.

Seksualno uznemiravanje u Americi se uglavnom vezuje za radno mesto ili studentski kampus na univerzitetima, gde muškarci na položaju - a otprilike ih je triput više nego žena na vlasti - nude unapređenje ili bolje ocene u zamenu za seksualne usluge. Smišljena je i sintagma neprijateljsko radno mesto (hostile workplace) da označi atmosferu na poslu koja je neprijatna zbog toga što je šef sklon "nepoželjnim oblicima seksualnog ponašanja": komentariše vam bluzu ili frizuru, dodiruje

vas, grli i pipka, priča masne viceve, predlaže svašta i nudi vam da zajedno gledate pornografske sličice. Seksualno uznemiravanje odskora može da bude i opaska: „Danas lepo izgledaš“, ako „oštećena strana“ proceni da je kompliment praćen nedoličnim osmehom ili nabiranjem obrva na naročit način. Ukratko, malo je toga što se u svakodnevnoj komunikaciji žena i muškaraca na radnom mestu ne može podvesti pod seksualno uznemiravanje.

Upitan šta je pornografija, u vreme dok je to bila aktuelna američka opsesija, jedan bivši sudija Vrhovnog suda je rekao: „Ne umem da je definišem, ali kad je vidim znam da je to to“. Slično je i sa seksualnim uznemiravanjem. U „Američkom fikcionaru“ Dubravka Ugrešić, hvaleći se samoironično, ali i s dozom iskrenog ponosa, kako je prokužila svakoake američke izmišljotine, poput TV šopinga, bankomata, blendera (propelerskog noža u sudoperi za mlevenje otpadaka), američkog izbornog sistema, raznih izama, pa čak i bejzbola, priznaje da ne razume samo jedno: *harassment*. Shvatajući da je posredi nešto ozbiljno, čim se o tome toliko priča i dele ilustrovanu uputstva, nesrećna Ugrešićeva prestala je da se obližuje i na palačinke s javorovim sirupom, svoju omiljenu američku poslasticu, u panici da bi prelaženje jezikom preko usana nekome moglo zaličiti na jedan od prokazanih oblika ponašanja pobrojanih u pomenutim uputstvima.

Kako god ga definisali, „najnovije feminističko pitanje“ i „problem broj jedan

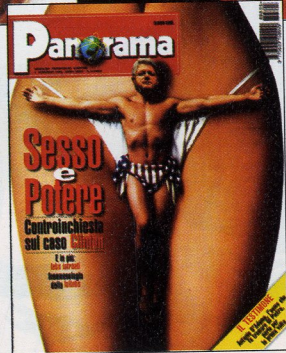
američkih radnih mesta“ nema veze sa seksom, već sa moći, uglas poručuju *mainstream* feministkinje i vladine organizacije poput Komisije za ravnopravnost u zapošljavanju. „Moć je najveći afrodisijak“, rekao je svojevremeno Henri Kisindžer, dugo jedan od najmoćnijih ljudi u SAD.

Kako to biva u Americi, ova tema postala je predmet velike javne rasprave u kojoj učestvuju svi: od domaćica i tinejdžerki do vrhunskih intelektualaca i uticajnih javnih ličnosti. Organizuju se istraživanja javnog mnjenja, pišu studije i knjige. Autorka jedne od knjiga o vezi između seksa i moći ne uspeva da ubedi svoje čitaoce da nije pisala studiju o Bilu Klintonu. U opisu nacionalnog lidera koji se oseća nedodirljivim na svom položaju, zbog čega stalno upada u seksualne skandale, čitaoци "Nesavršene kontrole" Džudit Viorts prepoz-

TORTURA: Najčešći oblici seksualnog uznemiravanja su nepodobni vicevi i pogledi

ODBRANA KLINTONA: „Mislim da je ovo veoma puritansko društvo. Ja sam za predsednika s jakim libidom! Kad krene u akciju i uzima žene - ja mu skidam kapu... Mislim da velikim ljudima, velikim političarima, treba progledati kroz prste za seksualne grehe“, Kamil Palja

nali su svog sadašnjeg predsednika.

A kako i ne bi. Otkako je predsednik optužen - pa oslobođen optužbe za seksualno uznemiravanje Pole Džons - ne prestaju da mu se prišavaju nove afere. Onima koji upozoravaju da nije samo neukusno već i protivzakonito rovati po nečijem privatnom životu - deo intelektualne javnosti smatra da je neophodno sačuvati privatnost i slobodu izražavanja, važne tekovine američke demokratije, osim u slučajevima kada nečije privatno ponašanje i izražavanje ugrožava tako bitne stvari kao što je, recimo, nacionalna bezbednost - demokrata Clinton je u najnovijoj aferi Levinski nespretno ponudio kontraargument. Komentarišući razvoj ove afere, kolumnista „Vašington posta“ Majkl Keli konstatuje da nije više bitno da li je predsednik radio bezobrazluka koji mu se pripisuju, već je važno da li je lagao. Clinton je, navodno, naveo Moniku Levinski da pod zakletvom laže o njihovoj vezi, a i sam je, opet navodno, lagao u izjavi koju je o svojoj vezi s Monikom dao advokatima Pole Džons. Za-

što je važno, precizira Keli, je li predsednik pod zakletvom lagao o privatnim detaljima iz svog života?

Clinton je, naime, kako tvrdi Keli, mirno uveravao Kongres da se dogovor s Kinom o obustavi nuklearne trgovine s Iranom besprekorno sprovodi i da više ništa ne stoji na putu američkim kompanijama da Kini prodaju nuklearno oružje. Istovremeno, Kina je sve u šesnaest isporučivala Iranu stotine tona materijala za izradu atomskog oružja, a Clintonova administracija je to sve vreme znala. Ako je sklon da vara svoju ženu, navodi svedoke optužbe da daju lažne izjave i da sam to isto čini, zašto isti obrazac ponašanja ne bi primenjivao i pred Kongresom, odnosno svojom nacijom, suština je Kelijeve teze.

Zbog Klintonovih seksualnih veza snažan feministički lobi našao se u nebranom grožđu. Šta izabrati između naklonosti prema predsedniku, koji je žene doveo na visoke položaje u svojoj administraciji, i osude njegovog ponašanja prema ženama „koje troši kao maramice za nos“?

Feminističke grupe uglavnom nisu bile spremne da stanu na stranu Pole Džons protiv Klintonu. U međuvremenu je ova dama postala samo jedno od imena na produžem spisku Klintonovih navodnih ljubavnica; usledile su Dženifer Flauers, Doli Brauning, Ketrin Vajli, Monika Levinski, a advokati Pole Džons govore o još stotinak imena.

Sutkinja koja je imala poslednju reč u slučaju Pole Džons, odbacila je optužbe za seksualno zlostavljanje i uznemiravanje smatrajući da nema dokaza da je Džonsova emocionalno ili profesionalno trpela zato što je odbila Klintonove seksualne ponude. I to bi za sada bila i najpreciznija pravna definicija *harassmenta*.

Ipak, čitava ova afera nanela je predsedniku veliku štetu. U šaljivoj anketi na

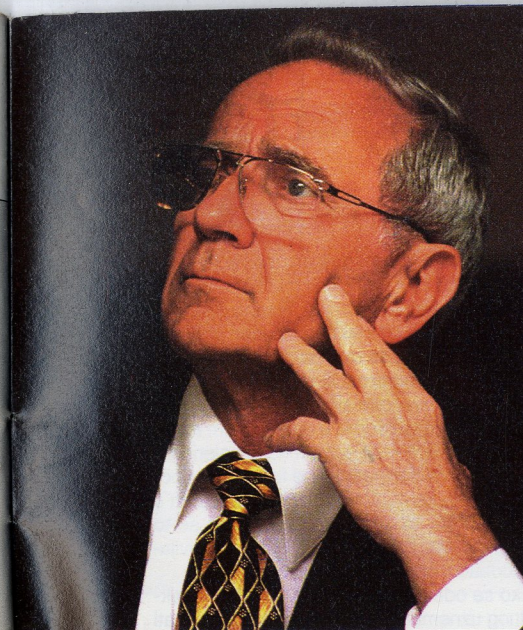
Panić na sudu

Jedna od žena koje predsednika ICN optužuju za uznemiravanje začutala je kada je dobila 3,6 miliona dolara

Otkako su promene Zakona o građanskim pravima 1991. godine omogućile naplatu novčane odštete u slučajevima kad sud utvrdi da je došlo do seksualnog uznemiravanja, u Americi je dramatično porastao broj žena koje se žale sudovima da su žrtve *harassmenta*. Neke od njih, kako to u sličnim slučajevima biva, jednostavno koriste novi društveni trend kako bi, na sudu ili u vanskudskom poravnanju, iznudile novac od kompanija koje su spremne na velike finansijske žrtve da bi izbegle izuzetno loš publicitet koji ovakvi slučajevi neminovno donose. Bivši jugoslovenski premijer Milan Panić, predsednik multinacionalne farmaceutske kompanije ICN sa sedištem u Kaliforniji, veruje da je to glavni razlog što je u poslednjih pet godina, pet bivših službenica ICN protiv njega podnelo tužbu zbog seksualnog uznemiravanja.

Šezdesetomogodišnji Panić, dva puta razvedeni otac petoro dece, pre 38 godina osnovao je ICN, fabriku lekova koja danas na tržištu vredi više od tri milijarde dolara. Poslovodni odbor i akcionari, čini se, veruju da je sam Panić najdragocenija aktiva kompanije. Na platu od 644.000 dolara, u aprilu ove godine dodeljen mu je i godišnji bonus od 1,8 miliona dolara! „Njujork tajms“ je prošlog meseca pohvalno pisao o Paniću kao o čoveku koji je „ICN učinio uglednom kompanijom“, ne pominjući tužbe protiv njega, kao ni činjenicu da se kompanija već vanskudski nagodila sa jednom od žena koje su tvrdile da im se Panić nametljivo i ucejnivački udvarao (dobila je 3,6 miliona dolara odštete i odustala od tužbe).

Ovog meseca počinje suđenje po tužbi Meri Martineli, koja se na tužbu odlučila nekoliko meseci nakon što je ICN isplatilo 3,6 miliona dolara njenoj prethodnici. Martinelijeva tvrdi da je Panić počeo da je seksualno progoni još 1989. godine. Na sudu će morati da dokáže da je to ugrozilo njeno napredovanje u firmi, što neće biti lako jer je svake

PRITISAK: Pet bivših službenica optužuje predsednika kompanije

godine napredovala i dobijala povišice, doguravši od obične službenice do šefice personalne službe sa godišnjom platom od preko 100.000 dolara. Plata joj je, za devet godina navodnog „seksualnog zlostavljanja“, skočila 337 posto. Panićevi advokati će nastojati da dokažu da je Martinelijeva odlučila da podnese tužbu podstaknuta primerom bivše kolegice i da bi time izbegla otplatu internog kredita ICN od 27.000 dolara. (Martinelijeva je, inače, prvo pokušala da uceni ICN zahtevom da joj kompanija isplati milion dolara, da bi tek onda otišla na sud.) Panić će, pak, na sudu tvrditi da je Martinelijeva sa njim otvoreno flertovala.

Nakon što je seksualno zlostavljanje godinama ignorisano, neke američke kompanije otišle su sada u drugu krajnost. Umesto da brane svoje zaposlene na sudu, ili da isplaćuju ogromne sume da bi se zaštitile od lošeg publiciteta, one uzimaju sve pritužbe zdravo za gotovo i nasumice kašnjavaju tuženog. Zato je čuvena pivara Miler nedavno osudjena da plati odštetu od 24,5 miliona dolara svom „nepravredno otpuštenom“ direktoru. (Ne)srećni rukovodilac se žalio kad mu je Miler dao otkaz nakon što ga je njegova kolegica sa posla prijavila da joj je prepričao sadržaj jednog nastavka popularne televizijske serije Sajnfeld, uputivši je pri tom na značenje jednog izraza koji je ona smatrala uvredljivim. Kompanija Miler procenila je da to predstavlja *harassment* i otpustila tuženog. Drugostepeni sud je, pak, stao na njegovu stranu.

Internetu, koja pokušava da utvrdi tačan broj predsednikovih ljubavnica, na pitanje da li ste ikada imali aferu s Bilom Klintonom, deset odsto anketiranih Amerikanki odgovorilo je ne, isto toliko da, a 80 odsto reklo je „nikad više“.

Moćne kompanije od prošlog meseca više nemaju razloga da veruju da se *harassment* događa nekom drugom. Tri stotine radnica kompanije Micubiši, koje su tvrdile da ih kolege na radnom mestu pipkaju i predlažu im seks, dobile su prošlog meseca 34 miliona dolara - zasad apsolutan rekord u ovakvim slučajevima - za pretrpljenu moralnu štetu. „Neka se niko ne zavarava, Micubiši nije jedini, i nijedan poslodavac ne treba da veruje da se njegovoj kompaniji to ne može dogoditi“, rekao je jedan vladin zvaničnik obećavši da će se ovakvi slučajevi i ubuduće „agresivno goniti“.

Američkim muškarcima nije lako. Dok su ih pre samo nekoliko godina čuveni „timovi američkih stručnjaka“ na osnovu raznih istraživanja ubeđivali da je flertovanje na radnom mestu dobro za podizanje radnog elana, danas im se obećava da će biti agresivno gonjeni ako svojoj sekretarici kažu da lepo izgleda. Zato treba razumeti menadžera koji je priznao da bi za sekretaricu više voleo Ruskinju ili Poljakinju nego Amerikanku, jer se s prvom još može ljudski flertovati.

Amerikanke su izvojevale važnu pobe►

DILEMA: Dubravka Ugrešić se pita da li je oblizivanje posle palačinki sa javorovim sirupom nedolično ponašanje

SREĆNA PORODICA: Kako bi se proveo Džon Kenedi da živi u vreme *harassment*

VRSTE SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA

Silovanje ili pokušaj silovanja	4%
Iznudivanje seksualnih usluga	11%
Dodirivanje, pribijanje uz zid	29%
Pogledi, gestovi	37%
Pisma, pozivi	12%
Iznudivanje zajedničkog izlaska	22%
Sale, vicevi	44%
Zviždanje	23%

PRIJAVLJENI POČINIOCI ZLOSTAVLJANJA

Vojne kolege	44%
Viši činovi	43%
Druga vojna lica	24%
Neposredni pretpostavljeni	18%
Podređeni činovi	10%

ŠTA JE SLUŽBENO PREDUZETO

Nagovor da se odustane od pritužbe	10%
Žalba nije ozbiljno uzeta	23%
Pretpostavljeni bio neprijateljski nastrojen	12%
Ništa nije preduzeto	15%
Razgovarano sa optuženim	50%
Optuženi upućen na terapiju	20%

Silovanja VOJNIKA

Godina 1996. bila je godina dobrih i loših vesti iz američke vojske. Dobra vest je glasila da je vojska rešila da se sa najvećom strogosću, i javno, odredi prema seksualnim siledžijama u vlastitim redovima, ma kog čina bili. Javnost je tu rešenost dobro primila. Loša vest je bila da je ista javnost saznala da je američka vojska pravo leglo silovatelja: ispostavilo se da hiljade i hiljade žena godišnje postanu žrtve seksualnog maltretiranja i izživljavanja u armijskim redovima. Vojska je 1995. godine provela interno istraživanje koje je pokazalo da je četiri odsto svih žena vojnika u prethodnih 12 meseci bilo silovano ili podvrgnuto nekom drugom seksualnom napadu. Prema američkom Zavodu za statistiku, to je deset puta veća stopa silovanja od one u civilnom životu. Magazin „Njusvik“ došao je do tajnih vojnih dokumenata koji su pokazali da su žene u vojsci žrtve napada siledžija na svakom mestu u spavaonicama, u kupaonicama, kao i na terenu, za vreme vežbi. Siledžije potiču iz svih rodova i svih su vojnih činova, uključujući i oficire. Među ženama koje su napustile vojnu službu, svaka četvrta je izjavila da je bila silovana ili na drugi način seksualno zlostavljana dok je bila aktivna u službi, a barem dve su izvršile samoubistvo zbog seksualnog zlostavljanja kom su bile izložene.

Nadobudni NEUROTOIČARI

Kamil Palja, odmetnica od američkog *mains-ream* feminizma i njegov silovit kritičar, o seksualnom uznemiravanju kaže: „Kategorički odbacujem feminističko cmizdrenje o tome kako su u odnosu na šefa ili profesora radnici i studenti nemoćni da spreče njihovu ruku na kolenu, grijenje, ovlašni poljubac ili neumesan vic. Servilnost prema autoritetu da bi se zadovolila naklonost stara je koliko i svet (...) Objektivno istraživanje verovatno bi pokazalo da je poltrona među podređenima neuporedivo više nego nasilnika među nadređenima.“

„Apsurdno je tvrditi da žena, sa decom koju izdržava ili bez njih, nema izbora i mora da se bez protesta prepusti ponižavajućoj situaciji. Žene, baš kao i muškarci, imaju obavezu da sačuvaju ljudsko dostojanstvo bez obraćanja za pomoć a *posteriori* tribunalima (...)“

„Traženje seksualnih usluga u zamenu za unapređenje predstavlja najteži oblik seksualnog uznemiravanja i zaslužuje ozbiljnu kaznu, ali pitam se koliko tih trapavo direktnih ponuda danas uopšte ima. Pretpostavljam da neki muškarci jednostavno probaju, pa šta dobiju - dobiju, a ima naivnih žena koje nasednu. Ne možemo očekivati da vlada ispravlja davno učinjene greške u nečijem vaspitanju.“

„Klauzula o 'neprijateljskom radnom mestu' koja je postala sastavni deo politike seksualnog uznemiravanja, pa je čak, na moju žalost, prošla i u Vrhovnom sudu, čini mi se reakcionarnom i totalitarnom (...) Ovakav naziv je ble-

sav, utoliko što je svako radno mesto neprijateljsko - to će vam reći svaki muškarac koji se trudio da napreduje u karijeri. Radno mesto je paganska arena, gde su čeonci sudari pravilo. „Sumanuto je da se ova klauzula sada rutinski primenjuje i na prost ili skaredan jezik, da su njome obuhvaćene slike golih žena, kao u slučaju kada je radnicima u puritanskom maniru zabranjeno da kače o zid masne kalendare ili u svojim svlačionicama lepe fotke iz 'Plejboja', ili ga čak, kao u vatrogasnim stanicama u Los Anđelesu, čitaju na poslu... Ranije se to zvalo paranoja. Zašto našim životima upravljaju nadobudni neurotičari?“

„Ako se ode predaleko sa određenjem seksualnog uznemiravanja, žene će od toga imati više štete nego koristi. One moraju da se snađu u gruboj igri u areni. Ako vas neko uvredi rečima, morate naučiti da se odbranite rečima. Nije rešenje od nekog sa strane tražiti da vašem protivniku ograniči kretanje... Radno mesto bez seksa nije ni moguće ni poželjno.“

(C. Paglia, *Vamps and Tramps. New Essays. Viking. 1994*)

„Po sopstvenom priznanju vatreni Klintonov pristaša, o predsednikovim seksualnim aferama Palja se izjašnjava na sledeći način: „Mislim da je ovo veoma puritansko društvo. Ja sam za predsednika s jakim libidom! Kad krene u akciju i uzima žene - ja mu skidam kapu... Mislim da velikim ljudima, velikim političarima treba progledati kroz prste za seksualne grehe.“

du u seksualnoj revoluciji koja teče: na radnom mestu više im niko ne sme niti namignuti. Kad proslave svoj najnoviji trijumf, možda će se okrenuti prozaičnijim ciljevima, kao što je plaćeno materinsko od-

sustvo duže od nekoliko nedelja, koliko im američke kompanije u proseku dozvoljavaju. ■

ANA DAVIČO

„APSLUTNA MOĆ“: U filmu Klinta Istvuda ljubavnicu predsednika Amerike ubija njegovo obezbeđenje. Film je snimljen pre Klintonovih problema

ANTIFEMINISTI: Prozore na prvim spratovima kuća u Kabulu talibani su ofarbali u crno da bi sakrili žene od pogleda slučajnih prolaznika

AVGANISTAN

Smrt televizorima!

Pošto zabrana gledanja televizora nije uspejala, talibani su rešili da ih konfiskuju i demoliraju

Julski edikt talibanske vlasti u Kabulu glasi: Svi građani dužni su da u roku od 15 dana unište sve televizore, video-rikordere i satelitske antene koje poseduju. Po isteku ovog roka, verska policija će konfiskovati i demolirati ove uređaje zapadne kulture, koji stanovništvu kvare moral.

Najnovija mera talibanskih islamskih fundamentalista, pobednika u avganistanском građanskom ratu, koji od septembra 1996. drže pod kontrolom tri četvrtine ove azijske zemlje, nakratko je vratila Avganistan u centar svetske pažnje.

Smrtna kazna televizorima i video-rikorderima izrečena je pošto su talibanske vlasti ustanovile da nije bilo dovoljno jednostavno zabraniti gledanje TV programa i slušanje muzike. Sami uređaji „pomilovani“ su pod uslovom da ostanu isključeni i neupotrebljeni. Doduše, jedna avganistanska radio-stanica u Kabulu tada je demolirana, a sve njene muzičke kasete su uništene. Vlast je sada zaključila da su njeni podanici nastavili da tajno slušaju i gledaju TV i rešila da pošasti jednom zauvek stane na kraj. „Narodu će ostati više vremena za molitvu“, objašnjava državnu logiku talibanski funkcioner Hadži Mula Kalamudin u razgovoru sa stranim novinarima.

Rat televizorima prava je sitnica u odnosu na rat koji su talibani objavili ženama. Evropska unija je zamrzla ovog meseca finansiranje humanitarnih projekata u Kabulu zbog načina na koji

se talibani odnose prema ženama, kojima je u talibanskom delu Avganistana zabranjeno školovanje, kretanje bez muške pratnje i nepokrivene glave, kao i rad. Trideset pet hiljada ratnih udovica u Kabulu time je automatski stavljeno u neku vrstu kućnog pritvora, čime su istovremeno lišene i sredstava za život, odnosno svake šanse da van kuće zarade za hleb. Po dolasku na vlast, talibani su zatražili da stanovnici Kabula prozore na prvim spratovima kuća ofarbaju u crno, kako otkrivene žene ne bi bile izložene slučajnim pogledima prolaznika.

Talibani su od Ujedinjenih nacija zatražili da iz Avganistana povuku svoj ženski personal muslimanske vere, ukoliko ne mogu da obezbede da te žene prate muški pripadnici porodice! UN je zapretio odlaskom i prekidom humanitarnih operacija. Uobičajen je prizor u Kabulu da pripadnici verske policije silom izvlače nepokrivene žene iz autobusa i javno ih batinaju. Škole su zatvorene za žensku decu. Novi krivični zakon Avganistana predviđa smrtnu kaznu kamenovanjem za zločin preljuje.

Naš je cilj da reformišemo društvo. Avganistan će biti stopostotna islamska država, kaže već pomenuti Kalamudin. Neki islamski kritičari avganistanskog režima, međutim, tvrde da talibanska interpretacija šerijata više duguje nekim plemenskim tradicijama nego Kuranu. ■

LJILJANA SMAJLOVIĆ

EVROPLJANIN

OSNIVAČ

Slavko Ćuruvija

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Dragan Bujošević

ZAMENIK GLAVNOG UREDNIKA
Ivan Radovanović

ŠEF DESKA

Milorad Vesić

UREĐUJE KOLEGIJUM

Ljiljana Smajlović, dr Branka Prpa,
Dragan Mojović, Bogdan Tirnanić,
Voja Žanetić, Aleksandar Tijanić,
Slavko Ćuruvija

REDAKCIJA

Ljubomir Benić,

Srboljub Bogdanović, Olivera
Bročić, Ana Davičo, Marina
Fratucan, Ivana Janković, Vesna
Kostić, Zoran Mamula, Slađana

Popović, Maja Slavnić,

Dušan Zdravković,

Biljana Živančević

FOTOGRAFIJA

Predrag Mamuzić,

Koča Sulejmanović

LEKTORI

Ljiljana Simić, Sandra Šare

LIKOVNO-GRAFIČKA REDAKCIJA

Darko Novaković,

Dragan Stojanović

KOMPIJUTERSKA PRIPREMA

Darko Knežević, Ivan Miladinović,

Predrag Petković

IZDAVAČ

DeTePress

Beograd, Kosovska 26/V

DIREKTOR IZDANJA

Ivan Tadić

DIREKTOR PRODAJE

Tomislav Rajković

TELEFONI:

Centrala: 3298-020

Fax: 3298-067, Direktor prodaje:

3298-020, lok. 694, Marketing:

3341-738, 3341-682

TIRAŽ I DISTRIBUCIJA

Press distributer d.o.o.

Lolē Ribara 35, tel. 3340-527

ŠTAMPA

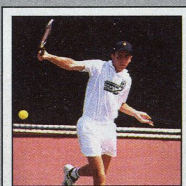
„Birografika“ Subotica

e-mail

evrodesk@dnvnitelegraf.com

200 godina cirkusa u Belgiji
Do 30. avgusta
Musee du Folklore
Brisel

Groš open Teniski turnir
3. avgust
Amsterdam

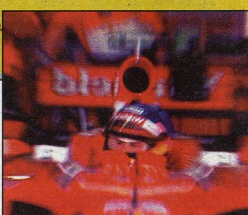
Brazilski izgled Slike, skulpture, fotografije 40 umetnika iz Brazila
Do 13. septembra
Haus der Kulturen der Welt
Berlin

Češki art deko 1918-1938.
Do 4. oktobra
Galerija Obecní dum
Prag

Afrika, Fotografije iz nekoliko dekada života od Dakara do Adis Abebe
Do 31. avgusta
Maison Européenne de la Photographie
Pariz

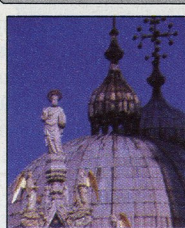
Trke Formule 1
9. avgust
Budimpešta

Ekološki grad Urbani problemi i utopijska rešenja
Do 13. septembra
Montalegre 5
Barselona

Bernini, skulpture
Do 20. septembra
Galerija Borghese
Rim

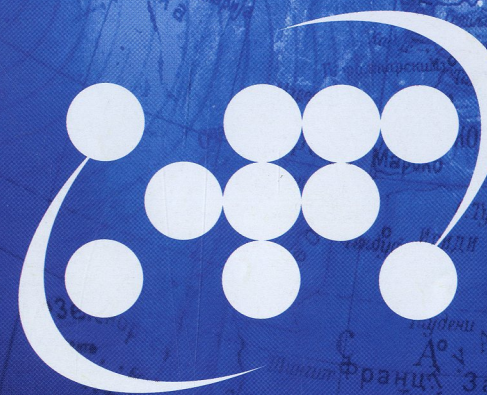
Filmski festival
5. septembar
Venecija

dobrodošli na Mrežu

Vašington

8 Mbps

Beograd

InfoSky

Internet posrednik sa pouzdanim vezama, vrhunskim stručnjacima i povoljnim cenama, koji brine o svojim korisnicima.

INFORMATIKA

Internet Posrednički Centar (IPC), 11000 Beograd, Jevrejska 32, tel: (011) 3215 220, 3215 292

www.InfoSky.net

London. 23.04.1997, 17.32 h.

Beograd. 23.04.1997, 22.12 h.

Informišite se. **Dnevno.**

Dnevni telegraf. Kosovska 26/V, 11000 Beograd. Telefon: 011/3298 020 lok "Dnevni telegraf".